

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME FAKÜLTESİ

TÜRKİYE HALK BANKASININ
KREDİ POLİTİKASI
VE
KUZEYDOĞU BÖLGESİ UYGULAMALARI
(1964-1973)

(Doktora Tezi)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
KÜTÜPHANESİNE AİTTİR

7 8 1 0

Sabahattin Yılmaz
Muhasebe ve Finansman Bölümü
Öğretim Görevlisi

Erzurum, 1975

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
İ Ç İ N D E K İ L E R	I-II
GİRİŞ A - ARAŞTIRMANIN AMACI	1
B - KULLANILAN MATERYAL	2
C - METOD	3
1- Verilerin teminiyle ilgili metod.	3
a- Bölgenin seçimi	3
b- Banka Şubeleri ve Esnaf Kefalet Kooperatifi seçimi	3
c- Anket safhası	3
2- Krediden yararlanan kitlenin gruplandırılması ve seçimi	4
D - LİTERATÜR ÖZETİ	6
BÖLÜM I- TÜRKİYE HALK BANKASI HAKKINDA GENEL BİLGİ	11
A - TÜRKİYE HALK BANKASININ KURULUŞ GAYESİ VE FONKSİYONU	11
B - KURULUŞ KANUNUNDAN ÖNCEKİ DURUM	13
1- Dünyada Halk Bankacılığı	13
2- Memleketimizde Halk Bankacılığı	14
C - KURULUŞ KANUNUNDAN SONRAKİ DURUM	15
1- 2284 Sayılı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanununun çatısı.	15
2- 2284 Sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren veya yeni maddelerin ilavesini gerektiren kanunlar ve getirdikleri yenilikler.	16
D - HALK BANKASININ HUKUKİ YAPISI VE HİZMET SAHASI	
1- Hukukî yapısı 2- Hizmet sahası	19-20
E - HALK BANKASINDA TEŞKİLÂT	21
BÖLÜM II- T.HALK BANKASI FİNANSMAN KAYNAKLARI VE PLASMAN DURUMU	27-99
A - FİNANSMAN KAYNAKLARI	27-39
1- Öz sermaye ve ihtiyatlar	27
2- Fonlar	31
a- Dış fonlar(AİD)	31
b- İç fonlar.	32
1- Tesis ve işletme kredileri fonu	32
2- Küçük sanat kooperatifi fonu	32
3- Küçük sanayi çarşısı ve siteleri tesis fonu	33
4- Organize sanayi bölgeleri kurma fonu	33
5- Yatırım kredisi fonları	33
6- Bağ-Kur primlerinden sağlanan fonlar.	33
3- Kooperatif Blokeleri	35
4- T.C.Merkez Bankası Reeskont Kredisi	36
5- Mevduatlar	37
B - KAYNAKLARIN GENEL PASİF TOPLAMLAR KARŞISINDAKİ PAYI VE GELİŞME SEYRİ	40-44
C - HALK BANKASINDA KREDİLER	45-76
1- Genel Kredi Politikası	45
a- Planlı dönem öncesi politika	46
b- Planlı dönem sonrası yürütülen kredi politikası	46

2- Kredilerin net aktif toplam karşısındaki payı ve gelişme seyri	52
3- Kredinin dağılımı	56
a- Ticari krediler	56
b- Mesleki krediler	57
c- Mesleki kredilerin çeşitleri ve özellikleri	61
d- Mesleki kredileri bölgelere dağılımı	67
e- Esnaf kefalet kooperatifleri kanalıyla sağlanan mesleki krediler	70
f- Bankaca doğrudan doğruya sağlanan meslekî krediler	72
g- Kredileri şahıs limitleri	77
D - EŞNAF KEFALET KOOPERATİFLERİ	79-99
1- Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici ile el sanatları tanımları	79
a- Esnaf	79
b- Sanatkâr ve küçük sanayici	81
c- El sanatları	82
2- Esnaf kefalet kooperatiflerinin kuruluşu	83
a- Es.Kef.Kooperatiflerinin gelişmesi	84
b- Meslekî kredilerin dağılımı ve gelişmesinde Es.Kef. Kooperatifinin rolü	86
c- Es.Kef.Kooperatifi kontrolünde uygulanan kredi dağıtım sistemi	94
BÖLÜM III- TÜRKİYE HALK BANKASI KREDİLERİNİN KUZEYDOĞU ANADOLU BÖLGE-SİNDEKİ UYGULAMALARI	100-116
A - 10 YILLIK DÖNEM BOYUNCA SAĞLANAN PLASMANLARIN BÖLGELER ARASI TOPTAN KARŞILAŞTIRILMASI	100-105
1- Tüm plasmanlar itibariyle karşılaştırma	100
2- Yalnız meslekî krediler itibariyle karşılaştırma	102
3- Yalnız Es.Kef.Kooperatifleri kanalıyla sağlanan kredilerin karşılaştırılması	104
4- Yalnız K.S.G.İ.Fonlarının bölgeler arası karşılaştırılması.	105
B - MESLEKİ KREDİ MİKTARININ BÖLGE İLLERİ İLE AYRI AYRI KARŞILAŞTIRILMASI	100-111
1- Es.Kef.kooperatifleri kanalıyla sağlanan meslekî kredilerin durumu.	106
2- Bankaca doğrudan doğruya sağlanan meslekî kredilerin durumu.	108
3- Küçük sanayii geliştirme ikraz fon tahsislerinin ortalama durumu.	109
4- 1973 yılındaki kredi ortalamaları	111
C - ANKETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	112-116
BÖLÜM IV- ÖZET ve SONUÇ	117-133
A - ÖZET	117
B - SONUÇ	124
1- Sorunlar	129
2- Öneriler	131-133
C - BİBLİYOGRAFYA	I-IV
D - EKLER	

GİRİŞ

A- ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacını şu ana noktalarda toplamak mümkündür:

1. Günümüzde iktisaden gelişmiş olduğunu kabul ettiren güçlü dünya milletleri yanında, gelişmekte olan memleketimizin ekonomik büyüme ve ağır sanayie geçişinde payı olduğu bilinen ve "Esnaf, Sanatkâr ve Küçük Sanayici" diye vasıflandırılan bu kabarık toplumun muhtaç olduğu kredi ihtiyaçlarının karşılanması, ciddi bir ekonomik sorun haline gelmiş bulunmaktadır. İlk amacımız, bu sorunun hallini hedef alan Türkiye Halk Bankasının, son on yıllık dönem (1964-1973) içerisindeki kredi politikasını eleştirmek, finansman kaynaklarını göz önünde bulundurarak söz konusu ekonomik topluma sağladığı kredi miktarlarının yeterliliğini değerlendirmek ve bugünkü fiyat artışları karşısında tatmin edici olup olmadığını, eldeki dokümanlar ölçüsünde tesbite çalışmaktır.

2. Bankanın hizmet alanına giren toplumun kredi ihtiyacı karşılanırken, dağıtılan bu kredilerin bölgeler arası dağılımını anlamak gereken karşılaştırmaları yapmak ve bunların, Kuzeydoğu Bölgesi olarak seçtiğimiz Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı ve Muş illeri sahasında uygulanan kredilerle mukayesesini yaparak aradaki farklılıkları tespit etmek ikinci amacımızdır.

3. Memleketimiz şartları itibarıyla, ekonominin bugünkü hızlı kalkınma düzeyinde ve çağdaş toplum yaşantısına geçişte küçümsenmeyecek kadar büyük payı olduğunu kabul ettiren esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kendilerine özgü bir ekonomik katkıyı yerine getirebilmele-ri için, çok lüzumlu hissedilen sermaye ihtiyaçlarının karşılanması ve bu sermayelerin en etkili biçimde kullanılması hususunda alınması gereken olumlu tedbirlerin tesbitine çalışmak, araştırmamızın diğer önemli bir amacıdır.

Böylece, Türkiye Halk Bankası tarafından esnaf ve sanatkâra sağlanan kredilerde uygulanan kredi politikasının değerlendirilmesini yapmak, bu uygulamalarda görülen aksaklıkları tespit ederek, etkisi olmayan tedbirlerden vazgeçip daha etkili uygulama prensiplerinin geliştirilmesi hususunda gerekli önerilerde bulunmaya çalışmaktır.

B- KULLANILAN MATERYAL

Genellikle veri toplanmasında çalışmalarımıza en büyük kaynak, Türkiye Halk Bankası faaliyetlerine ilişkin yıllık raporlarla birlikte, I., II., ve III. Beş Yıllık Kalkınma Plânları olmuştur. Bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak vazife gören T.H.Bankasının faaliyetleri, elbette ki Devlet Plânlama Teşkilatınca hazırlanan program dahilinde olacaktır. Ancak, uygulamalara ilişkin faaliyet sonuçlarının büyük kısmının, programda hududu tespit edilen miktarları aşmamak şartıyla yöneticilerin inisiyatifine bırakılmış olduğu anlaşılmaktadır. B~~ir~~ yargı, daha çok, bölgede yapılan geziler sonucu bizzat kendileriyle görüşülüp "form I" adı ile esnaf ve sanatkara doldurtulan anket formu verilerine dayandırılmaktadır.

Araştırmada seçilen uygulamabölgesinde sağlanan kredilerin, yerinde, zamanında ve yeterince kullanılıp kullanılmadığını bir ölçüde belirleyebilmek için, özellikle sanatkâr ve küçük sanayici grubu ele alınmış ve bu kitle üzerinde örnekleme yoluyla bir numaralı anket formu uygulanmıştır. Bu uygulama ile, krediden yararlananların sosyal nitelikleri, ekonomik durumları ve kredilerin miktarları ile vadeleri hakkında verilerin toplanmasına çalışılmıştır.

İki nolu anket formu, Esnaf Kefalet Kooperatifleri yöneticilerine uygulanmıştır. Bununla, Esnaf Kefalet Kooperatif yöneticilerinin görüşleri alınmak istenmiş ve bölgenin il ve ilçe merkezlerindeki esnaf ve sanatkârın teşkilâta yönelik ilgilerini ölçen verilerin toplanmasına gayret gösterilmiştir.

Üç numaralı anket formunda ise, bölge kesiminde görev yapan T.H.Bankası şubelerine bağlı Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin ortak sayıları, iştirak sermayeleri ve bunlara tahsis edilen kredi miktarları ile bakiyeleri, ayrıca şubelerin kabul ettikleri mevduat miktarları ve ilgililere sağladıkları meslekî kredilerin gelişme seyirleri tesbite çalışılmış, söz konusu hususlarda diğer bölgelerle karşılaştırma yapılabilecek verilerin toparlanması düşünülmüştür.

C- METOD

1. Verilen Temini İle İlgili Metod:

Ülkemiz çapında faaliyet gösteren ve 1938'lerden itibaren hizmet ifa eden T.Halk Bankasının, 1964-1973 yılları arası gibi geniş bir dönemi kapsıyan kredi politikasına ilişkin verilerin eksiksiz olarak toparlanması elbette ki mümkün değildir. Ancak, genel müdürlükçe hazırlanan eldeki yıllık raporlarla, Devlet Plânlama Teşkilâtının Beş Yıllık Kalkınma Plânları ve yıllık icra programlarından yararlanma hususunda azamî gayret gösterilmiştir.

a) Bölgenin Seçimi:

Son yıllarda ülkemizde sosyal, ekonomik ve politik bir sorun halini alan "Doğunun kalkınması meselesi" nin gittikçe artan bir öneme sahip olması nedeniyle, uygulama bölgesi olarak Kuzeydoğu Bölgesi seçilmiş ve çalışmalarda da Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı ve Muş illerine ağırlık verilmiştir.

b) Banka Şubeleri ve Esnaf Kefâlet Kooperatiflerinin Seçimi:

Bölge seçimi yapıldıktan sonra, bu bölge içerisinde faaliyet gösteren Halk Bankasının dokuz şubesi ziyaret edilmiş, yöneticilerinin görüşleri şifahen dinlenmiş ve daha objektif bir şekilde değerlendirmeye gidebilmek için kendilerine, üç nolu anket formu doldurulup tarafımıza gönderilmek üzere bırakılmıştır.

Ayrıca yine aynı bölge içerisinde faaliyette bulunan yirmi üç esnaf kefalet kooperatifinden beş tanesi il merkezlerinde ve on tanesi de ilçe merkezlerinde olmak üzere onbeş kooperatif bizzat ziyaret edilmiş, diğerlerine ise, uğranılan yerlerden alınan bilgiler üzerine teşkilâtlarının zayıflığı vebeklenen malumatın alınamıyacağı anlaşılarak gidilmemiştir.

c) Anket Safhası:

Anketle elde edilen sonuçların bölge çapında bir anlam taşıması amacıyla yapılan uygulama, hemen hemen bölgenin tümünü kapsayan geniş bir alana tatbik edilmiş ve örnekleme usulüyle Kars, Erzincan

ve Ağrı illerinde belirli miktarda anketler doldurtulmuştur. Bölgenin sanatkâr ve küçük sanayicisi bakımından, daha geniş toplumu teşkil etmesi itibariyle Erzurum ili merkezinde daha kabarık bir anket uygulanmasına gidilmiştir. Ancak, sanatkâr ve özellikle küçük sanayicinin henüz gelişmediği Muş ili, bu hususta ki uygulamanın dışında bırakılmıştır.

2. Krediden Yararlanan Kitlenin Gruplandırılması ve Seçimi:

507 Sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunundaki küçük sanatkârlarla ilgili grupta ile, Türkiye Halk Bankasının esnaf ve sanatkâra krediyi daha ekonomik ve kalkınmaya daha müsait ölçülerle dağıtımına yön verme amacıyla kabullendiği sınıflamayı yeterli bulmayan "Devlet Plânlama Teşkilatı Özel Komisyonunun", gerek envanter çalışmalarında kullanılmak ve gerekse tüm esnaf ve sanatkârları temsil edebilecek bir örnekleme esas olabilecek tarzda hazırlamış olduğu liste^{1/}, tüm açıklığıyla tarafımızdan da kabul edilmiş ve aynen araştırmamıza alınmıştır.

Ancak, durumu daha derli toplu görebilmek imkanını sağlama bakımından üçüncü derecede sınıflama detayına girilmemiş ve üçüncü dereceyi teşkil edecek grupların kaç çeşit olduğu, ikinci derecede ki gruplamanın sonunda parantez içerisinde rakam ile gösterilmiştir.

Esnaf ve Sanatkârların Sınıflandırılması ve Seçimi :

A grubunu teşkil edenler:

I- İmalât ve tamirat ile ilgili meslekler ve grupları:

A- Gıda maddeleri imâlcileri	(10)
B- Her türlü dokuma ve örücüler	(5)
C- Giyim ve kuşam ile ilgili imâlciler	(4)
D- Deriden yapılan eşya imâlcileri	(5)
E- Ağaçtan mamül eşya imâlcileri	(5)
F- Madeni eşya imâlcileri	(9)
G- Metalden başka maddelerden eşya imâlcileri	(6)

^{1/} D.P.T. Esnaf ve Sanatkarların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması Raporu, Cilt 1., s. 3-4, Ankara 1971.

H- Oto ve diğer moturlu taşıt aracı imal ve tamircileri	(12)
İ- Elektrikçiler	(3)
K- Yapı sanatları	(6)
L- Kâğıt ve basım ile ilgili sanatlar	(4)
M- Diğerleri	(1)

Toplam : (70) çeşit

B grubunu teşkil edenler :

II- Hizmetle ilgili meslek grupları:

A- Gıda maddeleri ile ilgili meslekler	(14)
B- Ulaştırma hizmetleri	(5)
C- Barınma, dinlenme ve eğlence hizmetleri	(6)
D- Temizlik ve sağlık hizmetleri	(4)
E- Giyim ve kuşam ile ilgili hizmetler	(6)
F- Diğer sair hizmetler	(1)

Toplam:(36) çeşit

Yukarıda gruplandırılmasını gözden geçirdiğimiz ve A grubunun 70, B grubunun ise 36 çeşit olarak sınıflandırılmış olan tüm esnaf ve sanatkârın hepsini, anket kapsamına almak ve bunlara sağlanan kredi miktarlarına ilişkin sonuçları elde etmek, bu derece kâıt ve yetersiz imkânlarımızla takdir edilir ki hem zor ve hem de çok güç bir iştir.

Bu nedenle sadece küçük sanayi grubu içerisinde sayabileceğimiz ve "mal üretenler" olarak tanımlanan A grubuna dahil ağaçtan mamül eşya imalatçıları, madeni eşya imalcileri, oto ve diğer motorlu taşıt aracı imal ve tamircileriyle elektrikçiler arasından örnekleme usulü ile seçilen ve bizzat şifahî temaslar sağladığımız Kuzeydoğu bölgesi il ve ilçe merkezlerindeki 35 sanayici ile bulunduğumuz Erzurum ili merkezindeki 35 sanatkar ve küçük sanayiciye 1 nolu anketimizi uyguladık.

D- LİTERATÜR ÖZETİ

Araştırmanın amacı, ülkemizin ekonomik ve sanayi gelişmesine üretimleriyle kıymet katan sanatkâr ve küçük sanayici ile, hizmetleriyle iktisadî potansiyeli artıran esnafın, sermaye ihtiyaçlarının yeteri ölçüde karşılanıp karşılanmadığının tespiti ve bunun daha etkili biçimde ele alınması hususlarının meydana çıkarılması olduğundan, bu yönde neşredilmiş literatürden kısa da olsa bahsetmek yerinde olacaktır.

Dr. Mustafa Elmalı^{2/} "Sanayileşme, Siyasi İstikrar ve Türkiye'de Sanayi Kredisi adlı eserinin giriş bölümünde, sanayileşme yollarını belirtmeye çalışırken bu meselede maarifin büyük payı olduğunu ifade etmekle birlikte, bizzat sanayi tesislerinin kuruluşu hususundaki çabanın da maarif kadar etkili olduğuna işaret ediyor ve aynen "sanayi tesisleri bazen maarif mekteplerinden çok daha maarif rolü oynar, Fabrikalar en iyi ameli hayat mektepleridir" demek suretiyle sanayi tesislerinin önemini belirtmek istiyor. Yazar bu esrinde^{3/}, sanayileşmenin birçok faydalarını sıralarken konumuz ile ilgili olan bölümünden esnaf ve sanatkârın refahına değinerek şöyle demektedir: "Nihayet sanayileşme faaliyeti memleketin birçok yerlerine dağıldığı takdirde umumi kanaatin hilâfına olarak gayet mazbut ve müreffeh bir işçi ve orta sınıfın türeyeceği bellidir. Çeşitli bir atelye işçi ve esnaf hayatı, daha birçok vatandaşın satınalma kuvvetini artıracak, iç piyasaya fevkâlede genişleyecektir. Bu hal, memleketin dış ticarete fazlâ bağıllılığı yüzünden hassasiyetini azaltarak, alınan iktisadi tedbirlerin dış faktörler tesiri ile felce uğraması^m önlenmiş olacaktır".

Bilindiği gibi iktisaden kalkınmanın bir unsuru da sermaye teşekkülü ve bunun yerinde kullanılmasıdır. Bu hususta R.Nurkse; "Az gelişmiş ülkelerde sermaye teşekkülü" adlı eserinde^{4/}, "sermaye teşekkülünün sürekli şekilde başarılı olabilmesi için toplumun sermaye sorununa sahip olması şarttır. Bu şart, sermayenin yaratılması ve sürekli şekilde idamesi kadar da önemli olup yatırım faaliyetlerinin fertler arasında geniş ölçüde yayılması suretiyle kuvvet bulur. Bu konuda

^{2/} Dr. Mustafa Elmalı, Sanayileşme, Siyasi İstikraz ve Türkiye'de Sanayi Kredi'si, s.3, Ankara 1960.

^{3/} İbid., s.16.

^{4/} R.Nurkse, Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü, s.227, Çev.: İstanbul 1964.

halkın kalitesi kadar önemli rol oynayan hiçbir şey yoktur. Sermayenin geliştirilmesi ile birleştirilecek olan fert alışkanlıkları ve özellikleri -inisiyatif, basiret, hüner, uzak görüşlülük gibi- bir milletin iktisadi kalkınması bakımından plânlama komisyonlarının plânlarından çok daha önemlidir", demek suretiyle ferdin bu yöndeki olumlu etkisini belirtmeye çalışmaktadır.

Avrupa ekonomistlerinden bazıları^{5/}, gelişmekte olan ülkelerde kredilerin ayarlanması ile ilgili hususlara ışık tutmak amacıyla anket çalışmalarına olan ihtiyaçtan söz etmekte ve istatistiki bilgilerin, ekonomik ve sosyal politikaların tespiti ve günlük uygulamalar için gerekli olduğunu belirtmektedir. Durumu daha açık bir şekilde ifadeye çalışarak kendi kendine bazı sorular sormaktadır, şöyleki; "Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciler gibi maddi gücü sınırlı olan kütlenin mali ihtiyaç ve istekleri nelerdir? Bu ihtiyaç nasıl karşılanmaktadır. Bu ihtiyaçların temini için esnaf ve sanatkârlar kendi tasarruflarından ne ölçüde yararlanabilmektedirler. Krediye olan gerçek ihtiyaç ne miktardadır. Eğer kredi, bu ihtiyaçları gerçekten karşılamada önemli bir vasıta ise, tespit edilen miktar ve zaman isteğe uygun mudur? Teşkilatlanmamış kredi kaynakları, bunların borç vermede uyguladıkları faiz ve vadeler ve istedikleri karşılıklar nelerdir?" Rao'ya göre bu tür politikayı tespit edenler ile uygulayanların bu sorulara tatmin edici cevaplar bulmaları gerekmektedir.

Diğer bir yazarın^{6/} eserinde, kredi kooperatiflerince takip edilecek politikaya ilişkin görüşler yer almakta ve "Kredinin büyük bir kısmının kooperatifler kanalı ile ilgililere intikali, böylece kooperatifin yönetim mes'uliyetinin bütün ortaklara dağıtılması, kooperatif idaresinde hizmetin titizlikle yapılması, masrafların kabarcıklığından kaçınılması, kooperatif baş yönetici ve yardımcılarının bankacılık ve ekonomi alanlarında eğitilmelerinin" öngörüldüğü ifade edilmektedir.

5/ T.S.Rao; Guide to Methods And Procedures of Rural Credit Surveys. Fao Agricultural Development Paper No: 73, Roma 1962, Çev.: Doç.Dr. A. Karacan.

6/ New Approach to Agricultural Credit Fao Agricultural Development Paper No: 77, FAO of the U.N. Rome 1964, Çev: Doç.Dr.A.Karacan, Erz. 1973.

"Gelişmemiş Ülkelerin iktisadi kalkınmaları ile ilgili tedbirler" başlığını taşıyan Birleşmiş Milletler Uzmanlar Kurulu Raporunda^{7/} unutulmaması lazım gelen hususlar belirtilmekte ve "Halkı, kalkınmanın mümkün olduğuna inanmayan bir toplunda, iktisadi gelişmenin sağlanması mümkün değildir. Kalkınma ancak, insanın bilinçli gayretleriyle tabiata üstün geleceğine inanan ülkeler için mümkündür. Bu, insanın çok uzun bir zamandan beri öğrenmekte olduğu bir derstir. Bu dersin iyice öğrenildiği yerlerde insan, teknik, toplumsal kurum v.s. gibi şeylere karşı olan davranışlarında görgü kazanır. Kazanılmış olan bu görgü veya ilmi davranış iktisadi kalkınmanın ön şartlarından birisidir" denilmektedir.

Aynı eserin 21 nci sahifesinde, "İktisadi kalkınma, geniş ölçüde özel sermaye ve kamu dallarının her ikisi ile ilgili olarak, hükümetlerin uygulayacakları idari ve hukuki tedbirlere bağlıdır" denilmekte ve buna ilaveten devletin, mevcut birikimleri harekete geçirerek yatırımı yaymaya istekli olan girişken ve faal insanların bu kaynaktan faydalanmasını mümkün kılacak olan mali kurumların çoğaltılması hususunda ki görevi hatırlatılmakta ve bunun ihmal edilmemesi salık verilmektedir. Örnek gösterilmek suretiyle de, memleketimizde uygulanan tatbikatı hatırlatan bir ifade kullanılarak "özel küçük sanayie ve el sanatkârlarına sermaye sağlanması, verimi artıracak en önemli yollardan birisidir" şeklinde ki önerisini de ihmal etmemektedir. Dr. Amiran Kurtkan^{8/} "Türkiyede küçük kredi meselesi" adlı eserinde, Halk Bankasıncı, esnaf ve sanatkara sağlanan kredilerin -Meslekî Krediler- adıyla ilgililer arasında gerçekten ihtiyaç sahibi kimselere verilip verilmemesi hususunda şüphesi olduğunu ileri sürmekte ve "Meslekî kredi tabiri, bazı karışıklıklara meydan verebilecek mahiyettedir. Sadece esnaf ve küçük sanayici erbabının kredi muamelelerini kavraması gereken bu tabir küçük kredi sayılmalarına imkân bulunmayan bazı orta ve büyük ticaret erbabına verilen kredilerin dahi aynı kalemde toplanarak küçük kredilerle birlikte yekun edilmelerine imkan verebilir. Ve esas fonksiyonu, küçük ticaret ve sanayi erbabına kredi vermekten ibaret bulunan Halk Bankalarının bu

7/ Yeter Derecede Gelişmemiş Ülkelerin İktisadi Kalkınmaları İle İlgili Tedbirler. Birleşmiş Milletler Uzmanlar Kurulu Raporu s.15, Çev: Dr. Necdet Serin, Sevinç Matbaası Ankara, 1964.

8/ Dr. Amiran Kurtkan, Türkiyede Küçük Kredi Meselesi, s.165. \

ifa şekli hakkında sarıh bir fikir edinmemize mani olabilir. Çünkü, aynı mesleki faaliyette bulunan iki şahıstan hangisinin küçük, hangisinin büyük ticaret veya sanayi erbabı olduğunu, bunların sırf mesleki faaliyetlerinin nev'ine bakarak anlayabilmek mümkün değildir" demek suretiyle bu hususun küçük sanayi kredisi ile küçük ticaret kredisi şeklinde bir ayrıma tabi tutulmasını önermekte ve böylelikle gerçekten krediye ihtiyaç duyanların tespitinin sağlanmış olacağını iddia etmektedir. Bu iddianın doğruluğunu, bizde anket uygulamalarımız sırasında müşahade ettiğimizi bu vesile ile hatırlatmak isteriz.

Halk bankasının ana gayesi olarak ele alınan esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin kredi ihtiyaçlarının karşılanması ve ülke ekonomisinde sosyal refah dengesinin sağlanması ve sanayi gelişmesinin temini bakımından kemiyet ve keyfiyet itibarıyla ağırlığını çok yönlü hissettiren söz konusu kitlenin, iktisaden gelişmemizdeki önemli yeri, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının başlangıcında dahi kabullenmiş ve bu hususta konuya özel bir yer ayrılarak ^{9/} "küçük sanayi politikası" başlığı altında duruma şöyle bir teşhis konulmuştur; "Küçük sanayinin, yurdumuzda geniş bir alana dağılmış olması ve sermaye ile makinadan çok el emeğine dayanması bakımından, istihdama etkisi göz önüne alınarak büyük sanayinin yardımcısı ve tamamlayıcısı olarak aşağıda ki şartlar gerçekleştiği sürece, bu şartları sağlayıcı tedbirlerle desteklenecaktır" denmekte ve söz konusu şartlar şöylece sıralanmaktadır:

a) Küçük sanayi ve el sanatları mamüllerinin nitelik ve fiyat bakımından büyük sanayi ve ithal malları ile karşılaştırılabilir tarzda üretimde bulunulması,

b) El ve el sanatlarının turistik ve hediyelik eşya olarak ihraç edilebilecek şekilde üretimde bulunulabilmesi,

c) Büyük sanayi artık mallarının işlenerek değerlendirilmesi veya mamül, yarı mamül maddeleri kullanmak yoluyla sanayi kolundaki kullanılmayan kapasiteye kullanma imkanlarının sağlanması,

d) Köy çevrelerinde hammadde kaynaklarının yanında kurulacak sanat kolları ile tarım ürünlerinin mahallinde kısmen veya tamamen işlenmesi ve böylece hammaddeleri yarı mamül hale getirerek tarımdaki kullanılmayan iş gücünün değerlendirilmesi,

^{9/} Bakınız, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.361, Ankara 1963.

e) El ve ev sanatlarının tarımcı nüfusun bulunduğu yerde gelir sağlayarak dengesiz şehir gelişmesinin önlenmesi.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının küçük sanayi ve el sanatları bölümünün gelişmeler ve sorunlar kısmında^{10/}, küçük sanayi ve el sanatlarının genel ekonomimiz içerisindeki yeri açıklanırken, "yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bir gerçek, küçük sanayide geniş ölçüde fazla kapasitenin mevcut olduğudur. Küçük sanayide ki fazla kapasitenin en önemli nedeni teknoloji seçimiindeki bilgisizliktir" şeklinde bir ifade kullanılmakta ve ayrıca "küçük sanayi konusunda yatırım yaparken karar verme durumundaki kişiler teknoloji seçimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarından ve bu konuda kendine yardım edebilecek kuruluşlar bulunmadığından hatalı kararlarla kıt kaynakları israf etmektedirler", denilmek suretiyle de küçük sanayicinin eğitilmesine büyük ihtiyaç olduğu belirtilmek istenmektedir. Buna paralel olarak aynı paragrafta "mesleki ve teknik eğitim eksikliği nedeniyle bir yandan küçük sanayi kesiminde büyük bir makina ve teçhizat parkı atıl dururken, öte yandan küçük sanayiciler, belli konulardaki talebi, istenilen nitelik ve nicelikte karşılayamamaktadırlar" ifadesi kullanılmak suretiyle de iktisadi kalkınmada eğitimin büyük bir etken unsur olduğu ayrıca belirtilmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, bazı sektörlerin kredilendirilmesi politikaları başlığını taşıyan bölümün "Küçük sanayici, küçük sanat erbabı ve esnaf kredileri"^{11/} kısmında, bir evvelki literatür özetlerinde de değinildiği gibi, küçük sanayici, küçük sanatkâr ve esnafın nitelik ve niceliği birbirinden farklı ekonomik etkenliklere sahip olmaları dolayısıyla kredi ihtiyaçlarının da ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmesi ön görülmekte ve "kredi ihtiyaçlarının niteliği ve niceliği birbirinden farklı müteşebbislerin kredilendirilmelerinin bir bütün olarak ele alınması zorunluğu T.H.Bankasının karşılaştığı temel sorundur. İmalat sanayi erbabı ile hizmet erbabının aynı sistem içinde kredilendirilmesi, imalat sanayi erbabı arasında küçük sanayinin ve küçük sanatkârın değişik özellikleri bulunduğundan, kredi ihtiyaçlarının ayrı olarak ele alınmaması, sınırlı kredi kaynaklarının etken biçimde kullanılma imkanını azaltmaktadır" şeklindeki ifadeyle A grubu diye isimlendirilen mal üreten sanatkarla B grubu diye adlandırılan esnafın birbirlerinden ayrılması hususu böylece daha açık bir şekilde belirtilmiş bulunmaktadır.

^{10/} İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.541, Ankara 1967.

^{11/} Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.879-880 50.Yıl Baskısı, Ankara 1973.

BÖLÜM I

TÜRKİYE HALK BANKASI HAKKINDA GENEL BİLGİ

A- TÜRKİYE HALK BANKASININ KURULUŞ GAYESİ VE FONKSİYONU

Cumhuriyet devrinde, orta derecede ki halk kitlesinin kredi ihtiyacını Devlet eliyle karşılamak gayesiyle ilk defa, 1933 yılında ve 2284 sayılı "Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu"na dayalı bir anonim şirket tarzında Halk Bankasının kurulmuş olduğunu görüyoruz. Faaliyete geçtiğini söylemiyoruz, çünkü faaliyete geçişi kuruluşundan ancak 5 sene sonra, yani 1938'de tahakkuk edebilmiştir. Söz konusu kanun, bugün için çeşitli tarihlerde yapılan bazı değişiklikler hariç tutulursa, bankanın temel kuruluş kanununu teşkil etmektedir. O tarihte, memleketin ekonomik durumu ile orta sınıfın kredilendirilme ihtiyacını belirten kanun gerekçesi ve buna ait hususlar, zamanın Başbakanı tarafından açık bir dille ifade edilmiştir^{12/}. Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan söz konusu

12/ Bir memlekette mevcut kredi şartlarının o memleket iktisadiyatının ileri veya geri gitmesinde ne kadar büyük rol oynadığı aşîkârdır, bunun içindir ki kredi işlerinin ıslahı, tekemmül ettirilmesi Cumhuriyet İdaresinin bidayeti teessüsünden beri takip ettiği yol olmuştur. Son senelerin doğurduğu birçok mali kredi müesseseleri Türk iktisadiyatının kuvvetli damarları haline gelmeye başlıyorlar. Fakat kredi teşkilatımızda ziraat, sanayi ve ticaretin geniş hamlelerle ilerlemesine mani olan daha birçok boşluklar vardır.

Gerek müşahadelerle ve gerek vekâletimizin zaman zaman haber aldığı hadiselerden, memleketimizde birkaç şehir müstesna olmak üzere diğer büyük küçük birçok şehrimizde bankaların faiz nispeti % 38'e çıkmaktadır, asıl dikkate şayan olan nokta bu % 38'in fiilen normal addedilerek bunun fevkindeki miktarın ihtikâr telâkki edilmesidir. Memleketin iktisadi faaliyetini felce uğratan, içtimâî bünyesini sarısan bu vaziyet karşısında tedbir ittihaz zarureti tahakkuk etmiştir.

Denilebilir ki, en ağır kredi şartları içinde ezilen küçük krediye ihtiyacı olanlardır. Muhtelif sebepler taht-ı tesirinde mühim bir ekseriyeti Bakanların faaliyet sahaları dışında kalan tacir, küçük sanatkâr, küçük zürra, memur vesair halk tabakaları için mahdud miktarda ki küçük kredi müesseseleri istisna edilecek olursa, hemen hemen tefecilerden başka müracaat edilecek kapı yoktur. Bunların aldıkları faiz ayda olmak şartı ile en aşağı % 5'ten başlayarak yine ayda % 10 raddesindedir. Bu ağır faizi ödeyebilecek tabii kazanç vasıtası bulunmayacağından, böyle bir akibete yakasını kaptıran vatan-daşların iflâs ile karşılaşacakları muhakkaktır.

gerekçe ile ta o günden, dar gelirli ve krediye büyük ihtiyacı olan esnaf ve sanatkarın sorunlarına dokunulmuş ve mesele gerekçede ifade edildiği şekilde ele alınmıştır. Ancak burada dikkati çeken önemli husus, bundan 40 sene evvel orta sınıf kabul edilen esnaf, sanatkâr ve orta gelirli sair ekonomik toplumun, böyle bir krediye ihtiyacı olduğunun hissedilmiş bulunması ve bu durumun Parlementoda müzakereleri yapılarak konu ile ilgili kanunların dahi çıkarılmış olmasına rağmen, yakın bir geçmişe kadar bu yönde etkili bir faaliyetin gösterilememiş olmasıdır. Bunun da kanaatimizce birinci nedeni, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye-mizi de etkisi altında bulundurmuş olması ve ikinci olarak ta, bu dönemi müteakip II. Dünya Savaşının başlamasıdır. Bu olaylar, böylece hem bankanın bir müddet faaliyete geçişini önlemiş, hem de hizmeti-ifa için gerekli kaynakların teminini geciktirmiştir.

Gerçekten memleketimizi etkisi altında bulunduran 1929 yılları buhranlı döneminde, ekonomik krizin bir sonucu olarak fiyatlar bir hayli düşüş göstermelerine rağmen krediler pahalılaşmış öyle ki, ihtikâr halini alacak derecede yükselerek efektif arz ve talep dengesi de alabildiğine bozulmuştur.

İşte bu şartlar karşısında, fazlasıyla rahatsız olan ve çok ağır kredi masraflarını kaldıramıyacak kadar ekonomik tehlikelere maruz kalan esnaf, sanatkâr ve diğer mahdut gelirli geniş halk kitlesinin öncelikle bu türlü kredi ihtiyaçlarını gidermek gayesiyle, T.Halk Bankası Anonim Şirketinin 3.000.000.- nominal sermaye ile o zaman ki İktisat Bakanlığı kontrolünde kurulmuş olduğunu görmekteyiz.

Bankanın, o günkü "Halk Bankası ve Halk Sandıkları" adı ile kuruluşu neticesinde yüklenmiş olduğu görevleri mahdut olup belli başlılarını şöylece sıralamak mümkündür:

İşe, bilumum küçük kredi ihtiyaçlarını karşılayacak bir banka sisteminin tesisi suretiyle başlamak muvafık görülmüştür. Düşünülen sistem iki mühim esasa dayanmaktadır ki, bunlardan birisi Ankara'da teşkili düşünülen "Halk Bankası" diğeri de yavaş yavaş memleketin her bucağını saracak olan "Halk Sandıkları" dır.

Küçük esnafın ve muhtelif küçük sanatkârların krediye ihtiyaçları büyüktür. Ucuz faizle çalışabilen kredi müesseseleri olmadığından sıkıntı içerisinde dirler, bunları da diğer krediye muhtaç halk kitleleri gibi Halk Bankasının idaresine bırakmış oluyoruz. Muhtelif san'at şubelerine mensup kimselerin bir araya gelerek yapacakları kredi teşekküllerini de Halk Bankası himaye edecektir ki, bunun faidesi büyüktür.....30.5.1933.

a) İcap eden yerlerde Halk Sandıkları namı altında ve Anonim Şirket halinde küçük kredi müesseselerini teşkil etmek ve bunlara yardımını sağlamak,

b) Mevduat kabul etmek,

c) Halk Sandıklarının gelişmesini temin için lüzumlu tedbirleri almak ve muameleleri yürütmek,

d) Krediyi yalnız Halk Sandıklarına açmak,

İkinci fasıl olarak ilgili Kanunda yer alan Halk Sandıkları ile alakalı hususlarda şöylece özetlenebilir:

a) Halk Bankasının belirleyeceği yerlerde Ekonomi Bakanlığının izniyle Halk Sandıklarının kurulması,

b) Halk Sandıklarının yapacakları borç verme ve borçlanma muamelelerinin Bakanlıkça tasdik edilen mukavele ve Halk Bankası tarafından onaylanan iç tüzüklere göre yürütülmesi,

c) Halk Sandıklarında mevduat kabul edilmesi gibi hususlardır.

B- KURULUŞ KANUNUNDAN ÖNCEKİ DURUM

1. Dünyada Halk Bankacılığı :

Halk Bankacılığı, yüzyılı aşkın bir müddet evvel ilk olarak Almanya'da doğmuştur. Daha sonra İsviçre ve İtalya'da gelişmiş ve böylece Orta Avrupa Ülkelerinde yayılmıştır.

Özellikle Batı Almanya'daki VOLKSBANK ile İsviçre'de bulunan BANQUE POPULAIRE SUISSE^{13/} en eski Halk Bankaları olarak bilinmekte ve bu bankalar bugün söz konusu ülkelerin en küçük kentlerinde dahi teşkilâtlarını tamamlayarak hizmetlerini daha geniş halk kitlelerine yaymış bulunmaktadır^{13/}.

Bilhassa Almanyadaki "VOLKSBANK" adı ile faaliyette bulunan Halk Bankaları, daha çok kooperatif şeklinde hizmet etmekte olup "SOHUZE DEHTZSCH" öncülüğünde geliştirilmişlerdir.

Buralarda da Halk Bankacılığında esas prensip, halkın kurduğu kooperatif bankaları aracılığı ile orta sınıfın kredi ihtiyaçlarının

^{13/} Cumhuriyetin Elli Yılında Halk Bankası, s.15, Ankara 1973.

sağlanmasıdır. Fakat Türkiye'mizde ve Finlândiya'da bunun aksi istikamette bir gelişme göze çarpmaktadır. Şöyle ki; buralarda önce Devlet, gereken hazırlığı yapmakta ve lüzumlu sermayeyi de bir ölçüde tedarik etmektedir. Hatta teşkilâtı tamamlayıp hizmete sunduktan sonra, sermayenin bir kısmına da vatandaşı ve diğer kuruluşları ortak olmaya çağırmaktadır.

2. Memleketimizde Halk Bankacılığı :

Cumhuriyet yönetiminden öncede memleketimizde Halk Bankacılığının fonksiyonunu küçük çapta olsa yürüten bazı mahalli kuruluşlara rastlamak mümkündür. Meselâ, Tuna vilâyeti valiliğinde bulunduğu zamanlarda özellikle ziraatçıların kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla, Mithat Paşa'nın 1863 yılında "Memleket Sandıkları" namı ile kurmuş olduğu bu sandıklar Türkiye'mizde Halk Kredisi çalışmalarının başlangıcı sayılmaktadır.

Bu sandıklar, üç aydan az bir yıldan fazla olmamak üzere kısa bir vade içerisinde ve % 1 gibi cüz'î bir faiz masrafı ile orta sınıf halkın kredi ihtiyaçlarını gidermeyi amaç edinmiş ve mahalli idarelerin denetimi altında yönetimlerini yürütmüşlerdir.

1883 yılında, kuruluştaki yapılan yeniden bir düzenleme ile söz konusu sandıklar tamamen resmi idarelerin denetimi altına alınmış ve isimlerine de "Menafi Sandıkları" denmek suretiyle bir değişiklik getirilmiştir. Nihayet 1888 yılında yayınlanan bir Devlet Tüzüğü ile Menafi Sandıklarının yerine geçmek ve yalnız tarımsal kredi alanında faaliyet göstermek üzere yeni bir teşekkül ve yepyeni bir statüye tabi olan bugünkü "ZİRAAT BANKASI" kurulmuştur.

Böylece tarımsal kredinin kurucusu olarak bilinen Mithat Paşa, ayrıca İstanbul'da şehirde oturup esnaf ve sanatkâr olarak iş gören diğer bir orta sınıfın kredi ihtiyaçlarını da hissetmiş ve bunlara ait küçük tasarrufları toplayarak yalnız söz konusu kitleye ucuz faizle kredi temin etmek istemiştir. Neticede yeni bir tasarruf sandığının kuruluşunu sağlamış ve 19 Haziran 1968'de "Dersaadet Emniyet Sandığı" adı ile yeni bir örgüt daha meydana getirmiştir^{14/}.

Halkı tasarrufa teşvik etmek ve ihtiyacı olanlara menkul ve gayrimenkul mallar karşılığında ikrazatta bulunularak kendilerini tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla kurulan bu sandık, halen "İSTANBUL EMNİYET SANDIĞI" şeklinde çalışmalarına devam etmektedir.

Memleketimizde orta sınıfın kredi sorununu ele alan ve ilk kredi kuruluşu olarak kabul edilen bu teşekkülün, bugün için halk kredisi yüzünden yeterli ve tatmin edici bir çalışma düzenini sürdürdüğünü söylemek mümkün değildir.

C- KURULUŞ KANUNUNDAN SONRAKİ DURUM

1. 2284 Sayılı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanununun Çatısı:

2284 sayılı Halk Bankası ve Halk Sandıkları Kanunu gibi, kuruluş kanunundan sonraki durumu izleyebilmek ve özellikle kredi politikası üzerinde yürütülen faaliyetleri değerlendirebilmek için öncelikle bu faaliyetlerin icrasına mesnet olan ve bazı önerilerde bulunan ilgili kanunun çatısına bir göz atmakta fayda mülahaza edilmiştir.

Söz konusu ilk kanun "Halk Bankası, Halk Sandıkları ve Dağı-nık Hükümler" başlığı altında toplanmış olup 20 maddelik bir metinden ibarettir.

I. fasıl 8 maddeden ibaret olup, bir Merkez Bankası hüviyetinde ki Halk Bankası ile alâkalı hükümler getirmekte, II. fasıl ikraz ve istikraz işlerini yürütecek Halk Sandıklarını düzenleyen 9 maddeyi kapsamakta ve III. fasıl ise, 3 madde ile dağınık hükümlere yer vermektedir^{15/}.

2284 sayılı ilk kanun metnine dayalı olarak hukuken teşekkül etmiş olan Türkiye Halk Bankası, ancak 17.1.1938'de kabul ve 10 gün sonrada neşredilen 3331 sayılı yeni bir kanunla fiilen göreve başlama imkânını bulabilmiştir. Dikkat edilirse Halk Bankası, kuruluş gerekçelerinde belirtilmiş olan ekonomik önemi haiz bir hayli karşılanması gereken sorunlar olmasına rağmen, çalışmaya başlarken dahi 5 yıl kadarlık bir rötardan sonra vazifeye eğilebilmiştir. Bunun sebebini, bir taraftan sermaye yetersizliği, diğer taraftan ekonomik ve sosyal olayların olumsuz etkileri

^{15/} 18.6.1933 tarihinde ve 2284 sayılı kanun ile "Halk Bankası ve Halk Sandıkları" olarak yürürlüğe giren bu ilk kanun metni.

ve aynı zamanda teşkilât zayıflığında da aramak mümkündür. Bununla beraber 3331 sayılı kanunla, 2284 sayılı kanunda belirtilmiş hususlara ilaveten Halk Bankası ve Halk Sandıklarının sermayelerinin fiilen teşekkül tarzını açıklığa kavuşturacak şu metinlere yer verildiğini de görmekteyiz.

a) Hazinenin Halk Bankası sermayesine iştirakinin, Hazine'de mevcut eski tahvillerin satışı ile sağlanacağı^{16/},

b) Halk sandıklarının ilk tesislerinde konulacak sermayelerine karşılık, Hazinece 200.000 liranın Ticaret Bakanlığı emrine bir bankaya bırakılacağı ve bu para ile alınacak Halk Sandıkları hisse senetlerinin böylelikle Halk Bankasına mal edileceği,

c) 2284 sayılı kanunun öngördüğü Halk Sandıklarının resmi dairelerden alınacak hisse senetlerinin, il Özel idarelerle Belediyelerin her yıl bütçelerinde, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisleri tarafından tesbit olunacak miktarlar ile karşılanacağı gibi hususların getirilmesine rağmen, Bankanın amacı üzerinde henüz açıklayıcı bir kayda rastlanmadığı görülmektedir.

2. 1938'den Günümüze Kadar 2284 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren veya Yeni Maddelerin İlâvesini Gerektiren Kanunlar ve Getirdikleri Yenilikler:

a) Devrin Başbakanının imzası ile 2.3.1950 tarih ve 71/1569 sayılı gerekçeli yazılarına istinaden T.B.M.M.'ne sunulan teklifleri sonucu; 24.3.1950 günü kabul edilen ve 2284 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna 1 madde eklenmesine dair 5652 sayılı kanun 31.3.1950'de yürürlüğe girmiş ve buna göre;

aa) Sermaye 3 milyondan 10 milyona çıkarılmıştır ve;

bb) Bankanın sermaye teşekkülü şöyle olmuştur:

-Maliye Bakanlığı Bankaya 1.200.000 lira sermaye ile katılacak

-İl Özel İdare ve Belediyelerle bankalar, kooperatifler, halk, esnaf ve tüzel kişiler tarafından yapılan katılmalar karşılığında bankaca hisse senetleri verilecektir.

cc) Halk Bankası memleket içinde şube ve ajans açabilecektir.

dd) Bundan böyle bankanın gaye ve görevi, esnafın ve esnaf dernekleri ile küçük sanat kooperatifleri gibi esnaf teşekküllerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ve Halk Sandıklarına kredi açmak olacaktır.

ee) Genel müdür ile birlikte yardımcılarının da Bakanlar Kurulu kararı ile tayini sağlanacaktır.

ff) Mahalli iştirakler yekunu 500 bin lirayı bulan yerlerde Halk Sandıkları kurulabilecektir.

gg) Halk Sandıkları sermayesinin terekküp tarzında değişiklik getirilmiştir.

b) 8.12.1956 tarihinde yürürlüğe giren 6854 sayılı kanunla 5652 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren yenilikler:

aa) Sermaye 10 milyondan 150 milyona çıkarılmıştır.

bb) Maliye Bakanlığının bankaya sermaye olarak katkısı 1.2 milyondan 50 milyon liraya yükseltilmiştir.

c) 2.1.1964 tarihinde yürürlüğe giren 358 sayılı kanunla yeni bir değişiklik daha getirilmiş olup yenilikler şunlardır:

aa) Ankara, İstanbul ve İzmir Halk Sandıkları ve Ajansları Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi'nin şubeleri haline getirilmiştir.

bb) Bu sandıklara ait bütün mallar, alacak ve borçlar tümü ile Halk Bankasına intikal ettirilmiştir.

cc) Esnaf ve küçük sanat erbabı tarafından meydana getirilen kredi teşekkülleri ve dernekler Halk Bankası kredilerinden faydalandıkları takdirde bankanın denetimine tabi olacaklardır.

dd) İl özel idareler ile belediyeler, her yıl bütçelerinden ayırmış oldukları yüzde 1/2 sermayeye katılma paylarını artık Halk Sandıklarına değil, Halk Bankaları şubelerine hisse senetleri karşılığı yatıracaklardır.

ee) Önceden Halk Sandıklarınca verilmiş olan hisse senetleri ise Halk Bankası senetleri ile değiştirileceklerdir.

d) 26.7.1965 tarih ve 699 sayılı kanunla, 6854 sayılı kanunun 1 ve 2. maddelerini değiştirerek getirilen yenilikler:

aa) Bankanın sermayesi 150 milyondan 300 milyona çıkarılmıştır

bb) Maliye Bakanlığının bankaya katkısı 50 milyon liradan 150 milyon liraya yükseltilmiştir.

e) 16.7.1968 tarih ve 1058-1059 sayılı kanunlarla getirilen yeniliklerle;

aa) Türkiye Halk Bankası, memleket içinde ve dışında gereken yerlerde şube ve ajans açabilecektir,

bb) Esnaf Kefâlet Kooperatifleri, dernek ve birlik ortakları ile küçük sanayicilere Halk Bankasının açacağı kredilerle adı geçen birlik mensuplarının birbirleri arasındaki yardımlaşma fonlarından alacakları paralar ve bu işlemlerle ilgili çeşitli beyanname, hesap hü-lâsaları tanzimi, menkul rehni ve gayrimenkul ipoteği gibi işlemler ile bunlara benzer daha birçok muameleler damga vergisinden, noter ve tapu harçlarından ve diğer her türlü harçlardan istisna edilmişlerdir.

f) 25.4.1969 tarih ve 1142 sayılı kanunla ise; daha önce bazı değişiklikler getiren 699 sayılı değişiklik kanununun 1 ve 2. maddeleri değiştirilerek şu yenilikler getirilmiştir:

aa) Sermaye 300 milyondan 1 milyara yükseltilmiştir.

bb) Hisse senetleri A, B ve C gruplarına ayrılmış olup,

A grubu Hazineye ait olup sermayenin % 65'ini, B grubu iktisadi devlet teşekküllerine ait olup sermayenin % 5'ini ve C grubu ise, diğer tüzel ve gerçek kişilere ait olup sermayenin % 30'unu teşkil etmektedir. Ayrıca, A ve B grubu hisse senetleri nama yazılı, C grubu senetleri ise hamiline yazılıdır. A grubuna dahil olanların devri mümkün olmamakta fakat B ve C grubu hisse senetlerinin devri ise bazı şartlara bağlı kılınmaktadır^{17/}.

g) 8.5.1969 tarih ve 1162 sayılı son ^{nun} değişiklik kanunu ile, 2284 sayılı Halk Bankası Kuruluş Kanunu/ bugünkü son şeklini almış bulunmaktadır.

Bu açıklamalarımızla, son şeklini alıncaya kadar 2284 sayılı Türkiye Halk Bankası Kanununun bugüne kadar geçirmiş olduğu istihaleler belirtilmiş ve bu gelişmelerden önem arzeden aşamalar hatırlatılmış, böylece Halk Bankası ve Halk Sandıklarının faaliyet kapsamı, görev ve nitelikleri bu vesile ile tanıtılmaya çalışılmıştır.

17/ Bakınız: 25.4.1969 tarih ve 1142 sayılı Halk Bankası Kanun metni.

440 sayılı İktisadi Devlet Teşekküllerini yeniden düzenleme ile ilgili kanunla, 1964 yılından itibaren bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak görev yapan ve bu şartlar dahilinde faaliyet gösteren Türkiye Halk Bankasının, ilgili kanununun 5. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi asıl gayesi ve görevi, ülke ekonomisinde önemli bir yer işgal eden esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kredi ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Özellikle bu amaçla ihtiyaç duyulan krediyi bankanın tatminkâr bir şekilde karşılayabilmesi için, çok lüzumlu olan bu kaynakların temini hususunda büyük gayretler sarf etmiş olduğunu görmekteyiz. Bu gayretlere konu olan ilgili kanunların çıkarılış seyri ise şöylece sıralanabilir:

<u>Yıl</u>	<u>Kanun Numarası</u>	<u>Banka Sermayesi</u>	<u>Devlet Hissesi</u>
1933	2284	3 milyon lira	1/3 (% 33) 1 milyon
1950	5652	10 milyon lira	1/8 (% 12) 1.2 milyon
1956	6854	150 milyon lira	1/3 (% 33) 50 milyon
1965	699	300 milyon lira	1/2 (% 50) 150 milyon
1969	1142	1 milyar lira	7/10 (% 70) 700 milyon

Görüldüğü gibi, görevin tam anlamıyla yerine getirilebilmesi için gereken sermaye artırımları sık sık yapılmış, bunun büyük bir kısmının da Devlet tarafından karşılanması kanunla da ön görülmüştür^{18/}.

D- HALK BANKASININ HUKUKİ YAPISI VE HİZMET SAHASI

1. Hukuki Yapısı:

Türkiye Halk Bankası, 18.6.1933 tarihinde yürürlüğe giren 2284 sayılı ilk kanun ile, bu kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapan ve bazı maddeler ilavesini gerektiren 5652, 6854, 358, 1058, 1059, 1142 ve 1162 sayılı ve çeşitli tarihlerde çıkarılan yeni kanunlara göre durumunu ayarlayarak faaliyetlerini yürütmektedir.

^{18/} 2284 sayılı T.Halk Bankası Kanunu ve Değişiklikleri.

Kuruluş kanunları dışında, bir anonim şirket olarak görev yapan T.Halk Bankası, hukuki yapısı ve yaptığı hizmetlerin özelliği nedeniyle 7129 sayılı Bankalar Kanunu, 6762 sayılı T.T.Kanunu ve 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ile müesseseleri ve iştirakleri hakkındaki kanunlar ile ^{de} 657 ve 1327 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümleri muvacehesinde faaliyetlerini yürütmektedir.

Ayrıca T.Halk Bankası, kredi teminatı yönünden 1447 sayılı Ticari İşletme Rehni Kanununu ilgilendirmekte ve personel rejimi bakımından da Kanun Kuvvetindeki Kararnameler dikkate alınmaktadır. 440 sayılı kanun 8. maddesi gereğince, genel müdür başkanlığında üç genel müdür yardımcısı ile Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının birer temsilcilerinden meydana gelen beş kişilik yönetim kurulu, bankanın en yüksek seviyedeki yönetim organıdır.

2284 sayılı kanun ^{nun} 5652 sayılı kanunla değiştirilen 8. maddesi ve 440 sayılı kanun 11. maddesine uyularak Ticaret Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile atanan genel müdür hem yönetim kurulunun başkanlığını yapmakta ve hem de idare ve karar organları ile üçüncü şahıslara karşı bankayı temsil etmektedir.

Ana sözleşmenin 25. maddesi ile, T.T.K. ve Bankalar Kanununun hükümlerine göre denetleme görevi ile yükümlü olmak üzere üç yılda bir genel kurulca pay sahipleri arasından veya dışardan seçilen iki denetçi, bankanın bütün hesaplarını ve işlemlerini ilgili mevzuatın kapsamı ve esprisine uygun olarak yakından ve devamlı bir şekilde inceler ve kontrol eder.

Banka ayrıca, 440 sayılı kanun gereğince Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine de tabidir.

2. Hizmet Sahası:

Türkiye Halk Bankasının çalışma alanını daha önce izahına çalıştığımız Kuruluş Kanunları, Devlet Kalkınma Plânları^{19/} ve bu plânların ışığı altında hazırlanan yıllık hükümet programlarına uygun olarak ana hatları ile şöylece özetlemek mümkündür:

^{19/} I., II., ve III. Beş Yıllık Plânlar.

- a) Orta sınıfın büyük bir çoğunluğunu meydana getiren esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak,
- b) Sanatkâr ve küçük sanayicilere, işletmelerini modern araç ve gereçlerle donatmalarını, yeni tesislere kavuşmalarını ve güçlenerek yetiştirmelerini sağlayacak orta ve uzun vadeli krediler vermek,
- c) Esnaf Kefalet Kooperatifleri sistemini geliştirmek ve böylece orta sınıfın örgütlenmesine yardımcı olmak,
- d) Küçük sanayici eğitimi ve kooperatifçilik seminerleri gibi mesleki eğitim çalışmalarına girişmek,
- e) Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici kitlesi arasındaki sosyal dayanışmayı temine çalışmak,
- f) Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin kuruluşlarının finansmanına aracılık etmek,
- g) Üretici sanatkâr ve küçük sanayicinin ürünlerine ve bunların pazarlamasına yardımcı olmak,
- h) Son senelerde büyük bir döviz birikimine vesile olan yurt dışında çalışan işçilerimizin yurda dönüşlerinde hem ellerindeki maddi imkânları değerlendirmek ve hem de memlekette kurmayı tasarladıkları projeye dayalı sanayi teşebbüsleri için gereken kredi ihtiyaçlarını karşılamak,
- ı) Diğer bütün bankalar gibi, banka hizmetlerinde bulunmaktadır.

E- HALK BANKASINDA TEŞKİLÂT

1. Bankanın Kuruluşundan Bugüne Kadar Kendi Bünyesinde Yürütülen Örgütlenme ve Gelişme Durumu:

358 sayılı kanunla 1964'de "Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi" adıyla görevlerini yürütmeğe devam eden T.Halk Bankası ilk önce, 1938 Haziran ayında Ankara'da mütavazi bir binada fiili görevine başlamıştır. Halk Bankası gişeleri ise ancak 1938 yılının Eylül ayında Ankara, Aralık ayında da İstanbul Halk Sandığı olarak bizzat faaliyete geçmişlerdir. Her iki sandığın da sermayeleri 250'şer bin liradır.

1939'da durum aynen muhafaza edilmiş ve 1940 yılında da teşkilâtlanma hususunda ilk adım atılarak Denizli ajansı faaliyete geçmiştir bulunmaktadır. Bu yıl içerisinde bilhassa küçük sanat kooperatifleri yönünden gelişmeler gösteren Bursa, Kastamonu ve Gaziantep'te birer ajans açılması teşebbüsüne geçilmiş ve neticede ancak 1941 yılında bu üç ayrı yerde de birer ajans açılabilmiştir.

Bu ajanslar, 2284 sayılı kanun Halk Bankasına şube ve ajans açma yetkisi tanımadığından, Halk Bankası kontrolünde Ankara Halk Sandığı eliyle hizmete sokulmuşlardır. Bu arada ancak Samsun ajansı devamlı zarar ettiğinden tasfiye edilmiştir.

1950 yılına girerken, Halk Bankası Genel Müdürlüğü yönetiminde 2 halk sandığı ile 8 ajansı görev başında görmekteyiz^{20/}. Bu yıl, teşkilâtlanma yönünden banka için bir dönüm noktası kabul edilebilir. Çünkü, yıl içerisinde yürürlüğe giren 5652 sayılı değişiklik kanunu ile Halk Bankasına şube açma yetkisi verilmiş ve böylece taşrada da teşkilâtı geliştirme imkânları sağlanabilmektedir. Ve hemen bunu takip eden aylarda Halk Sandıklarına bağlı Burdur, Bursa, Denizli-Gaziantep, İzmir, Kastamonu, Maraş ve Merzifon ajansları 1951 yılı başında halk bankasına devredilerek şube haline getirilmişlerdir. Oysa, halk sandıklarının bulunduğu yerlerde banka halâ şube açamamakta ve ancak buralarda gerektiğinde ajans açma çalışmalarını sürdürebilmektedir.

Böylece 1950'den sonraki şube ve ajans gelişmelerini, açıldığı yıllar ve bulunduğu yerler itibariyle aşağıdaki tarzda görmek mümkündür^{21/}.

^{20/} Yıllar	T.H.Bankası Şub.	Halk Sandığı	Ajans	Yerler
1941	1	2	4	Denizli, Bursa, Kastamonu, Gaziantep
1942	-	-	1	Maraş
1944	-	-	1	Merzifon
1945	-	-	1	Samsun
1947	-	-	1	Burdur
Toplam	1	2	8	

1948 ve 1949 yıllarında teşkilâta yeni bir ünite katılmamıştır.

^{21/} T.H. Bankası ve Meslekî Krediler, s.17-18, Ankara 1970.

Yıllar	Şube	Sandık	Ajans	Açıldığı Yerler
1950	8	2	-	Eskişehir, İstanbul
1951	1	-	1	Eskişehir (Şb.), İstanbul (Ajans)
1953	10	-	-	Kırşehir, Balıkesir, Sivas, Aydın, Adana Niğde, Nevşehir, Çorum, Erzurum, Malatya
1953	-	-	1	Beypazarı
1954	9	-	-	Tokat, Uşak, Isparta, Antakya, Yozgat, Kayseri, Konya, İzmit, Manisa
1955	9	-	-	Afyon, Elazığ, Diyarbakır, Antalya, Trabzon, Samsun
1955	-	-	1	Kırıkkale
Toplam	37	2	3	

1956 yılında herhangi bir değişiklik olmamış ve bu konuda yeni bir faaliyette gösterilememiştir. Bundan sonraki, gelişmeler ise açıldıkları yerler ve yıllar itibariyle aşağıdaki gibidir:

Yıllar	Şube	Sandık	Ajans	Açıldığı Yerler
1955	37	2	3	
1957	8	-	-	Muğla, Urfa, Zonguldak, Kütahya, Giresun, Ordu, Erzincan, Mersin
1957	-	1	-	İzmir (İzmirdeki sandık haline getirilmiştir)
1958	1	-	-	Kars
1959	3	-	-	Amasya, Çankırı, Adapazarı
1960	4	-	-	Bolu, Edirne, Siirt, Ağrı
1961	2	-	-	Van, Artvin
1962	3	-	-	Çanakkale, Kırklareli, Tekirdağ
Toplam	60	4	4	

1964 yılı, 358 sayılı kanunun 2.1.1964 günü mer'iyete girişi ile yeni bir dönemin başlangıcı sayılmakta ve bu kanunla Halk Sandıkları ve ajansları tümü ile Halk Bankasının şubeleri haline getirilmiş bulunmaktadır. Buna göre, sandık ve ajansların bütün malları, alacak ve borçları tamamıyla Halk Bankası Anonim Şirketine devredilmiş olacaktır. Yılın ilk aylarında açılan Bilecik ve Muş şubeleri, Ankara Halk Sandığı ve Polatlı ajansı, yukarıda değinilen kanun nedeniyle yıl sonunda banka

bünyesine alınmıştır. Diğer şubelerden bazılarının da sermaye yetersizliği gibi nedenlerle görevlerine son verilmiş ve böylece görevi sona ermiş olanlardan sonra T.Halk Bankası, 1964 senesine 64 şube ve 1 büro ile girmiş bulunmaktadır. Uygulama dönemimizin başlangıcı olan bu dönemden sonra meydana gelen durum ve bünye değişikliği ile banka, gerçek hüviyetine kavuşmuş ve yeni bir dinamizm kazanmış bulunmaktadır.

Bugün gelişmekte olan dünya ekonomisine ayak uydurabilmek ve milli ekonomimizin istihsal gücünü artırmakta büyük payı olan esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici kitlesinin ticari nüfusumuzun % 70'ine yakın kısmını teşkil etmekte olduğunu görmekteyiz^{22/}. Bu itibarla kabarcık bir kitle olan bu toplumu ciddi bir şekilde murabahacıların pençesinden kurtarmak ve memleketin sosyal ve ekonomik bünyesinde devamlı şekilde yararlı bir aktif unsur olma niteliğini muhafaza etme hususunda büyük çaba gösteren Halk Bankasının, teşkilâtlanmasını giderek genişlettiği ve 1965 yılından itibaren hızlı bir gelişmeye girdiği anlaşılmaktadır^{23/}.

22/ Devlet İstatistik Enstitüsü ve D.P.T.'ca müştereken hazırlanan "Türkiye Milli Geliri, Kaynak ve Yöntemler" adlı yayında, 1966 yılı ticari nüfus sonucu şöyle belirlenmektedir. Ankara, 1972.

1-G.V. tabi ticari nüfus: 131.981 % 28.5 14.5 (Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici payı)

2- K.V. tabi ticari nüfus: 6.320 % 1.5 -
3- Götürü V. tabi tiç. nüf : 108.084 % 22.5 22.5
4- Götürü V. dışında kalan: 53.489 % 11.- 11.-
5- Gezici esnaftan olan : 90.396 % 19.- 19.-
6- İş kanununa tabi ücretli 34.698 % 7.5 -
7- İş Kanunu dışında kalan 33.383 % 7.- -
8- Ticaret sek. giren kamu kurumları 12.831 % 3.- -

Toplam 470.282 100 70

23/ T.Halk Bankası ve Mesleki Krediler, s.28, Ankara 1970.

Yıllar	Şube artışı	Büro	Toplam
1964'e girerken	64	1	65
1964'te	6	-	6
1965'te	8	1	9 (büro, Kayseri Sanayi Bürosudur)
1966'da	15	4	19
1967'de	28	-	28
1968'de	35	-	35
1969'da	19	-	19
1970'de	21	-	21
1971'de	18	-	18
1972'de	10	-	10
1973'te	13	-	13
Genel Toplam:	237	6	243

1964 yılına kadar 65 ünite ile hizmet yapan T.Halk Bankası, 1964-1973 gibi 10 yıllık bir süre içerisinde daha önceki 26 yıllık (1938-1964) çalışma ünitelerinin 4 misline yakın bir gelişme göstererek 1243 üniteye ulaşmış ve ülkenin geniş bir alanına yayılmak suretiyle de görevi ihtiyaç sahiplerinin ayağına kadar götürmeyi bir ölçüde başarmış bulunmaktadır.

Taşra teşkilatındaki bu oluşum yanında, merkezi bir kuruluş olan T.Halk Bankası Genel Müdürlük Teşkilâtında da durum 1964 de yeniden ele alınmış ve yeni bir organizasyona gidilmiştir. Şöyle ki;

1964'de genel müdürlük seksiyonlarının yeniden ele alınması sonucu, yıl içinde krediler ve banka hizmetleri, küçük sanatlara geliştirme ofisi, organizasyon ve plân ve dış münasebetler müdürlükleri gibi birkaç yeni müdürlük ihdas edilmiş ve bunlarla birlikte Ankara ve İstanbul şubelerinde de birer kambiyo servisi hizmete girmiştir.

1965'te ise reklâm, propoganda ve neşriyat ve sosyal işler müdürlükleri kurulmuş, krediler ve banka hizmetleri müdürlüğü de, krediler müdürlüğü ve banka hizmetleri müdürlüğü şeklinde iki ayrı müdürlük haline getirilmiştir. Küçük sanatlara geliştirme ofisi bundan sonra kaldırılarak, küçük sanayi krediler müdürlüğü haline sokulmuştur. Bunun yanında, Ankara ve İstanbul haricinde 43 şubeye daha kambiyo işlemleri yapma izni verilmiştir. Bilâhare organizasyon, plân ve dış münasebetler müdürlüğü, etüd, plân, organizasyon ve metod müdürlüğü haline getirilmiş, dış krediler müdürlüğünün ise, müstakil bir müdürlük halinde çalışması sağlanmıştır.

2. Uluslararası Halk Kredisi Konfederasyonu ile Olan İlişkiler:

Banka, merkezi Paris'te bulunan Milletlerarası Halk Kredisi Konfederasyonuna 1950 yılından beri üye bulunmaktadır^{24/}. Söz konusu konfederasyonun diğer üye ülkeleri ise; Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, İsviçre, İtalya, Hollanda, Kanada, ve Fas'tır. Adı geçen ülkeler, Halk Kredisinin gelişmesi yolunda gereken çalışmalara girişmekte, sorunlarını bilim yönünden görüşülüp tartışıldığı toplantılar yapmakta ve üye ülkelerin birinde bir araya gelmeyi prensip olarak kabul etmekte-

^{24/} T.Halk Bankası 1968 Yılı Raporları, s.27.

dirler. Konfederasyon faaliyeti olarak yapılan bu çalışmalar "Kongreler" ve "Etüd Günleri" diye iki grupta toplanmaktadır. Halk Kredisi ile ilgili genel sorunların görüşülüp tartışıldığı "kongreler" iki yılda bir ve "etüd günleri" adı altında yapılan toplantılar ise her yıl tekrarlanmaktadır. Bu toplantılarda, halk kredisi teşekküllerinin tatbikata ait sorunları ele alınmakta, müzakeresi yapılmakta ve bunlara çözüm yolları aranmaktadır.

"Etüd günleri" şu dört ihtisas komisyonları halinde çalışmalarını sürdürmektedir^{25/}.

- 1- Finansman vasıtaları ve kredi komisyonu,
- 2- Banka tekniği ve işletme komisyonu,
- 3- Dış ticaret ve kambiyo muameleleri komisyonu,
- 4- Propoganda, ilân, reklâm ve haberalma komisyonu.

Bu komisyonlara üye olarak, Halk Kredisi teşekküllerinin en az ilgili iki uzmanı katılmakta ve teşkilâtlarını ilgilendiren sorunlar buralarda tartışılmaktadır.

BÖLÜM II

TÜRKİYE HALK BANKASI FİNANSMAN KAYNAKLARI VE PLÂSMAN DURUMU

A- FİNANSMAN KAYNAKLARI

1. Öz Sermaye ve İhtiyatlar:

Daha önceki paragraflarda da belirtildiği gibi, 25.4.1969 tarih 1142 sayılı kanunla, 1 milyar liraya çıkarılmış bulunan T.Halk Bankası nominal sermayesinin % 65'i Hazinece, % 5'i İktisadi Devlet Teşekküllerince ve % 30'u da hakiki ve hükmî şahıslar tarafından alınacak hisse senetleri ile karşılanmaktadır.

Böylece, sermayenin büyük bir miktarının devlet tarafından karşılanması öngörüldüğü halde, bu sermayeden ödenmiş kısmın çok az oluşu^{26/} dolayısıyla, bir taraftan yürütülen hizmetlerin yabancı sermayenin baskısı altında kalışı^{27/} diğer taraftan son yıllarda çıkarılan personel kanununun getirdiği mali yükler nedeniyle de banka, yeterli kadar temettü dağıtamamış ve son üç yıl içinde bilânçolarını zararla kapamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu bakımdan öz sermayede beklenen birikim yapılamamıştır. Bunun için bankanın öz kaynaklarının gelişmesi, bir hükümet politikası olarak hazinece yapılan taahhütlerin zamanında yerine getirilmesine bağlı kalmıştır.

1964-1973 yılları arası tesbit edilen nominal sermaye ile bunun ödenmiş kısmı ve yüzde payları aşağıdaki tablo 1'de görüldüğü gibidir.

^{26/} Bakınız: Tablo 1, sütun 4, sıra 6 daki 1969 yılı ödenmiş sermaye kısmı % 20.6'dır.

^{27/} Bakınız: Tablo 2'ye.

TABLO 1

T.Halk Bankasının 1964-1973 Yılları Nominal ve
Ödenmiş Sermaye Durumu

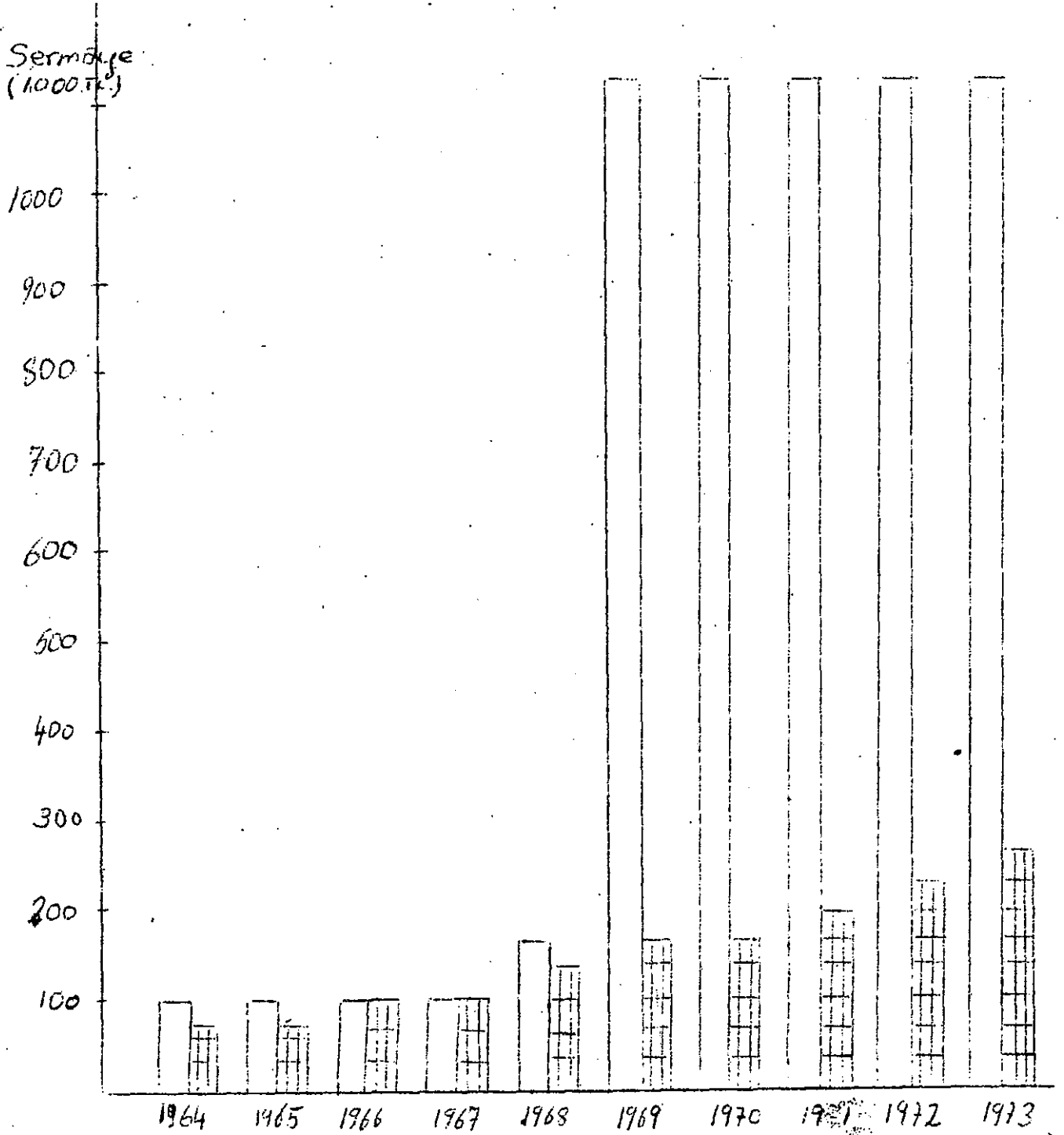
(1)	(2)	(3)	(4)
Yıllar	Nominal Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Öd.Sermayenin Tüm Ser. İçindeki payı (%)
1964	100.000.000.-	87.888.000.-	88
1965	100.000.000.-	88.322.000.-	88
1966	100.000.000.-	100.000.000.-	100
1967	100.000.000.-	100.000.000.-	100
1968	188.000.000.-	183.600.000.-	97.5
1969	1.000.000.000.-	206.200.000.-	26.4
1970	1.000.000.000.-	230.700.000.-	23
1971	1.000.000.000.-	246.700.000.-	24.6
1972	1.000.000.000.-	286.300.000.-	28.6
1973	1.000.000.000.-	319.519.000.-	31.9

Kaynak: T.Halk Bankası yıllık raporlarından.

Yukarıdaki Tablo 1 ve aşağıdaki şekil 1'de açıkça görüldüğü gibi ödenmiş sermaye, nominal sermayenin 1964'te % 88'ini teşkil ederken 1965'te aynı durum muhafaza edilmiş ve 1966-1967'lerde bu nispet % 100'ü bulmuştur. 1968'de 188.000.000 liraya çıkarılan nominal sermayenin % 97.5'i ödenmiş olup, 1969'da 1 milyar liraya çıkarılan nominal sermayenin ödenmiş kısmı ise şekil 1'de gözüktüğü gibi, birden bire düşüklük göstererek % 20.6 ya inmiştir. Bundan sonraki yıllarda, durumda pek büyük bir değişiklik olmayıp tabloda da görüldüğü gibi 1970'te % 23, 1971'de % 24.6, 1972'de % 28.6 ve 1973'te % 31.9 kadar bir seviyede kalmıştır.

10 yıllık dönem içerisinde (1964-1973) nominal sermaye ile ödenmiş sermaye kısmını aşağıdaki şekil 1 üzerinde izleyeceğimiz gibi, aynı dönem içerisindeki öz ve yabancı kaynakların genel durumunu, birbirlerine olan nisbetlerini ve gelişme seyirlerini de aşağıdaki 2 sayılı tabloda görmek mümkündür.

Şekil: I

Normal Sermaye
Ödenmiş Sermaye

TABLO 2

(Not: Rakamlar "000" ilâvesiyle Okunacak)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
ÖZ KAYNAKLAR (Fiili Rak.)										
Ödenmiş Sermaye	87.888	88.322	100.000	100.000	183.600	206.200	230.700	246.700	286.300	319.519
Diğerleri	16.488	20.023	26.058	31.429	32.656	32.705	28.246	8.982	2.781	(-8.753)
Öz Sermaye Toplamı	104.376	108.345	126.058	131.429	216.256	238.905	258.946	255.682	289.081	310.766
Endeksi:	100	104	120	125	207	228	248	245	276	297
Net Pasife Göre % si	% 31	% 22	% 17	% 12	% 15	% 14	% 13	% 11	% 10	% 8
YABANCI KAYNAKLAR:										
Fiili Rakamlar	232.974	386.353	620.769	946.433	1.214.026	1.496.781	1.705.091	2046.280	2613919	3.670.686
Endeksi	100	165	266	406	521	642	731	878	1.121	1.575
Net Pasife Göre %'si	69	78	83	88	85	86	87	89	90	92
Öz ve Yab.Ser.Toplamı	337.350	494.698	746.827	1.077.862	1.430.282	1.735.686	1.964.037	2301.962	2903.000	3.981.452
Net Pasif Top. Endeksi	100	146	221	319	423	514	582	682	860	1.180

Kaynak: T.Halk Bankası Yıllık Raporlarının Fiili Rakamlarından Derlenmiş ve Hesaplamalar yapılmıştır.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, kaynaklar genel toplamı içinde büyük kısmı ödenmiş sermayeden oluşan öz kaynaklar toplamının nisbetleri, sırasıyla % 31-22-17-12-15-14-13-11-10 ve % 8 gibi çok düşük olup giderek azalan seyir göstermektedir.

Bu durum karşısında, 440 sayılı kanunun ön gördüğü şekilde kârlılık ve verimlilik ilkelerine paralel olarak çalışması gereken ve aynı zamanda bir itibar müessesesi olan T.Halk Bankasının, zayıf durumunu^{28/} düzeltebilmesi ve hatta kârlı duruma geçebilmesi için alınacak diğer tedbirlerle birlikte Devletçe son beş yıl içerisinde 30'ar milyon lira olarak saptanan katkının kısa zamanda daha büyük miktarlara çıkarılması zorunlu görülmektedir. Hattâ yabancı kaynakların ağır masraflarına karşılık^{29/}, bankanın rantabilitesini koruması bakımından da, bu hususun önemli bir tedbir olarak ele alınması gerekmektedir.

2. Fonlar:

Bankanın üzerine aldığı hizmeti daha iyi bir şekilde yürütebilmesinde ve bu arada hizmet alanına giren kitlenin orta ve ¹²⁶⁴ vadeli kredi ihtiyaçlarının kolayca sağlanmasında, bankaya doğrudan doğruya veya dolayısıyla ayrılan fonların payı büyük olmuştur. Bu fonları, tedarik kaynakları bakımından öncelikle a) dış fonlar, b) iç fonlar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.

a) Dış Fonlar:

Bu fonlar, 1961 tarihinde A.B.D. ile Türkiye arasında ekonomik işbirliği konusunda yapılan anlaşma çerçevesinde AID (Milletlerarası Kalkınma Örgütü) teşkilâtı ile Maliye Bakanlığı ve T.Halk Bankası arasında imzalanan proje gereğince sağlanan fonlardır. Bu fonlar, Amerika ve Türkiye'nin istihsal kapasitesinin serbest rekabet ve eşit şartlar altında geliştirilmesi hususundaki görüş birliğinden hareketle ortaya konmuştur.

^{28/} Bakınız: Ek Tablo 5 (1964-1973 yılları gelir-gider tabloları)

^{29/} Bakınız: Ek Tablo 5.

Söz konusu fonlarla ilgili yapılan anlaşmaya göre^{30/} Hükümetimiz, AID'nin isteği halinde her türlü bilgiyi her zaman ilgili teşkilâta verebileceği gibi, her türlü denetleme hakkını da kabul etmiştir. Fonun anlaşmaya aykırı kullanılması halinde ise, derhal iade edilmesi taahhüt edilmiştir. Ayrıca her üç ayda bir, bir ay içinde konu ile ilgili raporlar verilmektedir.

Küçük sanayii geliştirme ikraz projelerinin yürütüm gayesi ile sağlanan bu fonlardan yapılacak ödemeler, ancak anlaşmada belirtilen mal ve hizmetlerin temini için ilgililere kredi şeklinde dağıtılabilir. Bunun dışındaki maksatlar için ödeme yapılamaz.

Fonun tamamı 30 milyon lira olup^{31/}, bunun 26 milyon lirası tesis, ve 4 milyon lirası da işletme kredileri şeklinde azami % 7 faizle bir 5 ve 7 yıllık vadelerle kullandırılmaktadır^{32/}.

b) İç Fonlar:.

Bunlar, bankanın öz kaynağınca sağlanan fonlarla birlikte, özellikle küçük sanatkâr ve sanayicinin gelişme imkânlarını sağlama bakımından ilgili Bakanlıklarca tahsis edilip Halk Bankası aracılığı ile sağlanacak kredilere kaynak teşkil eden diğer fonları da kapsamaktadır. Bunları birkaç kısımda incelemek mümkündür:

aa) Tesis ve İşletme Kredileri Fonu:

Konuları ve şartları itibariyle AID Teşkilâtınca sağlanan tahditli fonlara ek olarak 1967 yılında kullanılmaya başlanmak üzere ayrıca bankanın, küçük sanat erbabı ile küçük sanayicilerin üretim, onarım, pazarlama, ve sair ihtiyaçlarını gidermek için kendi imkânlarından ayırmaya başladığı fonlardır.

bb) Küçük Sanat Kooperatifi Fonları:

Bölge özelliklerine göre birer istihsal ünitesi olarak faaliyetlerde bulunmak suretiyle kendilerine ve çevrelerine ekonomik faydalar sağlayan ve geleneksel Türk el sanatlarını temsil eden halıcılık, kuyumculuk, bakırcılık ve madeni taş ve mermer oymacılığı gibi el ve ev sanatları ile uğraşan küçük sanat kooperatiflerini finanse etmek maksadiyle bankaca tesis edilmiş fon kısmıdır.

^{30/} T.Halk Bankası Küçük Sanayi Krediler Md.Neşriyatı, s.46, Ankara 1970.

^{31/} Söz konusu fon tahsislerinden 7.5 milyonu 1961'de, 4.5 milyonu 1962'de 8 milyonu 1964'te ve 10 milyonu da 1965'te tamamlanmıştır.

^{32/} T.Halk Bankası Küçük Sanayi Md.Neşriyatı, s.51, Ankara 1970.

cc) Küçük Sanayi Çarşı ve Siteleri Tesis Fonu:

Sanayi Bakanlığınca küçük sanayicilerin faaliyetlerinin gelişmesini sağlama ve verimliliğini artırmak amacıyla yapılan tahsislerle, yine Halk Bankası aracılığı ile temini düşünülen küçük sanayi çarşı ve siteleri tesisi için ayrılan diğer fonlardır.

dd) Organize Sanayi Bölgeleri Kurma Fonu:

Sanayi Bakanlığınca, orta ve büyük sanayi işletmeleri için gerekli bulunan su, yol, kanalizasyon, enerji, haberleşme ve benzeri alt yapı tesisleri ile sosyal, kültürel ve sağlık tesislerini ihtiva eden geliştirilmiş sahaların meydana getirilmesi için banka aracılığı ile sağlanan organize sanayi bölgeleri kurma fonlarıdır.

ee) Yatırım Kredisi Fonları:

Plânlı kalkınma döneminde, Türk ekonomisinin gelişmesini desteklemek amacı ile gerekli yatırımların finansmanı için 933 sayılı kanuna istinaden Hükümetçe tesis olunan geliştirme ve teşvik fonlarından olup "küçük sanayi-makine imâlat sanayi" kredilerinde kullanılacak orta vadeli yatırım kredisi fonlarına denilmektedir.

Ancak bu fonlar, kalkınma plânlarında ön görülen amaçların gerçekleşmesi için aşağıda belirtilen şartları haiz sanayi teşebbüslerine tahsis edilebilmektedirler^{32/}:

- İhracata dönük olmak,
- Gerek iç ve gerekse dış piyasalarda rekabet gücüne sahip olmak,
- Uzun vadede rekabet gücüne haiz mamüller imal etmek,
- İleri teknoloji ve yenilikleri kullanabilmek,
- Kapasite kullanma oranı yüksek olmak.

ff) Bağ-Kur Primlerinden Sağlanan Fonlar:

Son yıllarda tüccar ve esnafın çalışma hayatını sigortaya bağlamak amacıyla, 1973 yılında uygulamaya konulan 1479 sayılı "BAĞ-KUR" kanununun gereği olarak tüccar, esnaf ve serbest meslek mensuplarından tahsil edilen primlerin, adı geçen kanunun 16. maddesinin "e" fıkrası gereğince % 25 kadarı "esnaf ve sanatkârlara işletme ve tesis kredisi"

^{32/} T.Halk Bankası 1968 Yılı Yıllık Raporu, s.23.

şeklinde tahsis edilmek üzere, Bağ-Kur teşkilâtınca T.Halk Bankasına yatırılmaktadır. Bu fonlar, alakalı tüzük hükümlerine göre % 6 faiz karşılığında bankaya ödenmektedir.

İşte böylece, orta ve uzun vadeli kredi imkânlarının geliştirilmesinde yukarıda belirtildiği gibi doğrudan doğruya ya da dolayısıyla bankanın emrine verilen bu fonların kaynak tedarik hususundaki payları büyük olmuştur. T.Halk Bankasına; asli görev ve hizmetlerini daha geniş toplum bireylerine ulaştırabilme ve hizmeti daha yaygın duruma getirebilme hususunda, çok sayıda esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciye kredi sağlama imkânlarını büyük ölçüde bahsettiği anlaşılan ve çeşitli kaynaklardan temin edilen bu fonların 1964 yılından itibaren 1973 yılı sonuna kadar olan gelişmesi, aşağıdaki tablo 3'de görüldüğü gibidir.

TABLO 3
T.Halk Bankasının Fon Gelişmeleri

Yıllar	Tahsis Edilen Fon Miktarı	Gelişme	Pasifteki Payları
1964	22.000.000.-	100	6.2
1965	44.000.000.-	200	8.6
1966	72.600.000.-	330	9.7
1967	111.000.025.-	504	10.2
1968	133.369.000.-	606	9.3
1969	151.200.000.-	687	5.9
1970	182.800.000.-	830	6.7
1971	242.900.000.-	1104	7.9
1972	321.900.000.-	1463	8.8
1973	665.600.000.-	3025	14.2

Kaynak: T.Halk Bankası (1964-1973) Yıllık Raporlarından ayrı ayrı derlenmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, fonların 1964 yılında pasif toplamı karşısındaki payı % 6.2 iken bu miktar 1967'de % 10.2'e yükselmekte ve sonra 1969 yılına kadar bir düşüş göstermektedir (% 5.9). Daha sonra hafif bir yükselme ile pasifin % 8.8 ini bulan fonlar, 1973 yılında ise ani bir sıçrama ile net pasifin % 14.2 sini teşkil etmiştir.

3. Kooperatif Blokeleri:

Esnaf, ve küçük sanayicilerin gerek işletmelerinde ki maddi varlıklarının azlığı, gerekse taşınmaz mallarının pek az oluşu veya hiç olmayışı nedenleriyle yeterli teminattan yoksun olmaları karşısında, kredilendirilmelerinde ortaya çıkan güçlüğü giderebilmek için müteselsil kefâlet prensibinden hareket edilmiş ve 1951 yılından itibaren Esnaf Kefâlet Kooperatifleri sistemi geliştirilmiştir^{33/}.

Son şekli ile, 30 esnaf ve sanatkârın biraraya gelerek Ticaret ve Kooperatifler Kanununa uygun tarzda kurulmuş olan bu kooperatifler, tamamen özel hukuk prensiplerine uymakta ve tüzel kişiliği haiz sınırlı sorumluluğu kabullenmiş bir kooperatif şirket olarak faaliyet göstermektedirler. Kurulan bu kooperatifler, bizzat ticari faaliyetlerde bulunmayıp ortaklarınca ayrı ayrı yürütülen ekonomik faaliyetleri için lüzum görülen çeşitli tesis, işletme, donatım ve sair kredilerin kolaylıkla sağlanmasına çalışmaktadırlar. Ayrıca ortakların kooperatife iştirakleri ile, doğan hisselerini T.Halk Bankası şubelerinde bloke etmek ve birbirlerine karşı müşterek sorumluluğu kabul etmek suretiyle de kendilerine sağlanacak krediler hususunda istenen garantiyi bir ölçüde sağlamış bulunmaktadır. Yıllık % 4 faiz karşılığı bankaya bırakılan bu iştirak sermayeleri, aynı zamanda kaynak birikimi amacına da hizmet etmekte ve neticede bu imkân, meslekî krediler şeklinde yine kooperatif ortağı esnaf ve sanatkârlara geri dönmektedir.

Meslekî kredilere karşılık bir bakıma rehin kabul edilen söz konusu kooperatif blokelerinin, 1964-1973 yılları arası gelişmeleri aşağıda ki tablo 4'de görüldüğü gibidir.

^{33/} Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciler özel ihtisas komisyonu ekonomik sorunlar alt komisyon raporu, s.12, Ankara 1971.

TABLO 4

Kooperatif Blokelerinin Gelişmesi ve
Pasife Göre % de Payları

Yıllar	Kooperatif Blokeleri İştirak Sermayesi	Pasifteki %'si	Gelişme
1964	38.709.300.-	11	100
1965	46.817.100.-	9.2	120
1966	57.719.100.-	7.7	149
1967	72.721.200.-	6.7	187
1968	90.825.200.-	6.3	234
1969	104.755.900.-	4.1	270
1970	119.637.800.-	4.3	309
1971	135.049.100.-	4.4	348
1972	158.288.000.-	4.3	408
1973	190.261.900.-	4.-	491

Kaynak: T.Esnaf ve Sanatkârlar Kefâlet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği 3. Olağan Genel Kurul Raporu, s.38, Ankara 1974.

Tabloya dikkat edildiğinde görülür ki, kooperatif blokeleri miktarının 1964 yılında genel pasif toplamı içindeki payı % 11 iken 1973 yılında ise, % 4 olup gittikçe bir düşüş kaydetmektedir.

4. T.C. Merkez Bankası Reeskont Kredileri:

T.C. Merkez Bankasından sağlanan bu kaynak, pahalılığına ve özellikle 1973 de yapılan son operasyonla bu pahalılığın daha da artmış, olmasına ve bununla birlikte bankanın kârlılık durumunu olumsuz yönde etkilemesine rağmen, yine de meslekî kredilere ayrılan kaynakların büyük bir kısmını karşılamaktadır^{34/}. 1973 Kasım ayında yapılan söz konusu operasyonla, T.C.Merkez Bankası reeskont faiz oranı % 6'dan % 7'ye çıkarılmış olup verilen komisyon ve gider vergisi ile birlikte bu kaynağın maliyeti % 8.52'i bulmaktadır^{35/}.

^{34/} Bakınız: Tablo: 5'e.

^{35/} T.Halk Bankası 1973 Yıllık Faaliyet Raporu, s.12.

Merkez Bankasının reeskont kredisinin son on yıllık (1964-1973) gelişim aşağıda ki tablo 5'te görüldüğü gibidir:

TABLO 5
Merkez Bankasının Halk Bankasına
Sağladığı Reeskont Kredileri

Yıllar	Reeskont Kredileri Kalanları	Gelişme	Pasifte ki %'si
1964	72.871.000.-	100	20.7
1965	142.330.000.-	190	28.-
1966	224.617.000.-	308	30.-
1967	314.244.000.-	431	29.1
1968	405.411.000.-	556	28.2
1969	506.357.000.-	694	20.-
1970	489.700.000.-	672	17.9
1971	368.100.000.-	505	11.9
1972	407.600.000.-	559	11.2
1973	441.900.000.-	606	9.4

Kaynak: T.Halk Bankası 1964-1973 10 yıllık faaliyet raporlarından.

Tablo 5'te görüldüğü üzere 1964'te reeskont kredilerinin pasifte ki payı % 20.7 iken 1966'da en büyük pay olan % 30'a çıkmış, ondan sonra gittikçe bir düşüş göstererek 1968'de % 28.2 olmuş, daha sonra ani düşüşlerle 1973 yılında % 9.4'e kadar inmiştir. Halbuki, 1973 yılında Merkez Bankasınca, Halk Bankasına söz konusu yıl içinde 670 milyon limitli reeskont kredisi imkânı tanınmış olduğu halde, banka bu imkânın tamamını kullanmaktan pahalılığı nedeniyle kaçınmış ve ancak bunun 34.3 milyonunu kullanmış bulunmaktadır.

5. Mevduatlar:

Aynı zamanda bir banka hizmetini de yürütmekte olan T.Halk Bankasının, finansman kaynakları arasında büyük bir yeri işgal edecek olan yabancı kaynaklardan biriside tabii ki mevduatlar olacaktır. Bankanın kamu fonları ile desteklenmesi yanında, kendi çabası ile geniş bir sahaya yayılmış şube faaliyetleri sonucu bu yönde ki imkanlarını geliştirerek mevduat toplama çalışmalarına da büyük ölçüde önem verdiği gözden kaçmamaktadır.

Toplam mevduat miktarı 1964 yılı sonunda 68 milyon lira iken bu miktar, büyük bir hızla gelişmekte ve 1974 yılı sonu itibariyle 2.211,5 milyon liraya yükselmektedir^{36/}. Mevduatla ilgili gelişmelerin önemli sonuçlarından biri de, tasarruf mevduatı toplamının genel mevduat hacmi içinde ki yerinin giderek artmış olmasıdır^{37/}. Son iki yıl içerisinde (1972-1973) faiz hadlerinde yapılan değişiklik nedeniyle, genel olarak ve özellikle vadeli mevduatta gelişmeler olmuş ve genel konjunktür durumu da bu artışa imkân sağlayacak biçimde gelişmiştir. Bu hususla, son yıllarda ele alınan köy mevduatının değerlendirilme çabalarının da yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Köy mevduatı ile ilgili çalışmalar, daha çok köy mntıkalarına özel elemanlar gönderilerek söz konusu yerlerde atıl kalan ve ekonomimize hiçbir şekilde faydası olmayan büyük bir mevduat miktarını harekete getirmek amacıyla yapılmıştır. Bu tür çalışmaları daha cazip hale getirmek için ayrıca yurttaşlara dağıtılmak üzere hediyeelik eşyalar hazırlatılmış ve köy çalışmaları yapan şubelere gönderilmiştir. 1970 yılında toplam 202 şubeden 132'nin köy çalışmalarına katılması sonucu toplam olarak 117 milyon köy mevduatının sağlanmış olduğu görülmüştür^{38/}.

Türkiye Halk Bankasının son on yıllık mevduat gelişimi aşağıda ki tablo 6'da görüldüğü gibidir.

^{36/} T.Halk Bankası 1973 yılı Yıllık Rapor, s.11.

^{37/} Detaylı bilgi için bakınız Ek Tablo 4.

^{38/} T.Halk Bankası 1970 Yılı Çizgiler ve Rakamlar, s.15.

TABLO 6

T.Halk Bankası (1964-1973) Yılları Arası Mevduat Gelişmeleri

Yıllar	Tas.Mev. (Bin TL)	Toplam Mev. İçindeki %'si	Diğer Mev. (Bin TL)	% Payı	Top.Mev. (Bin TL)	Gelişme Endeksi	Pasifteki %'si
1964	33.372	49	34.975	51	68.347	100	19.4
1965	59.686	51	56.094	49	115.780	169	22.8
1966	129.187	57	97.779	43	226.966	332	30.3
1967	193.450	55	160.764	45	254.214	518	23.5
1968	300.100	62	184.600	38	484.700	709	33.7
1969	400.500	64	223.900	36	624.400	913	24.6
1970	572.300	69	251.400	31	823.700	1205	30.1
1971	899.900	74	321.100	26	1.221.000	1786	39.7
1972	1.194.400	73	436.600	27	1.631.000	2380	44.7
1973	1.547.300	70	664.200	30	2.211.500	3235	47.-

Kaynak: T.Halk Bankası Yıllık Raporlarından (Tasarruf ve diğer mevduatların gelişim seyrini izleyebilmek için bakınız: s.38'de Ek Tablo 4'e)

Tabloda görüldüğü gibi, 1964 tasarruf mevduatı, toplam mevduatın % 49'unu teşkil ederken 1973'te % 70'e kadar çıkmıştır. Diğer mevduatın toplam mevduat karşısındaki durumu ise, 1964 de % 51 iken 1973 de % 30'a düşmüştür. Öte yandan, tasarruf mevduatının gelişimi 1964 baz yılına nazaran 1973 de 46 kat artış gösterirken diğer mevduat gelişimi ise aynı yıllar içinde ancak 19 kat bir gelişme göstermiştir. (Bakınız: sayfa 38 Ek Tablo 4) Buna karşılık, toplam mevduat gelişmesi ise tablo 6'da görüldüğü gibi 32.3 kat kadardır. Elde edilen bu sonuçların nedenlerini, bir taraftan bankanın hizmetlerini tasarrufta bulunacak geniş bir topluma kadar götürmüş olmasına, diğer taraftan tasarrufu etkileyecek cazip tedbirlerin getirilmiş bulunmasına bağlayabileceğimiz gibi, ayrıca halkın gelirindeki artış da söz konusu etken unsurlar arasında saymak mümkündür.

B- KAYNAKLARIN GENEL PASİF TOPLAMLAR KARŞISINDAKİ PAYI VE
GELİŞME SEYRİ^{39/}

Ek tablo 6 gözden geçirildiğinde, 1964 sabit baz yılına göre (1964-1973) yılları arası pasifler toplamı gelişme seyrinin şöyle bir durum arzettiğini görürüz: (100-144-213-307-410-722-780-877-1039 ve 1340) Bu duruma göre, önceleri normal bir artış seyri takip eden pasifler toplamı, 1969 yılında ani bir sıçrama göstermiş ve 1973 yılında ise 1340 rakamı ile ilk yıla nazaran 13 kattan fazla bir gelişme göstermiştir.

Buna karşılık, ek tablo 6'da yedi sütun halinde düzenlenip bunlardan 2-3 ve 4. sütunlardaki maliyeti sıfır veya sıfıra yakın kaynaklar kabul ettiğimiz^{40/} "Öz sermaye ve ihtiyatlar, fonlar ve kooperatif blokelere" ismi ile belirtilen kaynaklarla, maliyetleri nispeten yüklü olan ve 5-6 ve 7. sütunlarda yer alan^{41/} "Merkez Bankası reeskont kredileri, mevduatlar ve diğerleri" tarzında sınıflandırılan kaynakların gelişme seyirlerine bir göz attığımızda görürüz ki, maliyeti düşük olanların gelişme seyri (fonlar hariç) hafif ve maliyeti ağır ve yüklü olanların ise, gelişmeleri daha yüksektir.

Aşağıdaki tablo 7, bu husustaki durumu bize daha açık bir şekilde göstermektedir.

^{39/} Detaylı bilgi için bakınız: Ek Tablo 6

^{40/} Fonlar ve kooperatif blokelere % 4 civarında faiz verilmektedir.

^{41/} Merkez Bankası reeskont kredisi % 6-8.52 arası ve mevduatlar ise % 4-9 arası faizlendirilmektedir.

TABLO 7

T.Halk Bankasının (1964-1973) Yılları Arası Pasif ve
Pasifi Teşkil Eden Diğer Unsurların Gelişmeleri

Yıllar	Pasif Gelişme (1)	Öz S.ve İh. Gelişmesi (2)	Fon geliş. (3)	Koop.Blk. Gelişmesi (4)	Mer.Bank. Rees.Gel. (5)	Mev. Gelişme. (6)	Diğer Kay. Gelişmesi (7)
1964	100	100	100	100	100	100	100
1965	144	104	200	120	190	169	111
1966	213	120	330	149	308	332	88
1967	307	125	504	187	431	518	440
1968	410	207	606	234	556	709	241
1969	722	228	687	270	694	913	2040
1970	780	248	830	309	672	1205	1939
1971	877	245	1104	348	505	1786	1919
1972	1039	276	1463	408	559	2380	1881
1973	1340	297	3025	491	606	3235	1982

Kaynak: Halk Bankası yıllık raporlarındaki fiili rakamlara dayanılarak çıkarılmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi, genel pasifin 13 kat artışına karşılık öz sermaye ve ihtiyatlar 3 ve kooperatif blokları ise 5 kat artmaktadır. Buna karşılık masrafı ağır olan kaynaklardan mevduatlar 32 kat (en büyük gelişmedir), diğer kaynaklar 20 kat ve Merkez Bankası reeskontları ise 6 kat bir artış göstermektedirler. Dikkat edilirse, maliyeti yüksek olan bu kaynak artışları daha çok 1969 yılından sonra kendini göstermiş ve bu husus, olumsuz yönde etkisini hissettirerek (bakınız: ek tablo 1) 1970'de çok az bir kâr ve 1971-1972 ve 1973 yıllarında ise diğer etkenlerinde desteği ile bilançolar zararla sonuçlanmıştır.

Burada dikkati çeken bir husus vardır. O da, maliyeti düşük kaynaklardan olup büyük ve olumlu bir artış gösteren "Fonlar" dır. 30 kat artış göstermekte olan bu fonlar, bir amme hizmeti gören ve ülke ekonomisinde önemli bir yeri olduğu artık tamamen anlaşılmış bulunan esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin sermaye yetersizliğini gidermeği ve bu kitleyi ekonomik yönden güçlendirmeyi gaye edinen T.Halk Bankasının

emrine verilmekte ve bu yüzden de miktarı devletce giderek arttırılmaktadır. Halk Bankasının bu önemli görevler karşısında karşılaştığı kaynak yetersizliğini, ilgili diğer bakanlıkların da hissetmiş olmaları sonucu, Devlet Kalkınma Plânları ile Hükümet programlarına uygun olarak mevcut imkânları ölçüsünde gereken fon kaynaklarını, T.Halk Bankası emrine vermiş oldukları görülmektedir^{42/}.

Merkez Bankası reeskont kredilerindeki gelişmenin ağır seyri, *nedeni senelerden beri* Halk Bankasının kontrolü altında olmuştur. Bu kredilerde büyük bir gelişme imkânı sağlanabileceği mümkün iken Halk Bankası, maliyetin yüksekliği nedeniyle bunu göze alamamış ve kendisine tanınan imkânları da bu yüzden bile bile kullanmamıştır^{43/}.

Mevduatlardaki hızlı artışın, bir bakıma mevcut kaynak sıkıntısını giderek gayesiyle, memleketin her tarafına yayılarak süratle açılan şubelerin faaliyete geçişleriyle sağlandığı kabul edilebilir. Fakat bu durum, aynı zamanda o seviyede olmasa dahi ona yakın bir düzeyde personel ve diğer sabit masrafları da arttırmaya vesile olmuştur. "Diğer kaynaklar" şeklinde adlandırılan kaynaklar ise tedavüldeki tahvilleri, tediye emirlerini, talep olunmamış kıymetleri ve sair pasifleri kapsadığından, görülen artış seyrine rağmen (20 kat) maliyet masrafları düşük olan pasiflerdendir. Bu bakımdan, diğer mevduatlardaki artışlar banka için olumlu kabul edilmekte ve bu yüzden maliyeti yüksek olan kaynaklar yanında bu nispetin daha da artması beklenmektedir.

Kooperatif blokelere gelişme seyrindeki yavaşlık nedenlerini, birinci derecede, kooperatif kuruluşlarının faaliyetlerine ve kooperatife üye olma arzusu ve isteklerin zayıflığına atfedebileceğimiz gibi, ikinci derecede de takibata uğrayan esnaf ve sanatkarın takibat işlemleri nedeniyle, bankaca kendilerine ait kooperatifte ki iştirak sermayelerine el konulup bunun takibata uğrayan kısma mahsup edilişlerine bağlamak mümkündür. (Bakınız, ek tablo 13.)

Son olarak, ek tablo 6'nın 2. sütununda yer alan "Öz Sermaye ve İhtiyatlar" da ki genel pasif değişimleri karşısında görülen zayıf gelişmeyi^{44/}, tablo 8'de görüldüğü gibi ödenmiş hisse senetlerinin büyük bir kısmı (% 58-87) Maliye Bakanlığına ait olduğundan ve bunun da Devletin genel bütçesiyle karşılanmakta olduğu düşünülürse, elbetteki mahdut bütçe

^{42/} Maliye, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji, Çalışma ve Milli Eğitim Bakanlık.

^{43/} T.Halk Bankası 1973 Yıllık Raporu, s.12.

^{44/} Genel Pasif 13 kat artarken, öz sermaye ve ihtiyatlar 3 kat artmaktadır. s.40.

imkânları ölçüsünde bir sınırlamaya tabi olacağı ve dolayısıyla pasifte ki gelişmeye ayak uyduramayacağı sonucunu doğuracaktır. Bunun yanında, 1969 yılında 1142 sayılı kanunla 1 milyar liraya çıkarılan banka nominal sermayesine karşılık hisse senetleri dışarıya istenilen ölçüde satılamamış ve netice de % 81.2 nispet ile ödenmiş sermayenin büyük bir kısmı yine Maliye Bakanlığı tarafından karşılanmış bulunmaktadır. Buna ilâveten 1970 lerden itibaren yapılan faiz operasyonu ve çıkarılan personel kanunu ile getirilen parasal yükümlülükler sonucu, 1971 yılından itibaren banka yeteri derecede temettü dağıtamamış ve hatta bilânçolar zararla neticelenmiştir. Böylece öz sermaye artışı ile sermaye birikimine imkân olmamış ve mevcut durum karşısında öz sermayede de arzu edilen gelişme görülememiştir.

TABLO 8

1964-1973 Yılları Arası T.Halk Bankasının Ödenmiş Öz Sermaye Miktarları ve Yüzde Nisbetleri (1.000 TL)

Yıllar	(1)		(2)		(3)		(4)	
	Mal.Bak. Hissesi		İkt.Dev.Teş.His.		Diğerleri		Toplam	
	Fiili Rakam	Yüzde	Fiili Rak.	Yüzde	Fiil.R.	%'si	Fiili R.	%'si
1964	51.200	58.3	2.400	2.7	34.288	39	87.888	100
1965	50.000	56.6	2.400	2.7	37.922	40.7	88.322	100
1966	61.397	61.4	2.400	2.4	36.203	36.2	100.000	100
1967	61.397	61.4	2.400	2.4	36.203	36.2	100.000	100
1968	145.000	78.9	2.400	1.3	36.203	19.8	183.603	100
1969	167.500	81.2	2.400	1.1	36.310	17.7	206.210	100
1970	192.021	83.2	2.400	1.-	36.295	15.8	230.716	100
1971	208.021	84.3	2.400	0.9	26.296	14.7	246.717	100
1972	247.596	86.5	2.400	0.8	36.398	12.7	286.294	100
1973	280.821	87.9	2.400	0.8	36.298	11.3	319.519	100

Kaynak: Halk Bankası 10 Yıllık Raporlarından hesaplanmıştır.

Burada konuyu zana erdirmeden pasif toplamı teşkil eden öz ve yabancı kaynakların, 1964-1973 yılları itibariyle pasif toplama göre nisbetlerini anlamak ve bunlardan hangilerinin yüzde pay itibariyle pasif toplama göre artış ve hangilerinin azalış gösterdiklerini daha açık bir şekilde aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

TABLO 9

1964-1973 Yılları İtibariyle Pasif Toplamı Teşkil Eden
Kaynakların Genel Toplam Karşısındaki Nisbetleri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Yıllar	Öz Ser.İh.	Fonlar	Koop.Blk.	Mer.Bank.	Mevduat	Diğ.Yab.	Pasif
	Yüzdesi	Yüzdesi	Yüzdesi	Rees. Y.	Yüzdesi	Kay.Yüz.	Toplamı
1964	29.7	6.2	11.-	20.7	19.4	12.6	100
1965	21.3	8.6	9.2	28.-	22.8	9.7	100
1966	16.8	9.7	7.7	30.-	30.3	5.2	100
1967	12.1	10.2	6.7	29.1	23.5	18.1	100
1968	15.-	9.3	6.3	28.2	33.7	7.4	100
1969	9.4	5.9	4.1	20.-	24.6	35.8	100
1970	9.4	6.7	4.3	17.9	30.1	31.5	100
1971	8.3	7.9	4.4	11.9	39.7	27.7	100
1972	7.9	8.8	4.3	11.2	44.7	23.-	100
1973	6.6	14.2	4.-	9.4	47.-	18.-	100

Kaynak: T.Halk Bankası Yıllık Raporlarındaki fiili rakamlara dayanarak yapılan özel hesaplamalar sonucu çıkarılmıştır.

Yukarıdaki tabloda, çok önemli sonuçlarla karşı karşıya bulunduğu muzaifade etmek isterim. Şöyle ki; tablo 9 ek tablo 6 ile birlikte tetkik edildiğinde, fonlar, mevduatlar ve diğer yabancı kaynakların gelişme seyirlerine yakın bir ölçüde, pasif toplam içerisindeki yüzde nisbetlerinde de bir yükselme görülmektedir^{45/}. Fonlar % 6.2'den % 14.2'e, mevduatlar % 19.4'den % 47'ye ve diğer yabancı kaynaklar ise % 12.6 dan % 18.8 e doğru bir yükselme gösterdiği gibi. Ancak öz sermaye, kooperatif blokelere ve Merkez Bankası reeskont kredilerinin diğerlerine nazaran 3-5 ve 6 kat gibi ağır gelişmeleri yanında^{46/}, pasif toplam karşısındaki yüzde nisbetleri de

^{45/} Bakınız: s.40, Ek Tablo: 6.

^{46/} Bakınız: s.40, Ek Tablo: 6.

giderek alazmaktadır. Meselâ, öz sermaye % 29.7 den % 6.6'ya, kooperatif blokelere % 11'den % 4'e ve Merkez Bankası reeskont kredileride % 20.7'den % 9.4'e doğru düşüş göstermiştir.

İşte öz sermaye ve kooperatif blokelere paylarında görülen bu düşüş nedeni ile ki, T.Halk Bankası, gittikçe maliyeti yüksek yabancı sermayenin baskısı altında çalıştırılmaya zorlanmakta ve dolayısıyla verimliliği düşmekte ve hatta 1971'den itibaren bilançoları zararla sonuçlanmaktadır. Her ne kadar fonlar kısmında % itibariyle bir artış (% 6.2'den % 14.2'e) görülüyorsa da, bu fonların büyük bir kısmının, önceki paragraflarda belirttiğimiz gibi, bazı ilgili bakanlıkların kendi plân ve programları gereği ayırmış oldukları tahsisatın ancak T.Halk Bankası aracılığı ile ilgili kuruluşlara aktarılması sonucu, T.Halk Bankası bilançolarında yer almış bulunmalarından ileri gelmektedir. Bu itibarla bunun, Halk Bankasının özel hizmetlerini yerine getirmesinde zannedildiği gibi büyük bir etkisi yoktur. Oysa, pasifin büyük bir payını teşkil eden ve maliyetleri nisbeten yüksek olan mevduatlarla, diğer yabancı kaynaklar kısmı, gittikçe artmakta ve pasifin % 65.8 gibi önemli bir kısmını işgal ettiği anlaşılmaktadır.

C- HALK BANKASINDA KREDİLER

1. Genel Kredi Politikası:

Tezimizin ağırlık merkezini 1964-1973 yılları arası T.Halk Bankasınca sağlanan krediler ve bunun Kuzeydoğu Bölgesindeki uygulamaları teşkil etmektedir.

Bilindiği gibi Halk Bankası derken, hemen akla gelen, bugünkü sosyal yapımız içerisinde genellikle orta sınıfa teşkil eden ve ülkemizin sosyal hayatı ve ekonomik bünyesinde önemli bir yeri olan esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kredi problemleri ile ilgilenen bir kamu örgütü ve bunun yürütmekte olduğu kredi faaliyetleridir. Diğer taraftan ülkemizde, özellikle küçük sanayici ve esnaf kitlesine kredi sağlamak suretiyle tek kamu örgütü olarak görev yapan T.Halk Bankasının, toplumun diğer bütün grupları gibi, esnaf ve sanatkârlarında kalkınma ve modernleşme hareketlerine katkılarını sağlamak, karşılaştıkları sosyal ve

ekonomik sorunlarını incelemek, gelişmelerine ve kuvvetleşmelerine yardımcı olabilecek ekonomik ve sosyal imkânları temin etmek suretiyle, söz konusu kitlenin kalkınma nimetlerinden dengeli bir şekilde faydalanmalarını sağlayacak genel bir hizmet politikası içinde bulunduğu müşahade edilmektedir. Burada, bankanın genel hizmet politikasını, kuruluşundan günümüze kadar yaptığı hizmetleri göz önünde bulundurularak, iki döneme ayırmak suretiyle inceleyeceğiz.

Bu müşahade
de ne kadar

a) Plânlı Dönem Öncesi Politika:

Bu dönemde amaç, her ne kadar kuruluş kanununda da öngörüldüğü gibi, esnaf ve sanatkârların mürabahacılarından aşırı faiz fiyatları ile almaya mecbur oldukları kredi yükünden kurtarılımları ise de, kaynak kıtlığı ve teşkilâtın zayıflığı gibi nedenlerle bu görev ancak sınırlı ölçüde yerine getirilebilmiştir. Bu türlü çalışmalar plânlı dönemin ilk yıllarına kadar devam etmiş ve esnaf ve sanatkârların böylece kısa vadeli ihtiyaçlarının bir ölçüde giderilmesi sağlanabilmiştir. Hatta bu dönem içerisinde esnaf ve sanatkârlara sağlanmış olan düşük faizli krediler yanında, kaynak teminine büyük destek olan diğer yabancı kaynakların masraf yükünü azaltmak için de ticarî kredilere belirli ölçüde ağırlık verildiği görülmektedir^{47/}.

Çalışma dönemimiz dışında kalan bu kısmın fazla detayına girmeye, konunun daha fazla dağılmaması bakımından lüzum görülmemiştir.

b) Plânlı Dönem Sonrası Yürütülen Kredi Politikası:

Bilindiği gibi, Birinci Beş Yıllık Plân (1963-1967) ve İkinci Beş Yıllık Plân ise (1968-1972) yıllarını kapsamaktadır. Bizim konu olarak seçtiğimiz T.Halk Bankası kredi politikası dönemi ise (1964-1973) yılları arası olduğuna göre, bir yıllık bir zaman farkıyla dönem sınırlarımız I. ve II. Beş Yıllık Plânlara uygulandığı müddeti içerisinde almaktadır. Bu itibarla çalışma zamanımızı, plânlı döneme girişteki T.Halk Bankası kredi politikası şeklinde de ifade etmek mümkündür.

^{47/} Bakınız: s.33, Ek Tablo 4 de ticari Kredilerin gelişme seyrine.

O halde hemen ifade etmek gerekir ki, bir kamu hizmeti amacıyla görevlendirilen ve bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak Devletin kontrolü altında hizmet ifa eden T.Halk Bankası kredi politikasını tesbite çalışırken, öncelikle;

aa) Bankaca yürütülecek söz konusu faaliyetlerin hududunu belirleyen T.Halk Bankası özel kanununun amir hükümlerini,

bb) Yönetimi elinde bulunduran Hükümetin o andaki genel kredi politika prensiplerini,

cc) Daha önceden hazırlanmış ve uygulamaya konulmuş bulunan Devlet Kalkınma Plânlarını, birinci derecede etken unsur olarak kabul etmek durumundayız.

Bundan sonra, T.Halk Bankasının yürütülen kredi politikası hakkında daha gerçek bir fikre sahip olabilmek için, eldeki mevcut çeşitli kaynaklardan yararlanarak, Türkiye'de faaliyet halinde bulunan bütün bankaların aynı dönem içerisinde sağladıkları tüm mevduatları, tüm kredileri ve bu kredilerin özel ve kamu sektörlerine dağılımı ile birlikte, aynı yıllar içerisinde T.Halk Bankasının tüm kredileri ile meslekî kredilerinin durumunu ve gelişmelerini kapsayan ek tablo 2^{ve 3} tanzim edilmiş ve buna göre değerlendirmeye gidilmesi uygun görülmüştür.

Ek Tablo 2 incelendiğinde, tümden basite geçiş yolu takip edilmiş ve tesbit edilen önemli sonuçların belirli hale getirilmesine çalışılmıştır. Şöyle ki; (Bakınız, ek tablo 2 ve 3 e)

Türkiye çapında tesbit edilen endeksler için 1964 yılı sabit baz yılı kabul edilerek, 1972 yılında tüm mevduatların endeks rakamı 526, tüm kredilerin 418, özel sektör kredilerinin 441 ve kamu sektörü kredilerinin ise 263 olmalarına karşılık, Halk Bankası tüm kredilerinin 725 ve meslekî kredilerinin ise 626 gibi bir gelişme göstermiş oldukları anlaşılmıştır. Bu gelişme rakamları birbirleriyle karşılaştırıldığında, en yüksek payın 725 rakamı ile tüm Halk Bankası kredilerinin ve 626 rakamı ile ikinci dereceyi ise, yine Halk Bankasının meslekî kredilerinin aldığı görülmüştür. Bu sonuç bize, genel ekonomik gelişmede büyük bir etken unsur kabul edilen mevduat birikimlerinin kredi şeklinde sektörlere dağılımında en büyük hareketliliği, yani hızlı gelişmeyi Halk Bankasının göstermiş olduğunu ve bu arada Halk Bankası müşterileri

kabul ettiğimiz esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciye de ikinci derecede bir gelişme seyri göstererek dağıtılmış olduğunu hatırlatmaktadır. Netice itibariyle, bu durumlar karşısında bânkaca yürütülen politikanın bir ölçüde olumlu yönde olduğu anlaşılmakta, fakat bu sonuç bizi tam anlamı ile kesin bir iyimserliğe götürebilecek güçte bulunmamaktadır. Çünkü, tüm banka kredilerinin özel sektörler arası dağılımını kapsayan ek tablo 3 gözden geçirildiğinde, durumun hiç de o derece ümit verici olmadığı anlaşılabacaktır. Söz konusu tablonun 5. sütununa bakıldığında, esnaf ve sanatkâr kredilerinin özel sektör kredileri içerisindeki payı ancak % 2 ile % 3.2 arası bir durum ve gelişme göstermektedir. Buna karşılık tarım kredileri % 21.9'dan % 24.2'ye doğru, sanayi kredileri % 3.7 den % 6.1'e doğru bir yükseliş gösterirken, konut ve inşaat kredileri % 12.6 dan % 6.1'e doğru bir düşüş ve ticaret ve sair krediler payı ise % 59.5'ten % 58.7'e doğru az bir iniş göstermektedir. Burada, ticarî nüfusun % 70 ini teşkil eden^{48/} esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin aldığı bu payı, yukarıda belirtilen genel dağılım karşısında elbette ki sevindirici ve tatmin edici kabul etmek mümkün değildir. Ayrıca, burada değişime uğramış yüzde nisbetlerindeki hareketlilik dikkatlice izlendiğinde, ticari ve diğer krediler başlığını taşıyan krediler kısmının % 59.5- % 58.7 ile yerinde sayması ve hatta biraz azalması, konut-inşaat kredilerinin % 12.6 dan % 6.1'e düşmesi ve tarım kredilerinin % 21.9'dan % 24.2'ye doğru bir yükseliş göstermesi, hatta sanayi kredilerinin de % 4.2'den % 5.4'e doğru yükselme durumları karşısında, esnaf ve sanatkâr kredilerinin ise % 2'den % 3.2'e doğru kendi çapında bir yükselme ile, hemen hemen diğerlerine nazaran en büyük gelişmeyi göstermiş olduğu dikkati çekmektedir. (Bkz. S. 47. Ek. tab. 3.)

Bütün bunlara rağmen, Devlet Kalkınma Planları ile Hükümet Programlarında ve esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici özel ihtisas komisyonu raporlarında, esnaf ve sanatkârların ülkenin ekonomik toplum içerisinde ki önemine her defasında değinildiği ve kendilerine dengeli ve adaleli bir tarzda iktisaden gelişmeleri bakımından büyük kredi imkânlarının sağlanması gerektiği müteaddit defalar işaret olunduğu halde, yine de arzu edilen biçimde ve tatmin edici tarzda bir hizmetin ve politikanın yürütülüğünü, ek tablolarla elde ettiğimiz rakamlar karşısında ifade etmek mümkün değildir.

^{48/} Bakınız: D.İ.E. ve D.P.T. müştereken hazırlanan "Türkiye Millî Gelişim Kaynak ve Yöntemleri" Ankara 1972.

Yukarıda ek tablo 2 ve ek tablo 3 deki rakamları karşılaştırarak belirlemeye çalıştığımız T.Halk Bankası Plânlı Dönem Sonrası genel kredi politikasını, bu konuya özel bir yer ayırmış olan 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânı ile esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici özel ihtisas komisyonu ekonomik sorunlar alt komisyon raporu^{ise} şöyle belirlemektedir.

"Banka, 1 beş yıllık kalkınma döneminin ilk yıllarına kadar kuruluş kanunundaki amacına uygun olarak, esnaf ve sanatkârların kısa vadeli kredi ihtiyaçlarının giderilmesi yolunda çalışmalar yapmıştır. Daha sonraki yıllarda Hükümet, D.P.T.'nin ve yöneticilerinin genel politika hakkında değişen yurt gerçeklerine uygun olarak aldıkları kararlarla, küçük sanayicinin donatım ve işletme ihtiyaçlarını daha düzenli şekilde karşılamak amacına da yer vererek her yıl artan kaynaklarının niteliğine göre gittikçe daha büyük bir kısmını, küçük sanayiciye yöneltme çalışmasına girmiştir^{49/}.

Böylece, bankanın bugünkü kredi politikasını ana hatlarıyla; kaynaklarını mümkün olduğu kadar, sanayicinin makina ekipman ve işletme ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanmak ve bu arada küçük işletmelerle esnafında donatım, işletme ve küçük kredi ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde özetlemek mümkündür" denilmektedir.

Bu ifadeleri biraz daha detaylı değerlendirebilmek için, ek tablo 9 ve 10'a bir göz atmakta yarar görülmektedir.(Bkz, ek tab. 9 ve 10 a.)

Ek tablo 9 tetkik edildiğinde, meslekî kredi çeşitlerinden 1-2-3 ve 4. sıralardaki kredilerin tamamı ile 5. sıradaki kredilerin bir kısmı, ek tablo 10'da bir araya getirilerek esnaf, kefalet kooperatifleri kefaletiyle krediye muhtaç esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciye sağlanan meslekî krediler grubunu teşkil etmektedirler. Bunlar arasında en büyük rakamı meydana getiren 1. sıradaki kısa vadeli krediler, büyük payı ihtiva ettiği halde gelişmeleri ağır olmakta, yani 1973 de ancak 5 misline kadar bir gelişme göstermektedir. Oysa, diğer 2 ve 3. sıradaki işletme ve tesis kredileri ile donatım kredileri, ilk anlarda çok az bir miktarı ihtiva ettikleri halde, dönem sonunda 10 kata yakın bir gelişme hızı göstermişlerdir. Bu durum bize, işletme, tesis ve donatım kredilerine dönemin son yıllarına doğru daha fazla bir önem verildiğini hatırlatmaktadır.

^{49/} Bakınız: Ek Tablo: 9 da 6. sırayı teşkil eden küçük sanayi tesis ve edindirme kredileri.

Böylece, Esnaf Kefalet Kooperatifi kefaleti ile, başka bir ifade ile esnaf ve sanatkârın kendi bağrından seçip meydana getirdiği ve esnaf ve sanatkârların özelliklerini ve ihtiyaçlarını yakından takip edebilen böyle bir teşekkülün, kendi değerlendirmeleri sonucu hazırlanan raporlara istinaden dağıtılmış olan bu tür kredi sistemi, kanaatimizce de en olumlu ve objektif usullerle dağıtımı yapılan kredi metodudur.

Ek Tablo 10 da görüldüğü gibi, bu yöntemle dağıtılan kredi miktarı, tüm meslekî kredilerin 1964 de % 91 ini, 1973 de ise % 74 nü teşkil etmektedir. Rakamların seyri de göstermektedir ki, bu yöntemle dağıtılan kredi miktarları gittikçe azalmakta ve buna karşılık, yine ek tablo 10 da belirtildiği gibi (B) grubu altında topladığımız (doğrudan doğruya bankaca) bazı şartlara ve projelere istinaden sağlanan kredilerin tüm meslekî krediler arasındaki payı ise, gittikçe yükseliş göstermektedir^{50/}. Bu gelişmede 1968'e kadar önemli bir değişiklik olmamakta, ancak 1969 dan sonra canlı bir hareketliliğin olduğu görülmektedir.

Yukarıda belirtilen sonuçların nedenlerini, özellikle Doğu belgesinde esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici kitlesinin eğitim noksanlığına, kooperatifleşme ve kitle halinde çalışma ve örgütlenme bilincine sahip olmayışlarına, hatta kooperatif yöneticilerinin büyük bir kısmının kooperatifçilik formasyonunu henüz alamadıklarına bağlamak mümkündür. Bu iddialarımızı, meslekî kredilerin bölgeler arası dağılımını belirleyen ek tablo 8 deki rakam dizileri de teyit etmektedir^{51/}. Şöyle ki; bölgeler arasından Kuzeydoğu, Güneydoğu ve Ortadoğu bölgeleri rakamlarına ve bu rakamların gelişme endekslerine, hatta yüzde paylarına bir göz atıldığında, söz konusu bölgeler endekslerinin, diğerlerine nazaran en az bir gelişmeye tabi oldukları (son endeks rakamları 350-504-504 gibi) ve yüzde paylarının da Kuzeydoğuda: 5.6 dan % 2.5'e, Güneydoğu da % 5,2 den: 3.3'e ve Ortadoğuda ise % 8.9 dan % 5.7'e doğru bir düşüş meydana geldiği görülür.

Belirtilen bu sonuçlar, aynı zamanda yukarıda açıklanan nedenlerle, kredi dağıtım yetkisinin tedricen de olsa Esnaf Kefalet Kooperatiflerinden alınıp, doğrudan doğruya banka yöneticileri yetkisine kaydırılma politikası güdüldüğünü hatırlatmaktadır.

^{50/} Bakınız: Ek Tablo 10 da "B" grubu kredilerine.S.49.

^{51/} Bakınız: Ek Tablo 8'e.

Öte yandan on yıllak dönem boyunca T.Halk Bankası tarafından sağlanan tüm plâsmanların bölgeler itibariyle dağılımına bir göz atalım.

TABLO 10

T.Halk Bankasının (1964-1973) yılları Arası Yapılan
Plâsmanların Bölgelere Dağılımı

Yıllar	Marmara % End.	Ege % End.	K.Deniz % End.	İç Anadolu % End.	Akdeniz % End.	Doğu % End.	G.Doğu % End.	Toplam
1964	16-100	18-100	15-100	24-100	12-100	8-100	7-100	100
1965	17-155	17-135	15-145	23-141	12-154	8-147	8-164	146
1966	18-245	17-199	14-202	23-212	14-268	7-194	7-225	219
1967	19-361	17-268	14-278	23-284	13-341	7-273	7-290	300
1968	19-487	18-385	15-389	22-362	13-435	6-323	7-386	397
1969	18.3-554	18.4-481	17.5-550	19.6-396	12-9-531	6.9-433	6.1-410	480
1970	17.7-583	19.3-552	17.6-603	20.3-447	12-5-561	6.6-444	5.0-429	523
1971	15.0-530	21.0-677	13.0-508	30.0-743	11.0-568	6.0-452	4.0-348	589
1972	15.0-682	21.9-867	15.6-738	24.8-758	11.5-711	6.9-643	4.4-441	725
1973	15.3-937	21.5-136	21.5-895	23.9-976	12.0-992	6.6-827	6.5-868	969

Kaynak: Ek Tablo: 7.

Tabloda görüldüğü gibi, Halk Bankası plâsmanlarının bölgelere dağılımını gözden geçirirken gelişme endeksleri itibariyle en yüksek gelişme 1136 ile Egede, onu 992 ile Akdeniz ikinci sırayı takip etmekte ve 976 ile İç Anadolu üçüncü sırayı almaktadır.

Bundan sonra sırasıyla Marmara Bölgesi 937, Karadeniz 895, Güneydoğu 868 ve en düşük gelişmeyi ise 827 ile Doğu Anadolu göstermektedir. Ayrıca % payı itibariyle de Doğu Anadolu 1964 de % 8 gibi bir payla başlayıp dönem sonu olan 1973 de % 6.6 ya doğru bir azalış göstererek bölgeler arasında, en az paya sahip oluşu ile dikkati çekmektedir.

Bu analiz sonucu, yukarıda da değinildiği gibi T.Halk Bankası'nın kredi politikasında, bilhassa doğu kesimlerinde esnaf ve sanatkâr kitlesinin kooperatifçilik hususunda tam manasıyla eğitilemediği ve kooperatif örgütlerine gereği kadar ilgi gösterilmediği nedeniyle, kredi dağıtım yetkilerinin giderek şube yöneticilerine verilmesi gayreti içinde bulunduğu ve mümkün mertebe Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin yetkilerinde de bu yüzden kısıtlamaya gidildiği hissedilmektedir.

Özet olarak denilebilir ki, banka, yurdumuzun kıt kredi olanaklarını en iyi düzeyde değerlendirmek için, küçük sanayicinin gelişmesine yararlı olabilecek ekonomik anlamlı kredilere ağırlık vermekle beraber belirli bir kitlenin donatım, işletme ve kısa vadeli tesis kredilerini de karşılayacak maddi amaçlı kredilerin uygulanmasına mevcut kaynakları ölçüsünde devam etmektedir. Böylece, bir taraftan daha çok esnaf ve sanatkârı kredi imkânlarından yararlandırma, diğer taraftan da bir küçük sanayi kalkınma bankası fonksiyonunu yerine getirmek gayreti içinde olduğu kanısını uyandırmaktadır.

2. Kredilerin Net Aktif Toplam Karşısındaki Payı ve Gelişme Seyri:

Bilindiği gibi, her malî ve kredi müessesesi, aktifindeki gerçek varlıkları ölçüsünde kredi sağlama imkânlarına sahiptirler. Bunlardan bazıları, likidite ölçüsü hususunda daha hassas (özel bankalarda olduğu gibi) oldukları halde, diğer devlet desdeği ile yürütülen bankalar ise daha esnek ve seylal bir politika izlemek durumundadırlar. Burada biz likidite analizini bir tarafa bırakarak, 1964-1973 gibi on yıllık dönem içerisinde ki net aktif rakamlarına göre, T.Halk Bankasının tüm kredileri ile meslekî ve ticarî kredilerinin, önce gelişme endekslerini karşılaştırıp ondan sonra diğer değerlendirmelere geçeceğiz. Bunun için, şimdilik ek tablo 11 den faydalanarak hazırlanmış olan tablo 11'e bir göz atalım.

TABLO 11
T.Halk Bankasının (1964-1973) Yılları Arası Bilançolarının
Net Aktifleri, Tüm Krediler ve Meslekî Kredilerle Ticarî Kredilerinin
Gelişme Endeksleri

Yıllar	Net Aktif Endeksi	Tüm Krediler Endeksi	Ticarî K.End.	Mes.Krediler End.
1964	100	100	100	100
1965	146	146	293	126
1966	222	219	553	172
1967	319	300	761	237
1968	423	397	998	315
1969	514	480	1111	393
1970	582	523	1067	449
1971	682	589	1144	513
1972	860	725	1473	623
1973	1180	969	2207	799

Kaynak: T.Halk Bankası Yıllık Raporlarındaki fiili rakamlara dayanarak hesaplanmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi, 1964 sabit baz yılına göre net aktif endeksi 1973 yılı sonunda 1180'e ulaşmış iken, tüm Halk Bankası kredileri 969, meslekî krediler 799 ve ticarî kredilerde 2207 rakamını bulmuştur. Burada H. Bankasının tüm kredileri 969 ve mesleki krediler de 799 rakamları ile, aynı yıl için net aktif endeksi olan 1180 rakamının altında kalmış olmalarına rağmen, ticarî krediler net aktif endeksini geçerek 2207 rakamına ulaşmış bulunmaktadır. Neticede, Halk Bankası için, temel görevi olması itibariyle meslekî kredilerin endeksinde en yüksek gelişme beklenirken, bu üstünlüğün ticarî kredilere kaydırıldığı görülmektedir. Bu da, bankanın kendisinden beklenen politikanın aksi istikamette bir yöne yöneldiği kanısını doğurmuştur.

Bu önce
ki say
fa ile
maliye
ile.

Şimdi kredilerin yıllık artış hızlarını, net aktif yıllık artış hızlarıyla karşılaştırmaya çalışalım. Bunun için tablo 12'ye bir göz atmamız gerekiyor^{52/}.

TABLO 12

T.Halk Bankasının (1964-1973) Yılları Arası Bilanço
Net Aktifleriyle Kredilerin Yıllık Artış Hızları

Yıllar	Net Ak. Yıl. Artış Hızı	Tüm. Kredi. Yıl Art.Hızı	Mes.Kredi Yıl.Art.Hızı	Tic.Kredi Yıl. Artış Hızı
1964	-	-	-	- (baz yılı)
1965	46.6	46.6	26.0	29.3
1966	50.0	50.0	36.5	90.7
1967	44.3	36.9	37.7	36.1
1968	32.6	32.3	32.9	31.1
1969	21.5	20.9	24.7	11.3
1970	13.2	8.9	14.2	-3.9
1971	17.1	12.6	14.2	7.2
1972	26.0	23.0	21.4	28.7
1973	37.2	33.6	28.2	49.8

Kaynak: Sayfa Ek Tablo 11 fiili rakamlarından.

^{52/} Bakınız: Ek Tablo 11'deki fiili rakamlara. S.52.

Tabloda görüldüğü gibi 1964 yılına nazaran, 1965 de net aktifteki % 46.6 artış hızına karşılık, tüm krediler de aynı nisbette (% 46.6) bir artış göstermiş, fakat meslekî krediler % 26.0 ve ticarî krediler ise % 29.3 gibi değişik bir artış hızına sahiptirler. Burada en büyük artış % 46.6 ile net aktif ve tüm kredilerde görülmekte, bunu % 29.3 ile ticarî krediler izlemekte ve en aşağı hız ise % 26.0 ile meslekî kredilerde göze çarpmaktadır. Tabloyu biraz detayına inerek incelediğimizde, bazı yıllarda ki artış hızı birbirlerine denk bir şekilde gelişirken, bazı yıllarda ise çok değişik tarzda bir artış hızı ile karşılaştığımız görülmektedir. Meselâ, 1966 da ticarî krediler büyük bir atlayışla % 90'ı aşkın bir hızı göstererek öne çıkmakta, net aktif ile tüm krediler ise eş değer olarak % 50 kadar bir artış hızı göstermektedir. Buna karşılık meslekî krediler ise, yine diğerlerine nazaran düşük bir gelişme ile % 36.5 gibi yıllık bir artış hızı göstermektedir. Dönem yıllarını böylece devamlı olarak takip ettiğimizde, tabloda görüldüğü gibi 1970 yılının, bütün krediler için aşırı bir düşüş gösterdiği^{53/}, fakat bunlar arasında bir evvelki yıla nazaran, çok daha aşağı bir düşüşle (-% 3.9)'a kadar inen ticarî kredileri görmekteyiz. Bankanın her yönünü etkileyen bu düşüş nedenlerini, 1970 yılında yapılan faiz operasyonları ve personel kanunun getirdiği malî yüklerin neticeleri ile ilişki kurmak mümkündür. Bu operasyondan en az etkilenen ve % 14.2 gibi diğerlerine nazaran en yüksek seviyeyi muhafaza eden mesleki kredilerin artış hızı, mesleki kredilerle alâkalı programların daha sıhhatli bir şekilde tatbik edilmekte olduğunu hatırlatmaktadır. Buna karşılık, en büyük konjunktürel harekete maruz kalan ticarî kredilerin durumu ise^{54/}, çeşitli politik etkenlerin etkisinde kalındığı kanısını uyandırmaktadır. 1973 yılındaki yıllık artış hızı rakamlarının 1970 yılına nazaran göstermiş oldukları değişik durumlarda, bu iddialarımızı doğrulamaktadır. Ayrıca, konuyu sonuçlandırmadan önce bir de net aktif toplamalarına göre kredilerin yüzde paylarının ne durumda olduklarını görelim. Bunun için tablo 13'e bir göz atalım.

^{53/} Net aktif % 13.2, tüm krediler % 8.9, meslekî krediler % 14.2 ve ticarî krediler ise % -3.9'dur.

^{54/} Bakınız: Tablo 1-2 ve sütun 5'e. S. 41-47.

TABLO 13

T.Halk Bankasının (1964-1973) Yılları Arası Net Aktif Toplamlarına
Göre Kredilerin Yüzde Palları: (1.000 T.L.)

Yıllar	(1) Net Aktif Fiili Rak.	(2) Tüm Kredilerin Net Ak.İçin %'si	(3) Mesleki Kredilerin Net Ak.İçi" % de payı	(4) Ticari Kredilerin % de payı
1964	337.350	83.0	73.0	10.0
1965	904.698	83.0	63.0	20.0
1966	746.827	82.0	57.0	25.0
1967	1.077.862	78.0	54.0	24.0
1968	1.430.282	78.0	54.0	24.0
1969	1.735.686	77.0	56.0	21.0
1970	1.964.037	74.0	56.0	18.0
1971	2.301.962	71.0	55.0	16.0
1972	2.903.000	70.0	52.0	18.0
1973	3.981.452	68.0	49.0	19.0

Kaynak: s.52, Ek Tablo 11.

Tablo 13 de 2-3 ve 4. sütunlardaki % payı rakamlarına dikkat edildiğinde, tüm kredilerin net aktif karşısındaki payı 1964 de % 83 gibi büyük bir rakamdan 1973 de % 68'e doğru gittikçe bir azalış göstermekte ve meslekî kredilerde ise, % 73 den % 49'a doğru tüm kredilerden daha hızlı bir tempo ile düşüş arz etmektedir. Oysa, ticarî kredilerin yüzde payı 1964 de % 10 iken 1973 de % 19 a yükselmiştir. Bir evvelki tabloda rakamların yorumunu yaparken de ifade ettiğimiz gibi, net aktife göre yüzde payı itibariyle artması gereken miktar ticarî kredilerde değilde meslekî kredilerde olmalıydı çünkü en fazla krediye ihtiyaç duyan kitlenin meslekî kredi müstakrizleri kabul ettiğimiz esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicilerdir. Esas görevi bu zümrenin kredi ihtiyacını karşılamak olan T.Halk Bankasının, sağlayacağı kredilerde gittikçe artan payın yukarıda belirtilen kitleye tahsisi gerekirken, bu böyle olmamış ve aksine meslekî kredilere verilmesi gereken hızın, bazı ekonomik faktörlerin etkisiyle ticarî kredilere kaydırıldığı görülmüştür.

3. Kredilerin Dağılımı:

Bankanın başlıca faaliyet konularından olan kredi işlemleri ve buna ilişkin kredi miktarlarının net aktif karşısındaki paylarını belirttikten sonra ek tablo 4 de yer alan fiili rakamlar ile tablo 11, 12 ve 13 de gelişme endeksleri, yüzde payları ve yıllık artış hızları ayrı ayrı belirlenen meslekî ve ticarî kredilerin, bir de T.Halk Bankasının toplam kredileri karşısındaki paylarını gösteren tablo 14'e bir göz attığımızda, dağılımın durumu hakkında daha açık bir fikre sahip oluruz.

TABLO 14

T.Halk Bankasının (1964-1973) Yılları Arası 10 Yıllık
Meslekî ve Ticarî Kredilerin Tüm Krediler Karşısındaki Payları

Krediler	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
1. Meslekî										
Krediler %	88	76	69	69	70	72	75	77	76	72.5
2. Ticarî										
Krediler %	12	24	31	31	30	28	25	23	24	27.5
Toplam	% 100	100	100	100	100	100	100	100	100	100.0

Kaynak: T.Halk Bankası raporları fiili rakam.

Tablo 14 de görüldüğü gibi, 10 yıllık dönemin başlangıç yılı olan 1964 de meslekî krediler payı tüm kredilerin % 88'ini teşkil ederken 1967 yılında % 69'a düşerek en aşağı nisbeti bulmuş ve sonraki yıllarda yine ağır bir tempo ile gelişme göstermiş olup 1973 yılı sonunda % 72.5'e kadar yükseldiği görülmüştür. Bu nisbet, tüm kredilerin 3/4 üne yakın bir miktar olup, geri kalan 1/4'ünü de ticarî kredilerin teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

a) Ticarî Krediler:

Ticarî krediler, banka için daha çok yasal görev ve hizmetlerini yerine getirmek maksadıyla öz kaynakları besliyecek fonları temin etmek ve 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Kanununda belirtilen kârlılık, verimlilik, ve kaynak sağlanması amaçlarını gerçekleştirerek, aynı zamanda çıkarılan yeni kanunlarla banka için doğan ağır masrafların yükünü azaltmak ve hatta meslekî kredilere plâse edilmesi mümkün olmayan yabancı kaynakları en rasyonel bir şekilde değerlendirmek düşüncesinden hareketle uygulanan

kredi türleridir. Böylelikle, pahalı kaynaklardan sağlanıp düşük faizle dağıtılan meslekî kredilerin kârlılık ve verimlilikte, bankanın aleyhine meydana getirdiği olumsuz baskının bir kısmı, ticarî kredilerden sağlanacak yüksek verimle karşılanmış bulunmaktadır. Hatta ticarî kredi olarak dağıtılan plâsmanların bir kısmı da, tesis ve proje kredileri şeklinde küçük sanayicilerle esnaf ve sanatkârların bu tür ihtiyaçlarının karşılanmasına tahsis edilmek suretiyle, asıl gayeye yönelik bir miktar daha hizmet edilmiş olmaktadır.

Aslında ticarî kredi plâsmanlarının büyük bir kısmı, makina ve tesisat alımlarında kullanılmak üzere dış ticaret kredisi olarak verilmekte, diğer bir kısmı ise risk ihtimali çok az olan büyük müesseselerle diğer İktisadi Devlet Teşekküllerinin teminat mektubu ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldığı düşüncesiyle hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Ticarî krediler hakkında bu kadarla iktifa edip, daha çok tüm kredilerin % 88-72.5 gibi büyük bir kısmını kapsayan meslekî krediler üzerinde duralım.

b) Meslekî Krediler:

Bu tür krediler, tamamen esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici diye nitelediğimiz mahdut gelirli orta sınıf toplumun kredi ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla sağlanan kredi türüdür.

Her ne kadar, söz konusu meslekî kredilerden yararlanan toplum arasında esnaf ve sanatkâr özelliğini kaybetmiş, başka bir ifade ile, malî yönden güçlenmiş bir gurubun az da olsa varlığı müşahade edilmişse de, yakın bir tarihte T.Halk Bankası Genel Müdürlüğüne getirilen sayın Rahmi ÖNEN'in, 29 Mayıs 1974 günü Erzurum'da banka şube müdürleri ve esnaf kefalet kooperatif başkanlarının iştirakiyle yaptığı bölge toplantısında, bu konuya özellikle temas ettiğini ve bundan böyle bütün ilgililer huzurunda, meslekî kredilerden yararlanacak olanların büyük bir titizlikle izleneceğini ve ancak esnaf ve sanatkâr vasfını taşıyabilenlerin bu olanaklardan yararlanabilmesi lâzım geldiği hususundaki kesin talimatlarına aynı gün şahit olduğumuzu bu vesile ile ifade etmek isterim^{55/}.

Meslekî krediler ile ilgili olarak, 2284 sayılı Halk Bankası Kanununun bazı maddelerinde değişiklik getiren 6854 sayılı kanun gerekçesinde, küçük sanayi işletmelerinin durumlarından söz edilmekte ve orta sınıfın kuvvetlendirilmesi ile genel ekonomik gelişmenin sür'atlendirileceği önerilmekte ve söz konusu gerekçede bu husus aynen şöyle açıklanmaktadır^{56/}.

"Hakkıyla, teçhizatlandırılacak olan esnaf ve sanatkâr tabakaları, büyük sanayi ve ticarî teşebbüsler için faydalı bir vasat temin edebileceği gibi, genel üretimi arttırmak suretiyle memleketin en mühim zümresini teşkil eden çiftçilerinde hayat seviyesini daha suhuletle yükseltmeye hizmet edecek bu duruma girebilecektir."

Görülüyor ki, 1956 yılındaki kanun koyucunun anlayışı, artık küçük esnafın tefecilerin elinden kurtarılması ve kredi ihtiyacının karşılanması gibi düşünceler sınırını çok geride bırakmış ve bundan sonra bu zümrenin ekonomik düzen içindeki gerçek yerine işaret etmiş bulunmaktadır.

Ayrıca 1965 yılında kabul edilen ve bankanın sermayesinin 300 milyon liraya kadar artırılabilmesi hakkındaki 699 sayılı kanun gerekçesinde aynen;

"Kalkınma plânının gerçekleşmesinde özel teşebbüsün önemli bir kolu olan esnaf ve özellikle küçük sanat erbabının büyük payı aşîkârdır. Küçük işletmeleri ile kendilerine düşeni yapmak çabası içinde bulunan bu zümrenin başarısı, ihtiyaç duyduğu istihsal vasıtalarına ve işletme sermayesine sahip olmasına bağlıdır". denilmek suretiyle iktisadi gelişmemizde sanatkâr ve küçük sanayicinin büyük rolü olduğuna ve bunların kendilerine düşen bu görevi yerine getirebilmeleri için de gerçekten kredi ihtiyaçlarının karşılanması lâzım geldiğine işaret edilmektedir.

Meslekî kredilerin durumu böylece, yasalarımızda ve kalkınma plânlarımızda gün geçtikçe daha fazla önem kazanmakta ve 1968 tarih ve 1059 sayılı kanunla da meslekî kredi işlemlerinin vergi, resim ve harçlardan muafiyetleri sağlanarak söz konusu kitlenin korunmasına daha başka imkânlar eklenmiş bulunmaktadır.

^{56/} 1956 tarih 6854 sayılı kanun gerekçesinden.

Memleketimizde esnaf ve sanatkâra kredi sağlamayı ana gaye edinen T.Halk Bankasının, sosyal ve ekonomik faaliyetleri yönünden son yıllarda bir inkişaf göstermiş olduğu ve ekonomimizde orta sınıfı temsil eden zümrenin banka kredilerinden daha kolay yollarla yararlanabilmeleri için Esnaf Kefalet Kooperatifleri şeklinde teşkilâtlanmasına, imkânları ölçüsünde yardımcı olduğu ve netice itibarıyla bu hususta başarılı sonuçlara vardığı söylenebilir.

Bu cümleden olarak, 1969 yılından itibaren önemle ele alınan kooperatifçilik eğitiminde, kooperatif yöneticilerine genel olarak "Kooperatifçilik ilkeleri, dünya kooperatifçiliği ve ekonomi" gibi verilen nazari bilgiler yanında "Halkla ilişkiler, haberleşme, ve kooperatif muhasebesi" şeklinde de teknik konularda gereken bilgi verilerek yetiştirilmeleri amacı güdülmüştür.

Bu hususta gösterilen eğitim çalışmalarını ile ilgili gelişmeler aşağıdaki tablo 15 de görüldüğü gibidir.

TABLO 15
Eğitilen Kooperatifçi Sayısı

<u>Yıllar</u>	<u>Başkanlar</u>	<u>Muhasebeciler</u>	<u>Toplam</u>
1969	84	44	128
1970	70	70	140
1971	62	74	136
1972	58	53	111
1973	21	45	66
Toplam			581

Kaynak: T.Halk Bankası 1973 Yıllık Raporu, s.28.

Ayrıca meslekî kredilerin, yetkili ve bilgili ellerde daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, T.Halk Bankası esnaf ve sanatkâr için meslekî ve teknik eğitimi de bir sorun olarak ele almış ve bu konuda Sanayi ve Millî Eğitim Bakanlıkları ile Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonunun işbirliği ile pilot bölge eğitim çalışmalarına giriştiği görülmektedir. Bu eğitimde amaç, sanayiciye daha modern ve kaliteli üretim usullerini göstermek, seri üretim tekniği ve kooperatifleşme konularında bilgi vermek, atölyelerin üretime dönük hale getirilmesini ve her

konuda sorunların, kendileri ve teşkilâtlarınca çözümlenebilmesini temin edecek iç ve dış haberleşme ve iyi ilişkiler kurmada bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır.

Çeşitli meslek kollarında yürütülmekte olan bu kursa (1964-1973) döneminde her yıl katılmış olan kursiyerlerin sayısı ile başarı gösterenlerin durumları aşağıdaki tablo 16 da görüldüğü gibidir.

TABLO 16
(1964-1973) Yılları İtibariyle Pilot Bölge Eğitimine Tabi
Olan ve Başarı Gösteren Esnaf ve Sanatkâr Sayısı

<u>Yıllar</u>	<u>Kursa İştirak Sayısı</u>	<u>Başarı Gösterenlerin Sayısı</u>
1964	586	586
1965	-	-
1966	933	650
1967	3629	2221
1968	5329	3630
1969	4528	3140
1970	4525	3396
1971	4203	3195
1972	2336	1864
1973	1950	1462
Toplam	28019	20133

Kaynak: D.P.T. Esnaf ve Sanatkârların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması, s.27, Ankara 1971 ve T.Halk Bankası 1973 Yıllık Rapor, s.76.

Buraya kadar, meslekî kredilere ilişkin genel faaliyetlerle alakalı açıklamayı yaptıktan sonra, şimdi ek tablo 9 da bütün çeşitleri ve ek tablo 10 da ise (A) ve (B) grupları halinde bir araya getirilerek tertiplenen mesleki kredilerin, önce çeşitlerini sonrada özelliklerini kısaca belirttikten sonra, bizzat fiilî rakamları ele almak suretiyle 1964-1973 dönemindeki meslekî kredilere ait gelişme endekslerini eleştirmeye çalışalım.

c) Meslekî Kredilerin Çeşitleri ve Özellikleri:

Ek Tablo 9'da 12 çeşit olarak sıralanan kredilerin ilk dört sırada yer alan "kısa vadeli krediler, işletme ve tesis kredileri ve taşıt tamir ve edindirme kredileri" ile, 5. sırada bulunan küçük sanayi kredilerinin bir kısmı Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle esnaf ve sanatkârlara sağlanan kredi çeşitleridir. Diğer taraftan 5. sıradaki küçük sanayi kredilerinin geri kalan kısmı ile 6. sıradan 12. sıraya kadar olan "küçük sanayi tesis ve edindirme, küçük sanayi makina imâlat kredileri ile organize sanayi bölgeleri kredileri, küçük sanayi siteleri kurma kredileri, küçük sanat kooperatifi kredileri, 499 sayılı kanun kredileri ve diğer mesleki krediyer", ise banka tarafı'ndan doğrudan doğruya sağlanan kredilerdir. Belirli bir miktara kadar olanı banka müdürlüklerince, belirli haddin üstünde olan kısımları ise T.Halk Bankası Genel Müdürlüğü veya diğer ilgili bakanlıkların genel müdürlüklerince yapılan tetkik ve incelemeler sonucu, daha geniş sanatkâr ve küçük sanayici toplumuna sağlanan kredi çeşitleridir.

Şimdi bunları ayrı ayrı ele almak suretiyle kısaca özelliklerini belirtmeye çalışalım.

Bunlardan, (A) grubunu teşkil eden ve Esnaf Kefalet Kooperatifi aracılığı ile dağıtılan birinci kısma aynı zamanda "Kooperatif kredileri" imsi de verilmektedir. Bunlar;

aa) Kısa Vadeli Krediler:

Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin örgütlenmesi, yurt ekonomisinde gereken yerini alması ve teminat sorunlarının geniş ölçüde çözümlenmesi, esnaf kefalet kooperatifleri sistemi içerisinde sağlanabildiğinden mevcut ya da kurulacak olan kooperatiflerin geliştirilmesi ve ortaklarının küçük kredi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sağlanan kredi çeşitleridir. Vadeler genellikle 4 veya 6 ay olarak tesbit edilmekte ancak her bakımdan yetenekli ortaklara, talepleri halinde 9 ay vade tanınmaktadır. Bunlardan şahıs limiti önceleri 5.000 lira iken 1970'den sonra 10.000 liraya çıkarılmıştır. Faiz hadleri de % 9 dur.

bb) İşletme, Özel Tertip ve Tesis Kredileri:

Kısa vadeli, kredilerin daha akıcı duruma getirilmesi için, kooperatiflere verilen plâsmanlardan ayrılan ve yalnızca kooperatif ortaklarının işletme ve tesis kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla

realize edilen kredi çeşididir. Vadeler asgari 1, 1.5 yıl arasında olup, azami 5 yıl olarak ayarlanmaktadır. Şahıs limiti azami 25.000 ve faiz haddi % 9 dur.

cc) Donatım Kredileri:

Bu krediler, esnaf ve sanatkâr işletmelerinin modern vasıta ve cihazlarla teçhizatlandırılması için 1965 yılı başlarında ihdas olunan ve gittikçe genişletilmesi düşünülen bir mesleki kredi türüdür.

Kredinin azami vadesi 5 yıl ve kredi tavanı 15.000.- olup faiz haddi % 9 dur.

dd) Taşıt Tamir ve Edindirme Kredisi:

Meslekî kredilerin yeni türlerinden olan taşıt tamir ve edindirme kredileri, 1968 sonlarından itibaren uygulanmaya başlanmış olup taşıtı olmayan şoförlerin taşıt edinmelerini ve taşıtı olanlarında onarım için gerekli krediyi sağlamak amacıyla kullanılan kredilerdir.

Bu kredilerin birinci türü, taşıt edindirme kredisi olup, en az 5 yıllık şoför ehliyeti olan ve taşıtı bulunmayan şoförlere geçimini sağlamak amacıyla taşıt bedellerinin azami 16.500.- liralık kısmı bankaca karşılanır, vadesi azami 5 yıldır.

İkinci tür olan taşıt tamir kredisi ise, kullanılmakta olan taşıtın emniyetle iş görebilecek hale getirilebilmesi için gerekli tamiratın yapılabilmesi maksadıyla sağlanan kredi çeşitidir. İkraz müddeti azami 2 yıl ve kredi tavanı ise 5.500 liradır.

ee) Küçük Sanayi Kredileri:

Kooperatife ortak olan küçük sanayicilerin meslekî çalışmalarında kullandıkları makina, tezgah ve hammaddeyi zamanında ve ucuz bir şekilde sağlamalarını, aynı zamanda daha rasyonel çalışma düzeni ile yurt ekonomisine ve kalkınmasına direkt katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla uygulanan kredilerdir. İkraz müddetleri 3-7 yıl arası olup, azami faiz % 7 dir. Tek bir şahsa yapılacak ikraz için azami had 50.000 liradır.

Şimdi de, tablo 10 da (B) grubu olarak toparladığımız ve bankaca doğrudan doğruya ya kendi genel müdürlüğü ya da ilgili diğer bankalık müdürlükleri talimatları üzerine sağlanan ikinci kısım meslekî kredi çeşitlerini ve bunların özelliklerini görelim.

aa) Küçük Sanayi Kredileri:

Bunlarda, bir evvelki küçük sanayi kredilerinden olup ancak, kooperatif ortağı olmayan, fakat yetenekleri ve iş durumları itibariyle yurt ekonomisine bölgesel katkısı görülen firmalara küçük sanayici olmak kaydıyla kullandırılan kredilerdir. Özellikleri bir önceki sanayi kredilerinin aynıdır.

bb) Küçük Sanayi Tesis ve Edindirme Kredisi:

Küçük sanayi geliştirme ve ikraz fonlarının uygulanmasından olumlu sonuçlar alan banka, küçük sanayicilerin gittikçe artan tezgah ve hammadde ihtiyaçlarını daha hızlı bir şekilde karşılayabilmek için 1967 yılından itibaren kendi kaynaklarından "tesis ve edindirme" kredisi adı altında ayırdığı limitleri küçük sanayicilerin yararına sunmuştur. Bu kredilerin azami miktarı 1970'e kadar 50.000 iken 1970 de 300.000 liraya ve 1973 de ise 500.000 TL'na çıkarılmış olduğu, eldeki raporlardan anlaşılmaktadır.

cc) Küçük Sanayi Makina İmâlat Kredisi:

Önceleri, küçük sanayinin makina imâlat sektörüne orta ve uzun vadeli yatırım kredisi verilmek üzere bankaya ayrılan fonlar olup sonra 933 sayılı kanunun ilgili maddelerinin yürürlükten kaldırılması nedeniyle gelişmeleri ağırlaşan kredi türleridir^{57/}. Bu tür krediler, proje esasına göre verilmekte ve gelişmiş bölgelerdeki uygulamalarda % 8, gelişmemiş yerlerde ise % 6 faiz nisbeti tatbik edilmektedir.

dd) Organize Sanayi Bölgeleri Kredileri:

Sanayi kuruluşlarının bölgesel topluluklar durumuna getirilmesi için, Devlet bütçesinden sağlanan ve sanayi ve Teknoloji Bakanlığının kontrolü altında, T.Halk Bankası aracılığı ile kullandırılan kredilerdir. % 5 faizle sağlanan bu kredilerden % 1'i ilgili Bakanlığa iade edilmektedir.

Bu kredilerden yararlanarak yapımı tamamlanan organize edilmiş sanayi yerleri ile halen inşası devam eden yerdeki organize sanayi kuruluş bölgeleri şu şehirlerimizde bulunmaktadır: Manisa, Konya, Gaziantep ve Eskişehir.

^{57/} Bakınız: Ek Tablo 9, 7. sütundaki kredilere. S.49.

ee) Küçük Sanayi Siteleri Kurma Kredisi:

Küçük sanayicilere ait işyerlerinin modern temellere göre kurulması ve birer sanayi sitesinde toplanmaları amacıyla yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından ayrılan fonlardan, Halk Bankası aracılığı ile ilgililere sağlanan kredi türüdür. Kredi vadeleri uzun olup (15 yıl) faiz haddi % 5 dir. Olumlu sonuçlar sağlayan bu tür kredilerin git-tikçe büyük gelişmeler gösterdiği görülmektedir^{58/}.

ff) Küçük Sanat Kooperatifleri Kredisi:

Bölge özelliklerine göre çeşitli sanat dallarında faaliyette bulunan ve Esnaf Kefalet Kooperatiflerinden daha önce kurulmuş olan küçük sanat kooperatiflerinin finansmanı ve geliştirilmeleri için uygulanmakta olan en eski kredi türü olup, Devlet bütçesinin sınırlı ödenekleri ile karşılanan kısa vadeli kredilerdir. İlk zamanlarda uygulama alanlarının genişliği ve sonraları bu tür kredilerden yararlanan kooperatiflerin özellikle il merkezlerinde teşkilâtlarına Esnaf Kefalet Kooperatifleri şek-line dönüştürmeleri nedeniyle, kredi miktarlarında bir azalma olduğu ek tablo 9'daki fiili rakamların seyrinden anlaşılmaktadır^{59/}.

gg) 499 Sayılı Kanun Kredisi:

İş ve İşçi Bulma Kurumunun aracılığı ile, yabancı memleketlere çalışmak üzere giden işçilerimizin hariçteki tasarruflarına Türkiyede-ki yakınlarına, ya da T.Halk Bankasındaki kendi hesaplarına en uygun şartlarla havale etmeleri ve isteyenlerin yurda dönüşlerinde, küçük sanat işletmesi sahibi olabilmeleri maksadıyla çıkarılmış olan 499 sayılı kanunla^{60/} T.Halk Bankasına bir takım görevler verilmiş bulunmaktadır. Böylece, küçük sanat kredisi şeklinde normal kur üzerinden döviz karşılığı Türk parası olarak hesap açtırmış olan işçilere banka, mevcut prensipleri dahilinde birikmiş paranın beş katına kadar ve 5 yıl vade ile en çok 25.000.- limitli küçük sanat kredisi açmaya zorlanmaktadır.

^{58/} Bakınız: Tablo 9, sütun 9 daki kredi gelişmelerine. S.49.

^{59/} Bakınız: Aynı tabloya.

^{60/} 22 Temmuz 1964 tarih ve 11760 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren "Yurt dışında çalışan işçilere konut ve küçük sanat kredisi açılması ve ödünç para verilmesi" hakkındaki kanun.

Yurt dışındaki işçilerin belirli bir eğitim semineri bitirmeleri halinde, bunların büyük ölçüde yatırım ve işletme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Türk ve Alman Hükümetleri arasında yapılmış anlaşmalar gereğince sağlanacak kaynakların, 1973 yılından itibaren "İşçi Proje Kredisi" adıyla başka bir krediye dönüştürülmesi plânlanmış bulunmaktadır^{61/}. Böylelikle, çok önemli bir sorun olarak kabul edilen yurt dışındaki işçilerin ekonomik ve teknik potansiyellerinin değerlendirilmesi konusunda önemli bir görev almış olan T.Halk Bankasının, bu tür çalışmasının memnuniyetle kaydetmek gerekmektedir.

hh) Diğer Meslekî Krediler:

Diğer meslekî krediler olarak isimlendirilen bu tür krediler, Esnaf Kefalet Kooperatifi ortağı olmayan esnaf ve sanatkârın kredi ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamak amacıyla ihdas olunan diğer bir kredi çeşididir. Ticari Krediler Müdürlüğünce organize edilen bu krediler, esnaf ve sanatkârın ticari işlemlerinden elde ettikleri gerçek ticarî senetlerinin iskonto ve iştira edilmesi şeklinde sağlanırlar.

Ticari kredilerin genel esasları içinde değerlendirilerek şubelere tahsis olunan ve fakat sair mesleki krediler plâsmanı içerisinde takip edilen bu krediler, esnaf ve sanatkâra bankaca doğrudan doğruya verilmektedir. Bunlar mesleki kredilerin toplamı karşısında küçük bir pay teşkil etmekte ve gittikçe azalan bir durum göstermektedirler^{62/}.

Ek tablo 9 da çeşitleri sıralanan mesleki kredilerin 1964-1973 on yıllık dönemi fiili rakamlarına bir göz attığımızda, nisbeten büyük rakamları teşkil eden birinci, ikinci, altıncı ve dokuzuncu sıralarda ki kısa vadeli krediler, işletme ve tesis kredileri, küçük sanayi tesis ve edindirme kredileri ile küçük sanayi siteleri kurma kredilerinin bilhassa son yıllara doğru en yüksek gelişme seyrini göstermekte olduklarını görmekteyiz. Şöyle ki; 1964 yılında (189.879.000.-) ile toplam mesleki kredilerin % 76 sını teşkil eden kısa vadeli krediler, 1973 yılı sonunda yine toplam mesleki kredilerin % 51'e yakın kısmını muhafaza etmek suretiyle fiili rakam yönünden de baz yılına göre 5 kat bir artış göstermektedir. Bununla birlikte işletme ve tesis kredileri 25 kat, küçük sanayi tesis ve edindirme kredileri 9.5 kat ve küçük sanayi siteleri kurma kredileri ise 188 kat bir gelişme göstermektedir^{63/}.

61/ 1973 Yılı T.Halk Bankası Çalışma ve Plânlama Programı, s.29.

62/ Bakınız: Ek Tablo 9, sıra 12'ye. S.49.

63/ Bakınız: Ek Tablo 9, 1-2-6 ve 9. sıradaki rakamlara. S.49.

Bu dört çeşit mesleki kredinin toplam rakamı, 1973 yılı sonu itibariyle tüm mesleki krediler toplamının % 93'ünü teşkil etmektedir^{64/}. % 90'nın üstünde ortalama bir payı teşkil eden bu dört ana kredinin dışında kalan diğer 8 çeşit kredi miktarlarında, büyük bir gelişme olmadığını ek tablo 9 daki rakamlar bize göstermektedir. Yine ek tablo 9 da görüldüğü gibi, her ne kadar diğer mesleki krediler olarak saptanan kısım, 1964 yılında göze batar bir şekilde % 9 gibi bir miktarı gösteriyorsa da, bu kredi 1973 yılında toplam mesleki kredilerin % 1'i kadar bir payı dahi gösteremeyecek bir eksilmeye uğramıştır.

Öte yandan, ek tablo 10 da yer alan ve (A) grubu olarak Esnaf Kefalet Kooperatifi kanalıyla sağlanan kredilerle (B) grubundan olup doğrudan doğruya banka tarafından sağlanan mesleki krediler fiili rakamları ve bunların toplam mesleki krediler karşısındaki yüzde payları ile dönem içerisinde ki(1964-1973)gelişme endeksleri şöyledir:

TABLO 17

1964-1973 Yılları Arası Esnaf Kefalet Kooperatifi Kefaleti ve Doğrudan Doğruya Bankaca Sağlanan Mesleki Kredilerin Yüzde Payları ve Gelişme Endeksleri

Yıllar	Esnaf Kefalet Koop.Kefaleti İle		Bankaca Doğrudan Doğruya	
	Sağlanan Mesleki Kredilerin		Sağlanan Mesleki Kredilerin	
	Yüzde Payı	Gelişme Endeksi	Yüzde Payı	Gelişme Endeksi
1964	91	100	9	100
1965	88	122	12	174
1966	91	173	9	169
1967	87	228	13	333
1968	88	306	12	408
1969	84	364	16	699
1970	82	405	18	914
1971	80	454	20	1133
1972	78	535	22	1549
1973	74	653	26	2341

Kaynak: Ek tablo 10 fiili rakamlarından.S.49.

^{64/} Bakınız: Ek tablo 9 daki rakamlara göre yapılan hesaplamalar.S.49.

Tablo 17'de görüldüğü gibi, Esnaf Kefalet Kooperatifi kefaletiy-
le sağlanan kredilerin toplam mesleki krediler karşısındaki payları % 91
den başlamakta ve dönem sonunda % 74 e kadar düşüş göstermektedir. Buna
karşılık, doğrudan doğruya bankaca temin edilen kredilerde ise, bu pay
% 9 dan başlayıp dönem sonunda % 26'a kadar bir yükseliş göstermektedir.
Bunu endekslerin değişik gelişmeleride doğrulamaktadır. Meselâ, Esnaf
kefalet kooperatifi kredilerinin dönem sonunda 6.5 kat gelişme göster-
melerine karşılık diğerinde 23.5 kat bir gelişme hızı göze çarpmaktadır.

Bütün bunlardan alınan sonuç şöylece açıklanabilir: Dönemin
ilk yıllarında T.Halk Bankası yürüttüğü kredi politikası ile ağırlığı,
Esnaf Kefalet Kooperatifleri raporlarına dayandırarak kredi dağıtmakta
ve böylece 1970 yılına kadar daha çok kısa vadeli kredilerle işletme ve
tesis kredilerine önem verilmektedir. Bunların yanında bir miktarda kü-
çük sanayi kredilerine pay ayrıldığı görülmektedir^{65/}, 1970 yılından
sonra ise, Devlet ve Hükümet politikası olarak ele alınan ağır sanayiın
gelişmesine yardımcı olabilecek organize sanayi bölgeleri yapımı, küçük
sanayi sitelerinin kurulması gibi modern alt ve üst yapılara kavuşul-
masını sağlayacak kredilerin bankaca doğrudan doğruya verilmesine yöne-
lik çalışmalara girişildiği, ek tablo 10 ve tablo 17 de ki mevcut rakam-
ların seyrinden de anlaşılmaktadır. Yani burada, T.Halk Bankasının özel
kredi politikasından çok, T.Halk Bankasını da etkisi altında bulunduran
Devlet ve Hükümet politikalarının ağır basmakta olduğunu ifade etmek
mümkündür.

d) Meslekî Kredilerin Bölgelere Dağılımı:

Mesleki kredilerin ülke çapında uygulanışı ile yürütülen
politikaların, bir de bölgelere dağılımına ilişkin sonuçları ek tablo ve
8 deki fiili rakamlara dayalı olarak hazırlanan ve 18 nolu tablo üze-
rinde gelişme endeksleri ve yüzde paylarını teşkileden rakamları göz-
den geçirerek değerlendirmeye çalışalım. (Bakınız, S.50.Ek. Tab. 8.)

^{65/} Bakınız: Ek tablo 9, sıra 5me. S. 49.

TABLO 18

T.Halk Bankasının 1964-1973 Yılları Arası Sağlanan Mesleki Kredilerin Bölgeler Arası
Dağılımı ve Gelişme Endeksleri

Yıllar	Orta Kuzey		Ege Böl.		Marmara Böl.		Akdeniz Böl.		Kuzeydoğu Böl.		Güneydoğu Böl.		Karadeniz B.		O.Doğu Böl.		Orta G.	
	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	Endek.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%
1964	16,5	100	19,7	100	11,3	100	13,0	100	5,6	100	5,2	100	8,2	100	8,9	100	11,5	100
1965	16,6	127	19,9	127	11,8	131	12,6	123	4,9	110	5,6	135	8,6	134	8,3	118	11,5	126
1966	18,8	197	21,9	192	10,8	164	8,2	100	1,9	58	6,2	206	12,0	254	5,7	111	14,4	216
1967	16,9	244	20,5	245	12,1	252	12,7	232	4,9	183	5,0	226	9,0	267	7,3	195	11,9	245
1968	15,3	292	21,3	340	12,3	341	12,7	308	3,9	218	5,1	311	10,7	414	7,3	258	11,3	309
1969	16,8	400	21,3	424	12,2	422	12,8	386	3,7	256	4,9	366	10,9	529	7,0	307	10,5	360
1970	18,8	513	21,2	481	12,0	477	11,9	411	3,5	279	4,7	401	10,9	600	6,8	343	10,1	395
1971	22,3	695	20,8	539	11,6	524	10,8	425	3,2	291	4,3	422	11,1	700	6,3	364	9,6	430
1972	25,0	944	21,6	681	11,3	622	10,7	511	2,8	315	3,8	447	10,9	832	6,1	422	7,8	426
1973	27,1	1340	20,1	811	11,2	789	10,1	619	2,5	350	3,3	504	10,7	1046	5,7	504	9,0	623

Kaynak: Tablo 8, fiili rakamlarından, s.50.

8 nolu^{ek} tabloda, 9 bölgeye dağıtılmış bulunan mesleki kredilerin 10 yıllık dönem içerisindeki yüzde yıllarıyla gelişme endeksleri tertiplenmiş bulunmaktadır.

Bölgelerdeki ekonomik ve sosyal toplumun nitelik ve nicelik şartları göz önünde bulundurularak dönem başlangıç yılı kabul ettiğimiz 1964 yılında mesleki kredilerin bölgelere dağılımı şöyledir: % 19,7 ile Ege Bölgesi ilk sırayı, % 16,5 ile Orta Kuzey ikinciliği, % 13 ile Akdeniz üçüncülüğü, % 11,5 ile Ortaküney dördüncülüğü, % 11,3 ile Marmara beşinciliği, % 8,9 ile Ortadoğu altıncı sırayı % 8,2 ile Karadeniz Bölgesi yedinci sırayı ve en düşük payları ise, % 5,6 ile Kuzeydoğu sekizinciliği ve % 5,2 ile de Güneydoğu dokuzuncu sırayı almaktadır. Bu paylar içerisinde zikzaklı ve anormal bir gelişmeyi, tabloda görüldüğü gibi Ortakuzey ile Orta Güney Bölgelerinde görmekteyiz. Bunlardan birincisi, aşırı bir gelişmeyi (% 27,1) ve ikincisi ise anormal değişikliklerden sonra 1973 yılında % 9 payı göstermektedir. Ege ve Marmara Bölgelerinde başlangıç ve son yıllarda, nisbeten bir istikrarlılık göze çarptığı halde (% 19,7-20,1), (% 11,3-11,2) Akdeniz bölgesinde düzenli az bir düşüş (% 13,0-10,1) ve Karadeniz bölgesinde ise yine düzenli az bir yükseliş (% 8,2-10,7) görülmektedir.

Bu bölgelerden başka geri kalan Kuzeydoğu, Güneydoğu ve Ortadoğu bölgelerimizde, başlangıç ve dönem sonu yılları itibarıyla paylarda diğerlerine nazaran daha büyük farklılık göze çarpmakta ve bu farklılığında gittikçe azalışı dikkati çekmektedir^{66/}.

Bilindiği gibi, bu üç bölge tümü ile ülkemizin doğu kısmını kapsamaktadır. Ve öteden beri diğer bölgelerimize nazaran ekonomik ve sosyal yapı itibarıyla bir hayli geride kalmış olduğu söylenmektedir. Buna rağmen, söz konusu bölgelerdeki mesleki kredilerin bu denli olumsuz bir manzara arz edişi gerçekten düşünülmeğe değer bir olay

^{66/} Bakınız: Tablo 18'de, 5,6 ve 8. sütunlara.

kabul edilmelidir. Çünkü bu bölgelerdeki payların dönem başı yılına nazaran gittikçe artması beklenirken tamamen aksine, Kuzeydoğuda başlangıç yılında % 5,6 iken 1973 de bu nisbet % 2,5'e, Güneydoğuda % 5,2 den 3,3'e ve Ortadoğuda ise % 8,9 dan % 5,7'e doğru bir düşüş göstermiş bulunmaktadır. Bunun nedenlerini, ilerki konularda da belirttiğimiz gibi, bir taraftan krediden yararlanacak kitlenin, teşkilâtsızlığı ve bu yöndeki bilinçsizliğine bağlarken, diğer taraftan da Devlet ve Hükümet politikalarının, çeşitli politik tasarrufların etkisinde kalışına bağlamak mümkündür.

Tablo 18 in gelişme endekslerinden görüldüğü gibi hepsinin başlangıç yılında 100 olan endeks rakamlarının 10. yıl sonu olan 1973'lerde büyükten küçüğe doğru 9 bölgedeki durumları, şu neticelerle karşımızda bulunmaktadır. (1340-1046-811-789-623-619-504-504 ve 350) Bu rakamlara dikkat edilirse, en yüksek gelişme 1340 sayısında, vasat gelişme 623 rakamında ve en düşük gelişme ise 350 rakamında kendisini bulmaktadır. Yine en düşük gelişme endeksi olan 350 rakamı bizim karşılaştırmaya tabi tutacağımız ve uygulama bölgesi olarak seçtiğimiz Kuzeydoğu bölgesine ait bulunmaktadır.

e) Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan Krediler:

Burada, tüm mesleki kredilerin 1964 de % 91'ini teşkil eden ve on yıllık dönem süresince de, sırasıyla (88-91-87-88-84-82-80-70-74) gibi bir seyirle durumunu devam ettiren, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle sağlanan kredilerin gelişmelerini eleştirmeye çalışacağız.

Bunun içinde, yine ek tablo 10 da yer alan A rubunun 1 nolu bölümünde Esnaf Kefalet Kooperatifi kanalıyla sağlanan kredilerin, on yıllık dönem boyunca ortalama % 93'ünü teşkil eden gözleme tabi tutulmuş kısmı ele alınmış^{67/} ve bunların Türkiye, Kuzey Doğu ve Kuzey Doğu Bölgesini kapmayan illerdeki kredi gelişmelerini mukayese edebilir. duruma getirebilmek için tablo 19 tanzim edilmiştir^{68/}. % 90'ın üzerinde bir miktarı teşkil eden bu kısım hakkında elde edeceğimiz sonuçlar, muhtakk ki tümü üzerinde de yürüteceğimiz yargılara ışık tutacaktır.

^{67/} Detaylı bilgi için bakınız: Ek Tablo 10 da A grubunun 1 nolu sırada ki rakamlarına. S. 49.

^{68/} Bakınız: Ek tablo 14 de ki fiili rakamlara.

TABLO 19

Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan Mesleki Kredilerin
Türkiye ve Kuzey Doğudaki Gelişme Endeksleri

Yıllar	(1) Türkiyede	(2) K.Doğuda	(3) Erzurumda	(4) Erzincanda	(5) Karsta	(6) Ağrıda	(7) Musta
1964	100	100	100	100	100	100	100
1965	128	121	108	121	129	139	155
1966	167	151	124	157	167	155	279
1967	222	210	161	222	240	289	402
1968	289	268	223	281	289	302	451
1969	344	318	255	401	345	328	530
1970	390	355	283	405	387	353	539
1971	451	384	300	499	454	387	539
1972	538	419	348	511	507	374	540
1973	653	480	415	699	560	303	579

Kaynak: Ek tablo 14, fiili rakamlarından.

Tablo 19'da görüldüğü gibi, (1964-1973) dönemi içerisinde 1 no-
lu sütundaki Türkiye endeksi, 1964 baz yılına göre 1973'te 653'ü gösterir-
ken, Kuzey Doğu Bölgesi bunun oldukça aşağısında olup 480 rakamını be-
lirtmektedir. Yani Kuzey Doğunun Türkiye'ye nazaran gelişme endeksi daha
zayıftır. Duruma birde Kuzey Doğu Bölgesi illeri açısından ayrı ayrı bak-
tığımızda, daha da değişik bir manzara ile karşılaşmamız mümkündür.

Yukarki tablo ile birlikte birde aynı yerlere ait kredi ortala-
malarını belirleyen tablo 20'ye göz atalım.

TABLO 20

Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan
Mesleki Krediler Ortalamaları

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Yıllar	Türkiyede	K.Doğuda	Erzurumda	Erzincanda	Karsta	Ağrıda	Musta
1964	2390	2540	2761	2579	2413	1746	3947
1965	2711	2937	2978	3047	2810	2397	4744
1966	3062	3199	3235	3178	3184	2605	4027
1967	3413	3588	3673	3799	3407	3071	4355
1968	3753	3945	4172	4351	3548	3380	4739
1969	3954	4195	4312	5203	4012	3214	4568
1970	4135	4235	4248	5843	4136	3157	4174
1971	4480	4477	4329	5665	4852	3361	4274
1972	4943	4796	5212	5477	4911	3242	4277
1973	5572	5342	5668	6400	5480	2751	4512

Kaynak: Ek tablo 14'den.

Yukarıdaki tablo 20 de kredi ortalamalarını alışkın sonuçları şöylece özetlemek mümkündür; bir defa bir ve eki nolu sütunlarda yer alan Türkiye ve Kuzey Doğu ortalamalarının (1964-1973) dönem yılları boyunca normal ve düzenli bir şekilde artmakta oldukları görüldüğü halde, yine Kuzey Doğu illeri ortalamasının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

f) Bankaca Doğrudan Doğruya Sağlanan Mesleki Krediler:

Burada işe, yine ek tablo 10 da B grubunda belirlendiği gibi, tüm mesleki kredilerin 1964 de % 9'unu ve dönem boyunca da sırasıyla % 12-9-13-12-16-18-20-22 ve 1973 de de % 26 sını teşkil eden bu kısmın da 1964 de % 63 ü ile başlayıp sırasıyla (% 50-72-58-69-47-37-32-29 ve % 33) paylarını kapsayarak sonuçlanan^{69/} ve tablolarla gözleme tabi tutulan miktarını eleştirmeye çalışacağız. Kısa adı (M.S.G.İ) fon şeklinde ifade edilen Küçük Sanayii Geliştirme İkraz fonları olarak bankaca doğrudan doğruya sağlanan küçük sanayi geliştirme ikraz fon tahsislerinin on yıllık dönem süresince, önce bölgeler arası dağılımını ve

^{69/} Bakınız: Ek tablo 10'un B grubu kredileri ile bunun 1 nolu sırasında yer alan kredi gelişmeleri.

gelişmelerini^{70/}, sonra da yine bu dönem boyunca yapılan tahsislerin Türkiyede, Doğuda, Kuzey Doğuda ve Kuzey Doğu Bölgesi illerinde ayrı ayrı her birinde uygulanan fiili tahsis rakamlarına göre gelişme endekslerini ve tahsis ortalamalarını tesbit edeceğiz^{71/}. Ayrıca 1973 yılı için derlenmiş bulunan tahsis ve bakiye ortalamalarını da^{72/} görmek suretiyle, T.Halk Bankasının kredi politikası hakkında biraz daha açıklık kazanan bir fikre sahip olma imkanlarını bulmuş olacağız.

Bu cümleden olarak, küçük sanayii geliştirme fon tahsislerinin bölgeler arası dağılımını kapsayan ek tablo 15'deki fiili rakamlara bir göz attığımızda sonucu aşağıdaki 21 nolu tablo'da düzenlenen şekliyle görmüş olacağız.

TABLO 21

Bankaca Doğrudan Doğruya Sağlanan Küçük Sanayi Geliştirme
İkraz Fon Tahsislerinin Bölgelere % de İhtisariyle
Dağılımı

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Yıllar	Marmara Böl.	Ege Böl.	Karadeniz Böl.	İç Ana. Böl.	Ak Deniz Böl.	Doğu Ana. Böl.	G.Doğu Ana. Böl.
1964	% 13	% 19	% 12	% 26	% 15	% 6	% 9
1965	14	19	13	24	15	6	9
1966	17	17	13	23	15	6	9
1967	17	17	13	22	15	5	8
1968	20	17	16	21	14	5	7
1969	22	18	16	20	13	6	5
1970	22	18	16	20	13	6	5
1971	18	22	16	21	12	6	5
1972	19	23	16	20	13	5	4
1973	18	25	16	19	13	4	5

Kaynak: Ek tablo 15 fiili rakamlarından.

^{70/} Bakınız: Ek tablo 15'e.S.73.

^{71/} Bakınız: Ek tablo 17'e.S.73.

^{72/} Bakınız: Ek tablo 18'e.S.73.

Tabloda görüldüğü gibi, gelişmekte olan memleketimizin geliş-
iş bölgeleri olarak bilinen Marmara Bölgesinde 1964 deki % 13 pay 1973
de % 18'e, Egede % 19 dan % 25'e ve Karadenizde % 12'den % 16'a yüksel-
mektedir. Orta derecede gelişmiş olduğu kabul edilen İç Anadolu Bölgesin-
de % 26'dan % 19'a ve Akdeniz Bölgesinde % 15'den % 13'e bir düşüş oldu-
ğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkemizin geri kalmış bölgeleri olarak
kabul edilen Doğu ve Güney Doğu Bölgelerimizde ise, sosyal ve ekonomik
yönden geri kalmışlığın bir derece giderilebilmesi bakımından kredi im-
kanlarının gittikçe artan bir seyirle daha fazla tanınması gerekirken,
durum bunun tamamen aksi yönde bir gelişme gösterip Doğu Anadolu'da % 6
dan % 4'e ve Güney Doğuda ise % 9 dan % 5'e doğru bir düşüş gösterdiği
görülmemektedir.

Bölgeler arası (K.S.G.İ.) fon tahsislerinin gelişme endeks-
leri ise aşağıdaki tablo 22'de olduğu gibidir:

TABLO 22
K.S.G.İ. Fon Tahsislerinin Bölgeler İtibariyle
Dağılım Endeksleri

Yıllar	(1) Marmara Bölgesi	(2) Ege Böl.	(3) K.Deniz Bölge.	(4) İç Ana. Bölge.	(5) Ak Deniz Bölge.	(6) Doğu Ana. Bölge.	(7) G.Doğu Ana. Bölge.
1964	100	100	100	100	100	100	100
1965	154	135	248	127	133	136	139
1966	224	256	184	154	179	165	167
1967	368	237	344	230	269	229	232
1968	597	334	484	310	350	313	291
1969	793	453	604	362	407	409	291
1970	860	501	670	388	427	478	275
1971	800	648	736	443	440	500	294
1972	956	816	840	514	564	490	350
1973	1492	1353	1323	770	890	569	555

Kaynak: Ek Tablo 15 ve ona ilişkin T.Halk Bankası 10 yıllık faaliyet raporları.

Bir evvelki açıklamalarımızı takviye edici rakamları tablo 22
de de görmekteyiz. Tabloda görüldüğü gibi, Marmara, Ege ve Karadeniz
Bölgeleri diğerlerinden farklı bir tempo ile gelişmekte ve dönem sonu
gelişme endeksleri 1492-1353 ve 1323 rakamları ile 1964 başlangıç yılı-

na göre 15-13,5 ve 13 kat gibi bir gelişme göstermektedirler. Bunun yanında daha yavaş bir gelişme göstererek İç Anadolu 770 rakamı ile 7,7 ve Akdeniz Bölgesi 890 rakamı ile 9 kat bir gelişme göstermelerine karşılık, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde beklenenin aksine 569 ve 555 endeks rakamlarıyla en aşağı gelişmeleri göstermekte oldukları ve her iki bölgede de 5,5'er katlık bir gelişmeye sahne oldukları anlaşılmaktadır.

Şimdi, küçük sanayi geliştirme ikraz fon tahsislerinin dağılımı ve gelişmeleri hakkında, uygulama bölgemiz itibariyle daha açık mukayeseye elverişli ve daha olumlu bir neticeye varabilmek için, bu tür mesleki kredilerin Türkiyede, Doğuda, Kuzey Doğuda ve Kuzey Doğu illerindeki gelişmeleri bir arada görmeye çalışalım.

Bu amaçla tanzim edilmiş aşağıdaki tablo 23'e bir göz atalım:

TABLO 23

K.S.G.İ. Fon Tahsislerinin 1964-1973 Yılları Arası
Türkiye, Doğu ve Kuzey Doğudaki Gelişmeleri

Yıllar	Türkiye	D.Anadolu	K.D.Ana.	Erzurum	Erzincan	Kars	Ağrı	Mus
1964	100	100	100	100	100	100	100	100
1965	137	136	123	104	100	165	135	100
1966	173	165	123	94	91	173	207	86
1967	269	229	166	149	103	215	253	135
1968	377	313	228	219	160	268	245	267
1969	468	409	287	227	327	315	340	335
1970	506	478	340	347	293	292	424	506
1971	554	500	398	496	345	295	310	493
1972	658	490	372	514	287	247	257	435
1973	1027	569	434	607	206	428	192	351

Kaynak: Ek tablo 17 ve ona dayalı rakamlardan.

Tablo 23'deki endeks rakamları da göstermektedir ki, on yıllık dönem sonu rakamlarına göre, Türkiyede son yılda endeks 1027 iken Doğuda 569, Kuzey Doğuda ise 434'tür. Buna karşılık diğer Kuzey Doğu illerindeki rakamlar da tabloda görüldüğü gibi Türkiyenin çok altında

olmakla birlikte bazıları (Erzurum) Doğu Bölgesinin üstünde bir rakamı göstermekte ve diğer iller ise, hemen hemen Doğu ve Kuzey Doğu bölgesinin altında bir rakamı teşkil etmektedirler.

Şimdi bütün bu uygulamalar sonucu dikkat çekici en önemli husus, ek tablo 17 de belirtilen 1964-1973 yılları arası on yıllık tahsis ortalamalarının durumu ile ^{73/}, ek tablo 18'in 4 ve 5 nolu sütunlarında gösterilen 1973 yılı tahsis ve bakiye ortalamaları sonuçlarıdır.

Konuyu burada sona erdirmeden, bankaca doğrudan doğruya sağlanan mesleki kredilerden küçük sanayi siteleri için tahsis edilen kredilerin Türkiye, Doğu ve Kuzey Doğu Bölgeleri itibariyle durumlarını ek tablo 19'a dayalı olarak tanzim edilmiş tablo 24'de görelim.

TABLO 24

Küçük Sanayi Siteleri İçin Tahsis Edilen Fonların
(1967-1973) Yılları Arası Fiili Rakam ve Endeks Gelişmeleri

Yıllar	Türkiyede Fiili Rak. End.	Doğudaki Fiili Rak. End.	Kuzey Doğudaki Fiili Rak. End.
1967	35.959.543 100	1.625.576 100	1.045.591 100
1968	49.669.283 138	2.499.432 153	1.919.447 183
1969	79.529.809 221	9.499.432 584	3.419.447 327
1970	117.632.289 327	19.499.432 1199	7.419.447 709
1971	165.187.409 459	32.902.511 2023	12.222.526 1168
1972	250.608.970 696	42.768.010 2630	17.088.025 1633
1973	340.244.663 946	63.169.243 3884	23.289.258 2226

Kaynak: Ek tablo 19 fiili rakamlarından. S.76.

Görüldüğü gibi, bu tablodaki rakamlar, ek tablo 17 deki rakamların tam tersi bir sonuçla karşımızda bulunmaktadır. Yani 1973 yılında Türkiye endeksi 946 iken Kuzey Doğu 2226 ve Doğu Bölgesi endeksi ise 3884'tür. Diğer bir ifade ile burada küçük sanayi siteleri için tahsis edilen fonlarla ilgili en büyük gelişmeyi 38.8 kat ile Doğu Anadolu, onu 22,2 kat ile Kuzey Doğu izlemekte ve en ağır gelişmeyi de 9,4 ile bütün Türkiye kapsamına giren yerler göstermektedir.

73/ Detaylı bilgi için bakınız: Ek Tablo 19'a. S.76.

g) Kredilerin Şahıs Limitleri:

Türkiye Halk Bankası'nca esnaf ve sanatkârlar için uygulanan mesleki kredilerin daha geniş bir topluma yaygınlaştırma çabaları yanı sıra, bir de sağlanan bu mesleki kredilerin miktar itibariyle bugünkü ekonomik şartların gerektirdiği ölçüde tatmin edici olup olmadığının araştırılması gerekmektedir.

Gerçekten kredinin, gerek ihtiyaçların ve gerekse yurt ekonomisi yönünden yararlı olabilmesinin başlıca şartlarından biride yeterli miktarda olmasıdır. Son yıllarda fiyatlardaki hızlı yükselmeler ile paranın giderek değerini kaybedişi ve bu olayın devamlılığı karşısında, öteden beri belli sınırlar içinde verilen ve hatta birçok anlarda tahsis limitlerinin asgari hadlerinin tatbiki sonucu devam eden uygulama, değil ekonomik yönden verimi artırmak belki de faydasız kredi dağılımları ile kaynak israfına yol açmış olur. Yaptığımız anketler dolayısıyla temas ettiğimiz esnaftan da kredi miktarlarındaki azlık nedeniyle aynı endişelerin duyulduğunu bu vesile ile belirtmek isterim.

Bu sakıncalı durumu gören banka yöneticileri, soruna ilgisiz kalmamış ve dönem içerisinde şahıs limitleri bakımından üç defa değişiklik yaparak meseleye çözüm yolları aramayı ihmal etmemişlerdir. Fakat bu miktarlar dahi görüşümüz itibariyle tatmin edici görülmemektedir.

Dönem içerisinde değişikliğe uğramış bulunan şahıs limitleri ile alakalı kredi miktarlarını aşağıdaki tablo 25 de görmek mümkündür:

TABLO 25

1964-1974 Dönemi Arasında Değişikliğe Uğrayan Şahıs Kredi Limitleri

Kredi Çeşitleri	1964'de	1972'de	1973'de	1974'de
Kısa Vadeli Kredi:				
A Grubu	5.000	10.000	15.000	20.000 ^{74/}
B Grubu	5.000	5.000	7.500	10.000
Özel Ter.Tes.İşl.	25.000	25.000	25.000	25.000
Donatım Kredisi	-	15.000	20.000	25.000
Taşıt Tamir Kredisi	-	5.500	5.500	7.700
Taşıt Edin.Kredisi	-	16.500	16.500	27.500
Küçük San. Kredisi	50.000	300.000	300.000	300.000
K.S.Tesis Edin. Kredisi	-	300.000	500.000	600.000 ^{75/}
K.S.İşletme Kredisi	-	40.000	50.000	75.000
Teminat Mek.Mr.disi	5.000	10.000	25.000	50.000
Koop.Kefalet Kredisi	-	50.000	100.000	150.000

Kaynak: T.Halk Bankası faaliyet bültenleri ve 12.6.1973 tarih 1400 sayılı T.Halk Bankası Genel Müdürlük Genelgesi.

Mesleki kredilerin yalnız dağılım miktarını artırmak ve onları sayı itibariyle çeşitlendirmek yerine, gittikçe artan mal ve malzeme fiyatları göz önünde bulundurulursa, günün şartlarına göre şahıs limitlerinin de aynı miktarda ayarlanması ve yeni bir değişikliğe tabi tutulması kendiliğinden ortaya çıkar.

^{74/} Yalnız, Doğu Anadolu için bu miktar 20.000 liradır.

^{75/} Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği 3. Olağan Kurul Raporu.

D- ESNAF KEFALET KOOPERATİFLERİ

Esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciye mesleki kredilerin kolaylıkla sağlanmasında büyük etkisi bulunan esnaf kefalet kooperatifleri hakkındaki açıklamaya girmeden önce, bu teşkilâtı meydana getiren esnaf, sanatkâr ve küçük el ve ev sanatları mensuplarının özellikleri üzerinde kısa bir açıklamada bulunalım.

1. Ülkemizde esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici ile el ve ev sanatları hakkındaki tanımlar:

Bugün için, mesleki krediler itibariyle T.Halk Bankası karşısında tek taraf olarak bulunan, esnaf, sanatkâr ve küçük el ve ev sanatkârlarıdır. Ekonomik toplumun büyük bir kısmını teşkil etmeleri bakımından özellik ve niteliklerine kısada olsa dokunmak yararlı görülmüştür. Bu itibarla:

a) Esnaf:

6762 sayılı T.T.K.'müzün 17. maddesinde, "ister gezici olsunlar, ister bir dükkanda veya bir sokağın muayyen yerlerinde sabit bulunsunlar, iktisadi faaliyeti nakdi sermayesinden ziyade bedeni çalışması-na dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret sahipleri tacir değildirler" denilmektedir.

5421 sayılı G.V.K.'un 10. maddesinde ise, "kendi işinde bilfiil çalışmak veya bulunmak, işyerlerinin yıllık kira tutarı maddede belirtilen haddi aşmamak, gelir vergisine tabi başka bir kazanç ve irada sahip bulunmamak" gibi genel şartlarla esnafı tanımlamaya çalışmaktadır. Aynı kanunun 11. maddesinin 2. fıkrasında da "ilk madde, yardımcı malzeme ve ücret tutarı itibariyle tesbit edilmiş bulunan hadleri aşmadığını eldeki belgelerle isbat edebilecek durumda olanlar, esnaf sayılacak" denilmekte ve 5432 sayılı V.U.K.'nun 164. maddesi hükmünden de istifade edebilecekleri belirtilmektedir^{76/}.

^{76/} İlgili madde hükmü, defter tutma mecburiyetinin gelir vergisinden muaf olan esnaf hakkında tatbik edilmeyeceğini amirdir.

G.V.K.'nın 10. maddesinde "kendi işinde bilfiil çalışmak veya bulunmak" esnaf sayılabilmek için kafi addedildiğine göre, Ticaret Kanununda bildirilen iktisadi faaliyetin nakdi sermayeden ziyade bedeni çalışmaya dayanması şartının, san'at erbabının esnaf olup olmadığı ve defter tutma mecburiyetine tabi bulunup bulunmadığını tayin bakımından bir anlam taşımadığı sonucunu doğurmaktadır. Çünkü, Ticaret Kanununun 13. maddesi dahi, bir sanat erbabının gerek bizzat, gerek işçi çalıştırarak veya makina kullanarak eserler vücuda getirmesi ve bunları satması halinde, ticari işletme sahibi sayılıp sayılmayacağını tayini bakımından işlemlerinin ticari muhasebeyi gerektirecek hacim ve öneme haiz olmasını şart koşmakta ve ancak ticari muhasebeyi gerektiren hacimde işgören işyerlerini ticari işletme kabul etmektedir.

1964 tarih ve 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2. maddesi ise esnafı, "ister gezici olsun ister bir dükkân veya bir sokağın belli yerinde sabit bulunsunlar, ticari sermayesi ile birlikte beden çalışmasına dayanan ve geliri, o yer geleneklerine ve teamülüne nazaran tacir niteliğini kazanmasını icap ettirmeyecek miktarda sınırlı olan ve bu bakımdan ticaret siciline ve dolayısıyla Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı gerekmiyen aynı niteliğe sahip olmakla beraber, ayrıca çalıştığı san'at, meslek ve hizmet kolunda bilgi görgü ve ihtisası değerlendiren hizmet, meslek ve küçük sanat taahhütleri ile bunların yanlarında çalışanlar ve geçimini sınırlı olarak kamyonculuk, otomobilcilik ve şoförlükle temin eden kimselerdir" şeklinde tanımlamaktadır.

Yukarıda ifadeye çalıştığımız bütün bu tanımlardan çıkaracağımız önemli sonuç kanaatimizce şudur; T.T.K, G.V.K. ve V.U.K. ile 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun hepsinde görülen müşterek nokta, tanımları yapılması istenen toplumun daha çok deftere tabi olmama niteliğindeki özellikleriyle esnaf muafliğinden yararlanma hususudur. Bu ise, bugünkü ekonomik şartlar ve yüksek fiyatlar karşısında ve ilgili kanunların birçok özel şartları muvacehesinde mümkün değildir. Çünkü en basit yönü ile, işyeri aylık kirası, çalıştırılan işçi sayısı ve kullanılan muharrik kuvvet ölçüleri buna imkân bırakmamaktadır.

Bu bakımdan, yukarıda çeşitli kanunlarda yapılan tanımlar, krediden yararlanabilecek gerçek esnafı tanımlama bakımından bizce yetersiz görülmekte ve günümüzde değişen şartlara paralel olarak bu tanımlarında

yeniden ele alınması gerekmektedir. Hatta bugün dahi Halk Bankası yetkililerini tereddüde düşürecek bir kavram niteliğinde olan esnafı, en açık ve şüpheyeye mahal bırakmayacak şekilde belirleyebilecek müşterek bir tanımın getirilmesi temenni edilmektedir.

b) Sanatkâr ve Küçük Sanayici:

Eski Muamele Vergisi kanununun 12. maddesine göre, küçük sanat işletmesi kabul edilerek muamele vergisinden muaf tutulan işletmeler, "doğrudan doğruya veya dolayısıyla yalnız bir tek müşteri hesabına imalat yapmayan ve istihdam ettiği işçi sayısına işletme sahibi de dahil olmak üzere 5'i aşmayan ve muharrik kuvvet kullananlarda, muharrik kuvveti 2 beygir gücünü geçmeyen işletmelerdir". Oysa, yoniliği itibariyle milli ekonomi bünyemizdeki değişiklikleri daha iyi aksettirebileceği tabii olan küçük sanatkârlar kanununun 1. maddesinde, küçük sanat işletmesinin çalıştıracacağı azami işçi miktarı 5 değil, 10 olarak tesbit edilmiştir^{77/}. Mezkûr madde gereğince tarif şöyledir: "Bir ustanın kendi nam ve hesabına ve başlı başına kendi sorumluluğu altında evinde veya muhassas bir yerde, ailesi efradından olan veya olmayan ve sayısı 10'u geçmeyen çırak ve kalfalarla birlikte çalışılan iş nev'i bu kanunun ta'biğine göre küçük sanat addolunur".

Şu halde, gerek işçi miktarı ve gerekse muharrik kuvvet itibariyle tesbit edilmiş olan azami hadlere dayalı tanımlar da birbirini tutmamakta ve bu hususta müşterek bir ölçünün getirilmesi gerçekten bir ihtiyaç haline gelmektedir.

Bunlardan başka ayrıca, D.P.T.'nce küçük sanayi işletmeleri için kullanılan tanım ise şöyledir: "10 işçi veya 10 beygir gücünden az yardımcı kuvvet kullanan sanayi işletmeleri küçük sanayidir."

Böylece, imalat sanayi içerisinde işyeri büyüklüğü, sermaye miktarı, çalıştırdığı işçilerin sayısı ve kullanılan muharrik kuvvetin miktarına göre belirli ölçülerin altında kalan sanayi çeşitleri, karakter bakımından küçük sanayi olarak nitelendirilmektedir^{78/}.

^{77/} Amiran Kurtkan, Küçük-Sanayi'in Tarifi ve İktisadi Ehemmiyeti, İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 11, s.302.

^{78/} I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.359.

c) El Sanatları:

Bu kısmı el ve ev sanatları şeklinde de ifadelendirmek mümkündür. Tüketim maddeleri ile süs ve hediyelik eşyalar yapan, çalışanları daha çok aile fertlerinden oluşan, çok az sayıda da çırakları bulunan işyerleri olup makina ve sermayeden çok el emeğinin hakim olduğu ve sahibinin üretime doğrudan doğruya katıldığı san'at kollarıdır. Çalışmalar, çoğu zaman sahibinin elinde yapılmaktadır. Sermaye ve kredi imkanları yok denecek kadar az ve üretimleri genellikle sipariş üzerinedir. Teknik bilgileri çoğu kere geleneksel bilgi ve görgüye dayanmakta ve stok imkânları sınırlı bulunmaktadır.

El ve ev sanatlarının bu tarzda ifade edilmesinden sonra, küçük sanayiciye benzer özelliklerini de şu şekilde sıralayabiliriz^{79/}.

aa) İş yeri küçüktür, kuruluş yerleri rastgele dağıtılmıştır,

bb) İş sahibi işletmenin bütün sorumluluğunu üzerine almıştır, üretime emeği ile katılmaktadır.

cc) Genellikle atölyelerde birkaç tezgah vardır ve üretim aracı el emeğidir.

dd) Sipariş üzerine imâlat yapılmaktadır. Çoğu zaman ithal sınırlı çekilen mallar imâl edilmekte ve zamanla imâlat cinsi değiştirilmektedir. İmâlat standartı mevcut olmadığı gibi nitelik kontrolünde yapılmamaktadır.

ee) İş yeri ve işçi sayısı bakımından sanayi içerisinde geniş yer tutmalarına rağmen, toplam üretim aynı ölçüde geniş değildir.

ff) İşçi başına üretim değeri, büyük sanayie göre düşüktür.

gg) Kuruluş ve pazarlama incelemeleri yapılmadığından en küçük iktisadi değişikliklerin etkisinde kalmaktadır.

hh) Sınırlı bir sermaye ile faaliyette bulunduklarından, imâlatlarını stok yapma zorunda kaldıkları takdirde kapanma tehlikesi ile karşılaşabilmektedirler.

kk) Köklü ve bilinçli teşkilâtları henüz tam teşekkül etmiş değildir.

79/ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.359-360, Ankara 1960.

2- Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin Kuruluşu:

Halk Bankası tarafından esnaf, sanatkâr ve küçük sanayiciye sağlanan mesleki kredilerin ortalama % 80 kadarı, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle sağlandığı için^{80/}, burada esnaf kefalet kooperatiflerinin tarihi gelişimi hakkında kısa bir açıklamada bulunmayı lüzumlu görürüz. Ancak burada, Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin kuruluş yılı olan 1951'lerden önceki dönemlerde, Halk Bankasınca dağıtılan kredilerde önemli rolü olan ve bugün dahi birçok kazalarımızda kredi dağılımına aracılık eden "Küçük San'at Kooperatifleri" ne deyinmeden geçemeyeceğiz.

655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile 1925 tarihinden itibaren esnaf ve sanatkârlarca kurulmuş olan bu kooperatifler, ilk zamanlar teşkilâtlarının zayıflığına rağmen bazı sosyal ve ekonomik hakların kazanılmasında az da olsa etkili bulunduklarından, esnaf ve sanatkâr arasındaki dayanışmanın gelişmesine vesile olmuşlardır. Bu birleşme ve dayanışma hareketi 1940 da hissedilir düzeye çıkmış ve birçok şehirlerimizde önceleri dokumacılık konusunda söz konusu kooperatiflerin kurulduğu görülmüştür^{81/}. Bu kuruluşların etkisi ile, müteakip senelerde kooperatifleşme hareketi biraz daha hızlanmış ve 1941 de kooperatif sayısı 48 olmuş ve 1943 yılında ise, dokumacılıkla birlikte diğer mesleklerle ait kooperatiflerin kuruluşu daha da artmış ve bu sayı 114'e ulaşmıştır^{82/}. Böylece kooperatifleşme hareketi, 1950 yılına kadar bu yönde bir gelişme göstermiştir. Söz konusu esnaf ve sanatkârlar toplumunun gittikçe artan kredi ihtiyaçlarının karşısında görevi daha yakından yürütmeye kabullenen T.Halk Bankası, bu yöndeki çalışmalarına hız vermiş ve onun desteği ile 1951 yılında yeni bir tip kooperatif karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Bu yeni kooperatif "Esnaf Kefalet Kooperatifi" dir.

İlk defa 1951 yılında, Ankara Esnaf ve Sanatkârları tarafından 117 esnafın iştiraki ile kurulmuş bulunan "Ankara Esnaf ve Kefalet Kooperatifi", tüzel kişiliği haiz sınırlı sorumlu bir kooperatif şirket olarak meydana getirilmiştir.

^{80/} Bakınız: Ek tablo 9'a. S.49.

^{81/} Cumhuriyetin 50. Yılında T.Halk Bankası, s.35. (Şehirler Denizli, Merzifon, Tosya, Bursa, Çankırı ve Gaziantep.)

^{82/} Ibid., s.35.

Bu kooperatifler, bugüne gelinceye kadar Halk Bankasının teşvik ve desteğini görmüş ve süratle gelişerek yurdun hemen hemen her köşesine yayılmış bulunmaktadır.

1964 yılında yürürlüğe giren 507 sayılı "Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu" ile daha çok güçlenme ve dayanışma imkânlarına kavuşan esnaf ve sanatkârlarla küçük sanayiciler, kısa zamanda yurdun her köşesinde aynı örgütü kurmuş ve istenen düzeye nisbeten ulaşmışlardır.

a) Kooperatiflerin Gelişmesi

Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin gelişmelerinde birinci derecede etken unsur olarak 507 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu belirtilirken, bunun yanısıra bir taraftan tarım kesimindeki büyük bir toplumun şehirsiz bölgelere akışını ve çalışma güçlerini kabiliyetlerine göre esnaf ve sanatkâr olarak bu yöne kaydirmalarını, diğer taraftanda böyle bir yer ve iş değişikliği sonucu ekonomik toplum arasında önemli bir yer işgal eden esnaf ve sanatkâr sayısında ki kabarıklığı neden olarak göstermek mümkündür. Çünkü, 507 sayılı kanunla, örgütlenme hızlandırılmış ve bunun neticesinde bir araya gelen söz konusu kitlenin ekonomik ve sosyal problemleri sistemli bir şekilde dile getirilmiştir. Ayrıca gittikçe artan ekonomik gelişmelerle bu gelişmelere paralel olarak meydana gelen fiyat artışları karşısında faaliyette bulunabilme imkânlarına sağlayacak kredilere de büyük ölçüde ihtiyaç hissedilmiştir.

Böylece Halk Bankası, krediye muhtaç büyük bir kitle ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu kadar geniş ve çeşitli özellikteki kalabalık toplumun bütün kredi ihtiyaçlarını karşılamak bir sorun haline gelmiştir. Bu kabarık ekonomik toplumun büyük kredi ihtiyacının bir ölçüde de olsa karşılamayı düşünürken, mahdut imkânlarla sağlanacak kredilerin zamanında geri dönüşlerini ve bu hususta alınması lâzım gelen tedbirleri daha önceden düşünmek Halk Bankası için kaçınılmaz bir görev haline gelmiştir.

Netice itibarıyla Halk Bankası, yukarıda belirtilen nedenlerle gittikçe çoğalan esnaf toplumunun çeşitli kredi ihtiyaçlarını karşılamayı plânlarken kuvvetli bir dayanak aramaya mecburdu. Çünkü hem bir görev yapacaktı, hem de bu görevi en az bir kayıpla yürütecekti. Bunun içinde

en münasip sistem, krediden yararlanacak kitleyi tümü ile birbirlerine müteselsil bir şekilde kefil kılmaktı. Bu da ancak, her kredi talep edenin yanında Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin bulunması ile sağlanabilirdi.

Bunun için Halk Bankası, Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin kurulmasında en büyük öncülüğü yaptığı gibi bu husustaki teşebbüslerinde en güçlü ve etkili destekçisi olmuştur.

1973 yılı sonunda sayıları 538'i bulan bu Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin aynı yıl için ortak sayıları ise 246.290'ı bulmuştur^{83/}. Aynı yıl için Esnaf Kefalet Kooperatifi kanaliyle Halk Bankasının kooperatif ordaklarına sağladığı kredi miktarı 1964 yılına nisbetle; 6,5 kat yükselmiş olup fiili rakam 1.472,4 milyon TL.'dir. Çeşitli isimler altında dağıtılan bu kredilerin vadeleri de 1 ile 7 yıl arasında bulunmaktadır^{84/}.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 70-80. maddeleri ile üst örgütlenmeleri ön görülen kooperatifler arasında, en güzel örneği esnaf ve sanatkârlar kefalet kooperatifleri vermiş ve 1973 yılında 20 bölge birliği ve bir de Merkez birliği olarak teşkilâtlanmış bulunmaktadır^{85/}.

On yıllık dönem içerisinde(1964-1973) Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin sayıları ile, ortak adedi ve kooperatif kefaletiyle sağlanan mesleki kredi miktarlarının gelişme seyrini aşağıdaki tablo 26'da görmek mümkündür.

^{83/} Bakınız: Ek tablo 10'a.S.49.

^{84/} Bakınız: Ek tablo 12'e.S.85.

^{85/} Cumhuriyetin 50. Yılında Halk Bankası, s.42.

TABLO 26

1964-1973 Dönemi İçerisinde Esnaf Kefalet Kooperatifleri
Adedi Ortak Sayısı ve Bu Kanalla Sağlanan Kredi Bakiyeleri ^{86/}

Yıllar	E.Koop.Adedi	Trendi	Ortak Adedi	Trendi	Kredi Bak.	Trendi
1964	210	100	87.898	100	225.332.980	100
1965	263	125	99.718	213	275.058.261	122
1966	311	148	114.641	130	390.474.929	173
1967	365	173	136.953	155	514.096.061	228
1968	403	191	161.991	184	690.100.000	306
1969	439	209	182.912	208	821.600.000	364
1970	465	221	198.599	226	912.700.000	405
1971	486	231	211.588	240	1.025.000.000	454
1972	500	238	228.728	260	1.206.300.000	535
1973	523	249	246.290	280	1.472.400.000	653

Kaynak: Ek tablo 10. A grubu krediler ve ek tablo 12'de 1 ve 2. sütunlar.

Tabloda görüldüğü gibi, 10 yıllık dönem içerisinde kooperatif adedi 249 endeksi ile 2,5 kat, ortak adedi 280 endeksi ile 2,8 kat ve sağlanan kredi bakiyeleri ise 653 endeksi ile 6,5 kat bir gelişme göstermişlerdir. Bu sayılara dikkat edilirse, kooperatif sayılarının artışı ortağın artışını hızlandırmış ve bu artışla da kredi miktarları etkilenmiş görülmektedir.

b) Mesleki Kredilerin Dağılımı ve Gelişmesinde Esnaf Kefalet
Kooperatiflerinin Rolü:

Ek tablo 4'de mesleki kredilerin, ek tablo 10 da ise esnaf kefalet kooperatifleri kefaletiyle sağlanan diğer kredilerin tetkikinden de anlaşılacağı üzere, banka kaynaklarının 10 yıllık dönem ortalaması olarak % 75'i gibi önemli bir kısmı mesleki krediler şeklinde esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici ile bu meslek mensuplarına ait teşebbüslerin kredi ve finansmanlarına tahsis edilmiş olmakla ve bu miktarlarında yine ortalama % 84'ünün Kefalet Kooperatifleri kanalıyla ilgililere dağılımı sağlanmaktadır.

^{86/} Bakınız: Ek tablo 10 ve ek tablo 12'e. S. 49 ve 85.

^{87/} Bakınız: Ek tablo 4 ve ek tablo 10'nun A grubu kısmı.S. 38.

Gerçekten ülkemizde tarım sektörü kadar esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici kitlesinin de karşılaşacakları ana problemlerin başında organizasyon sorunu gelmekte ve bu meslek gruplarının teşkilatlı ve kontrollü bir sistemle kredilerden yeterli miktarda ve sürekli olarak faydalana-bilmeleri içinde kooperatifler bünyesinde toplanmaları gerekmektedir. Yurdumuzda yıldan yıla büyük bir gelişme gösteren kooperatifleşme hareketleri yanında^{88/} T.Halk Bankasının rehberliği ile gelişen Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin de gittikçe çoğalmakta olduğunu tablo 26 da görmüştük.

Bu teşekküller, ortaklarına ve çalışma alanlarına sağladıkları ekonomik ve sosyal faydalar kadar, bankasında görev ve hizmetlerini kolaylaştırmakta ve risklerini de büyük ölçüde karşılamaktadırlar.

Bu bakımdan bankanın küçük sanatkâr ve esnaf zümresinin iktisaden gelişmelerine yardımcı olması kadar teşkilâtlandırılması bakımından da etkisi olduğu ve Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin yurt çapında çoğalmalarına ve gelişmelerine büyük önem verdiği anlaşılmaktadır.

88/ 16 Ağustos 1974 tarih ve 17.976 sayılı Cumhuriyet Gazetesinin sayfa 5, süt: 4-5-6'da edinilen bilgilere göre 1973 yılı sonu itibariyle Türkiye'de tüm kooperatifler sayısı ve ortak adedi:

Kooperatiflerin Adı	Koop.Sayı	Ortak Adedi
Tarım Kredi Kooperatifleri	2045	1.310.000
Tarım Satış Kooperatifleri	653	241.000
Yapı Kooperatifleri	7588	336.000
Köy Kalkınma Kooperatifleri	4514	745.000
Orman Ürünleri Kooperatifleri	375	27.100
Pancar İstihsal Kooperatifleri	20	440.600
Çay İstihsal Kooperatifleri	73	35.500
Toprak-Su Kooperatifleri	1106	61.400
Esnaf Kefalet Kooperatifleri	539	262.000
Küçük Sanat Kooperatifleri	667	160.400
Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri	253	12.150
Balıkçılık ve Su Ürünleri Kooperatifleri	171	18.350
Temin Tevzii Kooperatifleri	79	3.800
Tüketim ve Yardımlaşma Kooperatifleri	983	76.500
Kültür ve Yayın Kooperatifleri	12	3.365
Sigorta Kooperatifleri	36	2.000
Hayvancılık Kooperatifleri	226	13.650
Meyve ve Sebze Kooperatifleri	217	26.750
Çeşitli Diğer Kooperatifler	263	14.000
Toplam	19721	3.789.565

Kooperatif yöneticileri ile devamlı işbirliği halinde çalışmakta olan banka, kooperatif ortaklarının ödeme gücü, üretim kabiliyetleri ve mesleki seviyeleri hakkında yapılması lazım gelen istihbarat konularında da kooperatif örgütünden büyük ölçüde yararlanmaktadır. Böylece banka, esnaf kefalet kooperatiflerinden yalnız mali bakımdan değil kredi dağıtım tekniği açısından da faydalanmış bulunmaktadır.

Kooperatifçiliğin gelişmesi dolayısıyla esnaf ve sanatkârın bilinçli bir şekilde örgütlenerek kaynaşmaları, yurdumuzda kooperatifleşmeyi hızlandırdığı gibi, sosyal yönde bir hayli olumlu gelişmelerin sağlanmasına neden olmuştur. Özellikle mili değerlere bağlı ve maneviyatı kuvvetli geniş bir toplum olarak gördüğümüz bu orta sınıf, cemiyet içerisinde ki varlığı ve teşkilâtlanarak gelişmesi sonucu aşırı akımlara karşı daha güçlü bir kuvvet olarak kendisini hissettirmekte ve bu yönde en büyük muvazene unsuru olma niteliğini taşımaktadır.

Burada konuyu sona erdirmeden kooperatifleşmenin, esnaf ve sanatkârın bilinçli ve sosyal yönden güçlü bir duruma gelmesinde büyük katkısının olduğunu söylemekle beraber, bu örgütlenme hareketinin kooperatif ortak adedinde artış meydana getirdiği ve dolayısıyla dağıtılan kredileri de etkilediğini ifade etmek mümkündür. Ancak bu etkenliğin derecesini etkenler arasındaki mevcut korelasyon bağıntısını aramak suretiyle bulabileceğimiz için, bir uygulamaya girişmemiz gerekmektedir.

TABLO 27

Kooperatif Sayısının Artışı İle Ortak Adedi Arasındaki
Korelasyon İlişkisi (1964-1973)

Yıllar	Koop. Adedi Endeksi Y_i	Ortak Adedi Endeksi Y_i	Y_i^2	Y_i^2	$X_i Y_i$
1964	100	100	10000	10000	10000
1965	125	113	12769	15625	14125
1966	148	130	16900	21904	19240
1967	173	155	24025	29929	26815
1968	191	184	33856	36481	43472
1969	209	208	43281	43681	43472
1970	221	226	51076	48841	49946
1971	231	240	57600	53361	55440
1972	238	260	67600	56644	61880
1973	249	280	78400	62001	69720
Toplam	1885	1896	395490	378434	385782

Kaynak: T.Halk Bankası raporlarından.

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n x_i Y_i - \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n Y_i}{\sqrt{\left(\sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2 \right) \left(\sum_{i=1}^n Y_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n Y_i \right)^2 \right)}}$$

3857820 - 3573960

360084 231115

$$r = \frac{283860}{600 \times 480} = \frac{283860}{288000} = 0,985$$

$r = 0,98$ dir. Bu sonuca göre etkenler arasında yüksek düzeyde bir bağıntı var demektir.

Ortak adedi artışı ile mesleki krediler arasındaki korelasyon bağıntısı ise tablo 28 de hesaplandığı gibidir.

TABLO 28

Esnaf Kefalet Kooperatifi Ortak Sayısı ile Aynı Kanalla Sağlanan
Mesleki Krediler Arasındaki Korelasyon Bağantısı

Yıllar	Ortak Sayısı	Krediler	y_i^2	y_i^2	$x_i y_i$
	Endeksi	Endeksi			
	y_i	y_i			
1964	100	100	10000	10000	10000
1965	113	122	14884	12769	13786
1966	130	173	29929	16900	22490
1967	155	228	51984	24025	35340
1968	184	306	93636	33856	56304
1969	208	364	132496	43264	75712
1970	226	405	164025	51026	91530
1971	240	454	206116	57600	108960
1972	260	535	286225	67600	139100
1973	280	653	426409	78400	182840
Toplam	1896	3340	1415704	395490	736062

Kaynak: Ek tablo 12 rakamlarından. S. 85.

$$r = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \sqrt{n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}}$$

$$r = \frac{7360620 - (3340)(1896)}{141570040 - 11155600} = \frac{7360620 - 6332640}{3954900 - 3594816} = \frac{3001440}{360084}$$

$$r = \frac{1027980}{(1732)(600)} = \frac{1027980}{1039200} = 0,989$$

$r = 0,99$ 'dir.

Görüldüğü gibi elde edilen 0,99 korelasyon katsayısıda yüksek olup etkenler arasındaki bağıntı oldukça fazladır.

Önceki paragraflarda Türkiye Halk Bankasının, 10 yıllık dönem boyunca gelişen net aktif toplamaları karşısında sağladığı tüm plâsmanlar, ticari krediler ve mesleki kredilerdeki değişik gelişmeler tesbit edilmiştir.^{89/} Şöyle ki, 1964 baz yılına göre 1973 de net aktifin 1180 endeksinde karşılık tüm krediler 969, ticari krediler 2207 ve mesleki krediler ise 799 rakamlarını taşıyordu. Bu sonuç, kredi politikasının dönem boyunca daha çok ticari kredilere yönelik olduğu kanısını doğurmaktadır. Tabii ki burada, ticari kredilerde meydana gelen üstün gelişme ile diğer mesleki kredilerin normal gelişmelerini daha çok net aktif gelişmesi etkilemektedir. Bu bakımdan net aktif artışının kredileri ne ölçüde etkilediğini tesbit bakımından da aşağıdaki tablolar düzenlenmiştir.

I- Net Aktif Artışının Tüm Kredilere Etkisini Ölçen Korelasyon Bağıntısı:

TABLO 29

Net Aktif Artışının Tüm Kredilere Etkisi

Yıllar	Net Aktif Endeksi Y_i	Tüm Krediler Endeksi Y_i	X_i^2	Y_i^2	$X_i Y_i$
1964	100	100	10000	10000	10000
1965	146	146	21316	21316	21316
1966	222	219	47961	49284	48618
1967	319	300	90000	101761	95700
1968	423	397	157609	178929	167931
1969	514	480	230400	264196	246720
1970	582	523	273529	338724	304386
1971	682	589	346921	465124	401698
1972	860	725	525625	739600	623500
1973	1180	969	938961	1392400	1143420

Kaynak: Ek tablo 4 ve ek tablo 11 rakam. S.38 ve 52.

^{89/} Bakınız: Ek tablo 1'de net aktif gelişmeleriyle, ek tablo 4'ün ticari, mesleki ve tüm kredi gelişmelerine. S.41 ve 38.

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right) \left(\sum_{i=1}^n y_i \right)}{\sqrt{\left(\sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2 \right) \left(\sum_{i=1}^n y_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n y_i \right)^2 \right)}}$$

$$r = \frac{30632890 - 22364544}{26423220 - 19784704} = \frac{8268346}{35613340 - 25282784} = \frac{8268346}{6638516} = 0,998$$

$$r = \frac{8268346}{(2576)(3214)} = \frac{8268346}{8279264} = 0,998$$

r = 0,998'dir.

Korelasyon oldukça yüksek ve pozitif yöndedir.

II- Net Aktif Artışının Ticari Kredilere Etkisini Ölçen Korelasyon Bağlantısı

TABLO 30

Net Aktif Artışının Ticari Kredilere Etkisi

Yıllar	Net Aktif Endeksi Y_i	Ticari Kredi Endeksi X_i	Y_i^2	X_i^2	$X_i Y_i$
1964	100	100	10000	10000	10000
1965	146	293	85849	21316	42778
1966	222	553	305809	49928	122776
1967	319	761	579121	101761	242759
1968	423	998	996004	178929	422154
1969	514	1111	1234321	264196	571054
1970	582	1062	1138489	338724	620994
1971	682	1144	1308736	465124	780208
1972	860	1473	2169729	739600	1266780
1973	1180	2207	4870849	1392400	2604260
Toplam	5028	9707	12698947	3561334	6683753

Kaynak: Ek tablo 4 ve ek tablo 11 rakamları. S. 38 ve 52.

$$r = \frac{668337530-48806796}{126989470-94225849} = \frac{18030734}{35613340-25280784} = \frac{32763621}{10332556}$$

$$r = \frac{18030734}{18393722} = 0,98$$

$r = 0,98$ 'dir. Dolayısıyla korelasyon çok yüksek ve pozitif yöndedir.

III- Net Aktif Artışının Mesleki Kredilere Etkisini Ölçen
Korelasyon Bağantısı:

TABLO 31
Net Aktif Artışının Mesleki Kredilere Etkisi

Yıllar	Net Aktif Endeksi Y_i	Mesleki Kredi Endeksi X_i	X_i^2	Y_i^2	$X_i Y_i$
1964	100	100	10000	10000	10000
1965	146	126	15876	21316	18396
1966	222	172	29584	49284	38184
1967	319	237	56169	101761	75603
1968	423	315	99225	178929	133245
1969	514	393	154449	264196	202002
1970	582	449	201601	338724	261318
1971	682	513	263169	465124	349866
1972	860	623	388129	739600	537780
1973	1180	799	638401	1392400	942820
Toplam	5028	3727	1856603	3561334	2567214

Kaynak: Ek tablo 11 endeks rakamlarından. S. 52.

$$r = \frac{25672140-18739356}{4675501} = \frac{6932784}{10332556} = \frac{6932784}{(2162)(3214)} = \frac{6948668}{6948668} = 0,99$$

$r = 0,99$ 'dir. Burada da çok yüksek bir korelasyon bağıntısı vardır.

Netice itibariyle net aktif endeksi ile mesleki krediler endeksi arasında yüksek bir doğrusal ilişki olduğu anlaşılmıştır. Bu itibarla regresyon doğrusunun eğimi pozitiftir. Değişkenlerden biri artarken diğeri de artacak veya azalırken diğeri de azalacaktır. Regresyon doğru denkleminin tebbiti ile bu değişkenlerden birinin verilmiş olması halinde diğeri de tahmin etmek mümkün olacaktır.

c) Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kontrolünde Uygulanan Kredi Dağıtım Sistemi:

Banka, önceki konularda da dokunulduğu üzere, prensip olarak kredi dağıtım çalışmalarında genellikle alacakların likiditesini sağlamak, kredileri daha çok üretim alanlarına yöneltmek ve üreticilere öncelik tanıma esasını kabullenmektedir. Bu esastan hareketle, bugüne kadar mesleki plasmanların % 70'i mal üreten (A) grubuna dahil küçük sanatkârlara ve % 30'u da (B) grubu içerisinde bulunan ve hizmet üreten esnafa tahsis edile gelmektedir.

Ancak, bu prensipler dahilinde gerçekleştirilmesine çalışılan genel uygulamanın fiiliyatta ki durumu ise aşağıda ki 1964-1973 yılları arası 10 yıllık süregelen gelişme paylarını havi tablo 32'de görüldüğü gibidir:

TABLO 32
Mesleki Kredilerin (A) ve (B) Grupları
Arasındaki Dağılım Payları (1.000.-)

Yıllar	(A) GRUBU		(B) GRUBU	
	Fiili Rakam	%'si	Fiili Rakam	%'si
1964	143.474	63.8	66.578	36.2
1965	184.850	68.3	85.482	31.7
1966	236.293	67.3	114.722	32.7
1967	311.132	66.5	156.272	33.5
1968	406.440	66.8	201.636	33.2
1969	493.354	68.2	229.858	31.8
1970	534.218	65.0	287.036	35.0
1971	612.457	64.6	335.464	35.4
1972	726.352	64.2	404.265	35.8
1973	597.346	43.5	775.180	56.5

Kaynak: Tablo 20. S.94.

Tablo 3₂'de görüldüğü gibi, 1972 yılına kadar (A) grubunu teşkil eden sanatkârlar payı % 63-68 arası bir dalgalanma göstermektedir. Fakat, 1973 yılı %'si birdenbire bir değişikliğe uğramakta ve yüzde payı ancak % 43.5'i kapsamaktadır. Buna neden olarak, 1972 yılına kadar (A) grubu içerisinde yer alan "nakliyeciler, şoförler ve arabacılar" kitlesinin bundan böyle "ulaştırma hizmetleri" olarak (B) grubuna dahil edilmiş olmalarını göstermek mümkündür. Büyük bir rakama ulaşan^{90/} söz konusu ulaştırma hizmetlerine dahil zümre, aslında üretici yani mal üreten bir sanatkâr toplumu olmayıp ancak yaptıkları iş nevi itibariyle birer hizmet üreten meslek mensubu oldukları meydandadır. Bununla birlikte yine 1972 sonu itibariyle adı geçen zümrenin tek başına bütün (A) grubu için sağlanan kredinin % 24'ünü aldığı görülmektedir^{91/}.

İşte bu açık dengesizliği gidermek maksadiyle, 1972 yılına kadar (A) grubu içerisinde yer alan nakliyecilerle şoför ve arabacılar (B) grubuna ulaştırma hizmetleri olarak dahil edilmiş ve böylece asıl yerlerine getirilmişlerdir.

Aşağıdaki tablolar 1972 yılına kadar (A) ve (B) grubunu teşkil eden esnaf ve sanatkârlarla, 1973 de yapılan bir değişiklikten yeniden düzenlenen (A) ve (B) gruplarını kapsayan mal üreticileri ile hizmet üretenlerin listesini vermektedir.

^{90/} 1972 yılı sonu itibariyle 37.353 adet olan bu kitle, tüm (A) grubunu teşkil eden sanatkârın (143.547) % 26'sını kapsamaktadır.

^{91/} 1972 yılı (A) grubu için sağlanan tüm krediler bakiyesi 726.351.711 lira olup nakliyeciler, şoförler ve arabacılar için sağlanan ise 177.505.166 TL.'dir. Buna göre pay % 24'ü teşkil etmektedir.

TABLO 33

1964-1972 Yılı Sonuna Kadar Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet
Kooperatiflerinin Meslek Grupları ve Ortak Sayıları

(A) GRUBU		(B) GRUBU	
Meslekler	Ortak Say.	Meslekler	Ortak Say.
1. Ayakkabıcılar	8.780	1. Bakkallar, B.	27.824
2. Bakırcılar	2.949	2. Balıkçılar	355
3. Bıçakçılar	325	3. Berberler	4.125
4. Çorapçı, fanila	371	4. Elbiseciler	1.261
5. Değirmenci, zahi.	7.032	5. Fotoğrafçılar	1.005
6. Demirciler	7.780	6. Gazozcu, şerbetçi	591
7. Doğrama, mobilya	12.331	7. Hamamcılar	235
8. Dokumacılar	3.652	8. Hattatlar, mühür	45
9. Elektrikçi, rad.	3.388	9. Hırdavat, züccacıl.	1.900
10. Fırıncılar	3.304	10. Kahveci, gazinocu	7.955
11. Halıcular, kilim.	2.633	11. Kasaplar, tavuk.	8.798
12. İnşaat işçi, usta	4.388	12. Kereste satıcılar	513
13. Keçeci ve mazman	398	13. Kırtasiyeciler	817
14. Kehribarcılar	34	14. Lalebici, k, yem.	815
15. Kendirciler	557	15. Mahrukatçılar	1.388
16. Kereste imâlatı	3.170	16. Manifaturacılar	5.079
17. Kuyumcular	1.337	17. Otelci, hancılar	1.987
18. Lokantacılar	5.594	18. Sebze, manavcılar	4.959
19. Matbaacılar	1.040	19. Sütçüler	1.118
20. Nakliyeciler	27.831	20. Tiftik ve yüncü	473
21. Oto ve arabacı	8.275	21. Tuhafigeciler	4.967
22. Sabun imâlatı	253	22. Muhtelif	9.181
23. Saraçlar, bavul	945		
24. Şekerciler	2.128		
25. Şoförler, araba	9.522		
26. Dabaklar, derici	11.660		
27. Taşçı, tuğlacı	3.038		
28. Tenekeçiler	2.664		
29. Terziler, gömlek.	13.627		
30. Testici, çömlekçi	453		
31. Tesfiye, tornacı	3.298		
32. Yorgancılar	790		
Toplam	143.547		85.181

Kaynak: 1972 yılı T.Halk Bankası Faaliyet Raporlarından.

1973 yılından itibaren esnaf ve sanatkârlar kefalet kooperatiflerinin, yeniden düzenlenen şekle göre 1973 yılı sonundaki (A) ve (B) meslek grupları listesi ise aşağıdaki tablo 34'de görüldüğü gibidir.

TABLO 34

1973 Yılında Yapılan Değişiklik İle (A) ve (B) Grubuna Ayrılan
Esnaf ve Sanatkârlar Çeşidi ve Ortak Sayıları

(A) GRUBU		(B) GRUBU	
Meslekler	Ortak Say.	Meslekler	Ortak Say.
1. Her çeşit madeni eşya makina imalci ve tamircileri	19478	1. Gıda maddeleri ile ilgili hizmetler	58247
2. Oto ve diğer mot.taşıtaracı ve tamircileri	8918	2. Ulaştırma hizmetleri	42149
3. Elektrikçiler	3871	3. Barındırma, dinlenme, eğlence hizmetleri	11009
4. Metalden başka maddelerden eşya imalcileri	3613	4. Temizlik, sağlık hizmet.	4073
5. Ağaçtan mamül eşya imalcileri	17221	5. Giyim, kuşamla ilgili hizmetler	13465
6. Deriden mamül eşya imalcileri	4028	6. Muhtelif hizmetler	17069
7. Yapı sanatları	4273		
8. Her türlü dokuma ve ör.	7072		
9. Giyim, kuşamla ilgili imalciler	20122		
10. Kağıt ve basım ile ilgili sanatlar	440		
11. Spor ve sıhhi malzeme imalcileri	179		
12. Gıda maddeleri imalci.	7205		
13. Polyesterden her türlü eşya imalcileri	62		
14. Cam mamülleri imalcileri	227		
15. Muhtelif meslekler	2939		
Toplam	99648		146642

Kaynak: 1973 yılı Halk Bankası faaliyet raporundan.

Yukarıdaki iki tablo rakamlarını karşılaştırdığımızda, inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1964 yılından 1972 yılı sonuna kadar mal üreten sanatkârlar olarak (A) grubunu teşkil eden ortak sayısı-

nın^{91/}, devamlı olarak önde gitmekte olduğunu ve hatta (B) grubu ortak sayısının hemen hemen iki katına yakın bir miktarı teşkil ettiğini görmüş oluruz. Plâsman bakiyeleri de aynı ölçüye yakın olup A grubu için % 44 iken B grubu için % 36 dır^{92/}.

Oysa, yapılan grup değişikliğinden sonraki durum tamamen aksi bir manzara arz etmektedir. Şöyle ki; 1973 yılı sonu rakamlarında ortak sayısı bakımından (A) grubunda 99648 ortak sayısına karşılık (B) grubunda 146642 ortak sayısı mevcuttur. Bu sonuç, önceki dönemlerin tamamen aksi olup bu sefer, (A) grubu ortak sayısı tüm ortak sayısının ancak 2/5'ini teşkil etmekte (% 40) ve plâsman bakiyesi payı ise % 68 lerden % 43.5'e düşmektedir.

Bütün bu sonuçlardan çıkan anlam şudur: İster (A) grubunda olsun, ister (B) grubuna dahil edilmiş bulunsunlar, nakliyecilerle şoför ve araba sürücülerinin Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle kredi alan kitle arasında büyük bir yer işgal etmekte ve hangi gruba girerlerse orada hemen ağırlıklarını hissettirmektedirler.

Konuyu sona erdirmeden belirtilmesi gereken önemli bir hususta, ortak başına düşen kredi ortalamalarıdır.

Ek tablo 20'nin üç nolu stünunda 1964-1973 dönemi için hesaplanmış bulunan ortalamalar aşağıdaki tablo 35' de olduğu gibidir:

TABLO 35

Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanalıyla Sağlanan Mesleki Kredi Ort.

Yıllar	(A) Grubu Ortalaması	(B) Grubu Ortalaması	Toplam Ortalama
1964	2.489	2.200	2.390
1965	2.827	2.490	2.711
1966	3.200	2.811	3.062
1967	3.572	3.135	3.413
1968	3.951	3.410	3.754
1969	4.206	3.501	3.953
1970	4.239	3.954	4.135
1971	4.593	4.286	4.480
1972	5.060	4.745	4.943

Kaynak: Ek tablo 20, sütun 3, ve T.Halk Bankası yıllık raporları.

^{92/} Bakınız: Ek tablo 20, sütun 1. s.94.

^{93/} Bakınız: Ek tablo 20, sütun 2.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, (A) ve (B) grupları için ayrı ayrı hesaplanmış olan kredi ortalamalarının bu dönem içerisinde meydana gelen fiyat hareketleri ve dolayısıyla paranın satınalma gücündeki düşüşler neticesinde, kredi alanlar için taşıdığı önemi biraz olsun düşünmek gerekir. Çünkü, bugünkü fiyat artışları karşısında sağlanan bu kredi miktarları acaba ne dereceye kadar, söz konusu üretici kitleyi tatmin etmiştir, yoksa hiç faydası olmamış mıdır? Bu hususlarla ilgili açıklamaları anketlerin değerlendirilmesi bölümünde vereceğimizden burada konuyu sona erdirmiş bulunuyoruz.

BÖLÜM XII

TÜRKİYE HALK BANKASI KREDİLERİNİN KUZEYDOĞU BÖLGESİNDEKİ UYGULAMALARI

A- 10 YILLIK DÖNEM BOYUNCA SAĞLANAN PLÂSMANLARIN BÖLGELER ARASI TOPTAN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye Halk Bankasının Kuzeydoğu Bölgesi uygulamalarına ilişkin kredi politikası hakkında genel bir yargıya varabilmek için önce, 10 yıllık dönem (1964-1973) içerisindeki tüm plâsmanların bölgeler arası gelişmeleri karşılaştırılacak sonra da Kuzeydoğunun (veya Doğunun) Türkiye karşısındaki gelişme payı gözden geçirilecektir. Bunun için;

1. Tüm Plâsmanlar İtibariyle Karşılaştırma:

Plâsmanların bölgelere dağılım tarzını yakından izleyebilmek ve dönem boyunca Türkiye'ye karşı bölgelerin aldıkları yüzde paylarını görebilmek için, bölgeler birlikte ele alınmış ve bu bölgelerin fiili rakamlarına dayalı endeks ve yüzde paylarını kapsayan tablo 36 aşağıdaki şekliyle eleştiriye hazır duruma getirilmiştir.

Oysa gelişmekte olan ülkemizin daha fazla gelişmeye muhtaç olan Doğu Bölgesi kredilerinin değil azalması, Ege Bölgesi gibi yükselme göstermesi veya hiç olmazsa diğer bazı bölgeler gibi durumunu muhafaza etmesi gerekirdi. Bu husus, üzerinde dikkatle durulması ve nedenlerinin araştırılması gereken bir problem olarak dikkatimizi çekmektedir.

Ancak, ek tablo 2'nin 2,3 ve 4. sütunları gözden geçirildiğinde, Halk Bankasının tüm plâsmanlarının gelişmesi hakkında ümit verici bir durumla karşılaşmamak mümkün değildir. Çünkü, söz konusu ek tablonun 4 nolu sütununda Halk Bankasının tüm plâsmanlarındaki gelişme seyri, Türkiye'deki bütün bankaları kapsayan tüm banka kredileri ile bunların özel ve kamu sektörlerine dağılımındaki gelişme tempolarından daha yüksek bir gelişme göstermektedir^{94/}. Şöyle ki; 1964 başlangıç yılına nazaran tüm

^{94/} Bakınız: Ek tablo 2'nin 2,3 ve 4. sütunlara. s.47.

TABLO 36

T.Halk Bankası 1964-1973 Yılları Arası Plasman Gelişmeleri (Endeks ve Yüzde Payları)

Yıllar	Marmara Böl.		Ege Bölgesi		K.Deniz Böl.		İç Ana. Böl.		Akdeniz Böl.		Doğu Böl.		G.Doğu Böl.		Türkiye	
	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si	Endeks	%si
1964	100	16	100	18	100	15	100	24	100	12	100	8	100	7	100	100
1965	155	17	135	17	145	15	141	23	154	12	147	8	164	8	146	100
1966	245	18	199	17	202	14	212	23	268	14	194	7	225	7	219	100
1967	361	19	278	17	278	14	284	23	341	13	273	7	290	7	300	100
1968	487	19	385	18	389	15	362	22	435	13	323	6	386	7	397	100
1969	554	18,3	481	18,4	550	17,5	396	19,6	531	12,9	433	6,9	410	6,1	480	100
1970	583	17,7	552	19,2	603	17,6	447	20,3	561	12,5	444	6,6	429	5,9	523	100
1971	530	15	677	21	508	13	743	30	568	11	452	6	348	4	589	100
1972	682	15	867	21,9	738	15,6	758	24,8	711	11,5	643	6,9	441	4,4	725	100
1973	937	15,3	1136	21,5	895	14,1	976	23,9	992	12	827	6,6	868	6,5	929	100

Kaynak: Ek Tablo 7, s.51.

Tablo gözüktüğü gibi, 1964 başlangıç yılında tüm Halk Bankası plâsman miktarının % 8'ini teşkil eden Doğu Bölgesi payı, diğer bölgelere nazaran farklı bir tempo ile azalmakta ve % 6,6'a kadar bir düşüş göstermektedir. Gelişme endeksi ise 827 rakamı ile bütün bölgelerin altında bir rakamı teşkil etmektedir.

banka kredilerinin 1972 yılındaki^{95/} gelişme endeksi 418, özel sektör kredilerinde 441 ve kamu sektörü kredilerinde ise 263 iken, Halk Bankası tüm krediler gelişme endeksi aynı yıl için 725'i göstermektedir. Bu durum bize, gerek hükümet programlarında ve gerekse kalkınma plânlarında ele alınan ve ekonomik gelişmemizde önemli yeri olduğu artık anlaşılmış bulunan esnaf ve sanatkâra gereken önemin verilmiş bulunduğunu hatırlatmaktadır. Fakat, bu olumlu çabanın ancak belirli bölgelere yönelmekte olduğu ve daha fazla ihtiyaç duyulan bölgelere ise (Doğu ve Kuzeydoğu Bölgesi) henüz ulaşamamış bulunduğu Tablo 36 rakamlarından anlaşılmaktadır.

2. Yalnız Mesleki Krediler İtibariyle Bölgeler Arası Mukayese:

Burada da, T.Halk Bankasının Kuzeydoğu Bölgesi için sağladığı meslekî kredileri, Türkiye çapında sağlanan mesleki kredilerle diğer bölgelere dağıtılan mesleki krediler arasında bir mukayese yapmak istiyoruz. Bunun içinde aşağıda ki 36 nolu tabloya bir göz atmamız gerekiyor.

Tabloda da açıkça görüldüğü gibi, 1964 sabit baz yılına göre 1973 de Türkiye ve bölgelerindeki gelişme endeksleri arasında büyük farklar göze çarpmaktadır. Mesela, en düşük endeks rakamını (350) ile Kuzeydoğu Bölgesi teşkil etmektedir. Buna karşılık Türkiye'deki genel gelişme 799 olduğu halde, bazı bölgeler (Orta Kuzey ve Karadeniz) bunun çok üstünde olup 1340 ve 1046 rakamlarına ulaşmış bulunmaktadır. Diğer geri kalan 6 bölgenin tümü de Kuzeydoğu Bölgesi seviyesinin üstündedir (sırasıyle, 811, 789, 623, 619, 504, 504 gibi).

Ayrıca bölgelerin % paylarına dikkat edildiğinde, en büyük ve hızlı düşüşün yine Kuzey Doğu Bölgesinde meydana geldiği dikkatten kaçmamaktadır.

^{95/} Eldeki mevcut kaynaklarda söz konusu kredilerin 1973 yılı rakamları henüz yer almadığından 1972'e kadar olan rakamlarla yetinilmiştir.

TABLO 37

Mesleki Kredilerin 10 Yıllık Gelişme Durumları
(Endeksler ve % Payları)

Yıllar	Türkiyede		Orta Kuzey		Ege Bölgesi		Marmara		Ak Deniz		Kuzey Doğu		Güney Doğu		D.Karadeniz		Orta Doğu		Orta Güney	
	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si	End.	%'si
1964	100	100	100	16,6	100	19,7	100	11,3	100	13	100	5,6	100	5,2	100	8,2	100	8,9	100	11,5
1965	126	100	127	16,6	127	19,9	131	11,8	123	12,6	110	4,9	135	5,6	134	8,6	118	8,3	126	11,5
1966	172	100	197	18,8	192	21,9	164	10,8	109	8,2	58	1,9	206	6,2	254	12,0	111	5,7	216	14,4
1967	237	100	244	16,9	245	20,5	252	12,1	232	12,7	183	4,4	226	5	267	9,2	195	7,3	245	11,9
1968	315	100	292	15,3	340	21,3	341	12,3	308	12,7	218	3,9	311	5,1	414	10,7	258	7,3	309	11,3
1969	393	100	400	16,8	424	21,3	422	12,2	386	12,8	256	3,7	366	4,9	529	10,9	307	7	360	10,5
1970	449	100	513	18,8	481	21,2	477	12	411	11,9	279	3,5	401	4,7	600	10,9	343	6,8	395	10,1
1971	513	100	695	22,3	539	20,8	524	11,6	425	10,8	291	3,2	422	4,3	700	11,1	364	6,3	430	9,6
1972	623	100	944	25	681	21,6	622	11,3	511	10,7	315	2,8	447	3,8	832	10,9	422	6,1	426	7,8
1973	799	100	1340	27,1	811	20,1	789	11,2	619	10,1	350	2,5	504	3,3	1046	10,7	504	6,7	623	9,0

Kaynak: Ek tablo 8 (fiili rakamlara göre özel hesaplama sonucu çıkarılmıştır.) s.50.

3. Yalnız Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan
Kredilerin Karşılaştırılması:

Burada yapacağımız mukayeseler yalnız Türkiye ile Kuzey Doğu Bölgesi arasında olabilecektir. Çünkü, diğer bölgelerle ilgili söz konusu kredi dağılımına ilişkin döküman, bütün araştırmalarımıza rağmen eldeki kaynakların hiç birisinden sağlanamamıştır. Bunun için, aşağıdaki 37 nolu tabloda yer alan rakamlar, yalnız Türkiye için tesbit edilen endeks rakamları ile Kuzey Doğu Bölgesi için sağlanan kredilerin endeksleridir. Ancak bu ikisi arasında mukayeseye gidilmiş ve söz konusu mesleki kredilerin Türkiye'ye göre Kuzey Doğuya sağlanan yüzde paylarında hesaplanarak durumun daha açık bir şekilde değerlendirilmesi düşünülmüştür.

TABLO 38
Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan
Mesleki Krediler

Yıllar	Türkiyede Endeks	Kuzey Doğuda Endeks	%'si
1964	100	100	4,6
1965	128	121	4,4
1966	167	151	4,2
1967	222	210	4,4
1968	289	268	4,3
1969	344	318	4,3
1970	390	355	4,2
1971	451	289	3,9
1972	538	419	3,6
1973	653	480	3,4

Kaynak: Ek tablo 14'ün 1 ve 2. sütunlarından, s.70.

Tablo 38 de görüldüğü gibi, 1964 baz yılına göre Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle Türkiye çapında sağlanan kredilerin 1973 yılındaki gelişme endeksi 653 iken, Kuzeydoğuda bu gelişme daha düşük olup 480 rakamını göstermektedir. Üstelik 1964 de söz konusu kredilerin Kuzey Doğudaki payı % 4,6 iken 1973 de bu pay % 3,4'e kadar düşmüş bulunmaktadır.

4. Yalnız Küçük Sanayii Geliştirme İkraz Fonlarının Bölgelerarası Karşılaştırılması:

Bilindiği gibi bu tür mesleki krediler doğrudan doğruya bankaca sağlanmaktadır. Bunların karşılaştırılmasını yapabilmek için de, aşağıdaki tablo 39 düzenlenmiştir.

TABLO 39

Küçük Sanayii Geliştirme İkraz Fon Tahsislerinin
Bölgelerarası Durumu

Yıllar	Türkiye Endeksi	Marmara End. %	Ege Böl. End. %	Karadeniz End. %	İç And. End. %	Akdeniz End. %	D.Anadolu End. %	G.Doğu End. %
1964	100	100-13	100-19	100-12	100-26	100-15	100-6	100-9
1965	137	154-14	135-19	148-13	127-24	133-15	136-6	139-9
1966	173	224-17	156-17	184-13	154-23	179-15	165-6	167-9
1967	269	368-17	237-17	344-16	230-22	269-15	229-5	232-8
1968	347	597-20	334-17	484-16	310-21	350-14	313-5	291-7
1969	468	793-22	453-18	604-16	362-20	407-13	409-6	291-5
1970	506	860-22	501-18	670-16	388-20	427-13	478-6	275-5
1971	554	800-18	648-22	736-16	443-21	440-12	500-6	294-5
1972	658	956-19	816-23	830-16	514-20	564-13	490-5	350-4
1973	1027	1492-18	1353-25	1323-16	770-19	890-13	569-4	555-5

Kaynak: Ek tablo 15, fiili rakamlarından.s.73.

Tablo 39'e baktığımızda, Kuzeydoğu Bölgesini kısmen içinde bulunduran Doğu Bölgesinin gelişme endeksi 1973 yılı sonunda 569 iken Akdeniz Bölgesi aynı yılda 890, İç Anadolu 770, Karadeniz 1323, Ege 1353 ve Marmara Bölgesi ise 1492 endeks rakamları ile Doğunun oldukça üstünde bir seviyeyi göstermektedirler. Ancak, Güneydoğu Bölgesi 555 endeks rakamı ile Doğunun altında bir seviyede bulunmaktadır.

Halbuki Türkiye çapında aynı nev'i fon tahsislerinin endeks rakamı 1027'dir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, küçük sanayi fon tahsislerinin bölgelerdeki dağılımı ve gelişmeleri de eşit seviyede olmakta, hatta en büyük gelişmeyi göstermesi gereken bölge en az gelişen bölge durumunda kalmaktadır.

Tablodaki endeks gelişmeleri izlendiğinde, 1970 yılına kadar bölgeler arası gelişmelerde büyük bir fark görülmemekte, ve iki bölge hariç (Marmara, Güneydoğu) diğerlerinde hemen hemen at başı denilebilecek bir seviye gelişmesi göze çarpmaktadır. Ancak, 1971 yılından itibaren yürütölen kredi politikalarının değişik uygulamaları sonucu olacak ki, netice de karşımıza bölgeler arası rakamlarda küçömlenmeyecek derecede farklı sonuçlar çıkmış bulunmaktadır^{96/}.

B- MESLEKİ KREDİ MİKTARLARININ BÖLGE İLLERİ İLE AYRI AYRI KARŞILAŞTIRILMASI

Bu karşılaştırmayı da yine Esnaf Kefalet Kooperatifleri kefaletiyle sağlanan kredi grubu ve bankanın doğrudan doğruya "Küçük Sanayi Geliştirme İkraz Fonu" şeklinde dağıttığı krediler olarak ele alıp ona göre eleştirmemiz gerekmektedir.

1. Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan Mesleki Kredilerin Durumu:

Bu hustaki karşılaştırmaya dayanak olabilecek veriler tab-40'da gösterilmiştir.

^{96/} Bakınız: Tablo 34, 1970 ve 1973 yılı endeks rakamlarına.

TABLO 40

Esnaf Kefalet Kooperatifleri Kanaliyle Sağlanan Mesleki
Kredilerin Türkiye ve Kuzeydoğu İllerindeki Durumu

Yıllar	Türkiye Endeks	Erzurum Endeks %	Erzincan Endeks %	Kars Endeks %	Ağrı Endeks %	Muş Endeks %
1964	100	100 2,2	100 0,5	100 1,1	100 0,5	100 0,2
1965	128	108 1,8	121 0,4	129 1,1	139 0,5	155 0,3
1966	167	124 1,4	158 0,4	167 1,1	155 0,4	279 0,4
1967	222	161 1,6	222 0,5	240 1,2	239 0,5	402 0,5
1968	289	223 1,7	281 0,5	289 1,1	302 0,5	451 0,4
1969	344	255 1,6	401 0,6	345 1,1	328 0,4	530 0,4
1970	390	283 1,6	495 0,6	387 1,1	353 0,4	539 0,4
1971	451	300 1,4	499 0,5	454 1,1	387 0,4	539 0,3
1972	538	348 1,4	511 0,4	507 1,0	374 0,3	540 0,2
1973	653	415 1,4	699 0,5	560 0,9	303 0,2	579 0,2

Kaynak: Ek Tablo: 14.s.70.

Tablodaki, endeks rakamlarını dikkatlice izlediğimizde, bölge illerinden yalnız Erzincandaki mesleki kredilerin endeksi 1964 baz yılı kabul edilerek 1973 yılında 699 rakamı ile Türkiyeye nazaran daha güçlü bir gelişme göstermektedir. Bu gerçeği, ülke çapında aynı kanalla dağıtılan tüm mesleki kredilerden dönem başında % 05 pay alan Erzincan'ın, diğerlerindeki pay miktarlarının azalışına karşılık, 1973 yılı sonunda aynı ölçüyü muhafaza etmiş olması doğrulamaktadır. Diğer illerden Muş 579, Kars 560, Erzurum 415 ve Ağrı ise 303 endeks rakamlarıyla, Türkiye için tesbit edilen 653 rakamının altında bulunmaktadır. Görülüyor ki, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan mesleki kredilerin Türkiye düzeyinde gösterdiği gelişme temposu, Kuzeydoğu illerinin tümünde aynı ölçüde olmamakta, ancak bu seviyeyi yalnız Erzincan ili koruyabilmektedir.

Ayrıca, Erzurum, Kars, Ağrı ve Muş illerinin 1964 yılında aynı kanalla dağıtılan tüm mesleki krediler karşısında aldıkları yüzde paylarının dönem boyunca seyreden durumlarına baktığımızda, yine dikkat çekici bir manzara ile karşılaştığımızı görürüz. Şöyle ki; dönem başında

mesleki kredilerin % 2,2 sini alan Erzurum 1973 de bunun % 1,4'ünü almış, Kars 1964 de % 1,1'ni alırken 1974 de % 0,9'nu, Ağrı ise 1964 de % 0,5'i aldığı halde 1973 de % 0,2 gibi daha düşük düzeyde pay almışlardır. Muş ilinin pay %'si bir müddet yükselmiş fakat 1973 de yine ilk aldığı pay olan % 0,2 ye düşmüştür.

Bu da gösteriyor ki, birçok mahrumiyetlerle karşı karşıya bulunan Doğu ve Kuzeydoğu Bölgesi Esnaf ve Sanatkarları, 1964'lerden sonra gittikçe artan bir kredi payına sahip olmaları beklenirken, giderek azalan bir kredi payıyla karşı karşıya bırakılmışlardır. Tabii bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu çeşitli nedenler arasında hemen belirtmek gerekir ki, bir defa Doğu esnafı, anket uygulamalarımız esnasında da müşahade ettiğimiz gibi bankacılığa ve banka kredilerine tam anlamıyla iltifat etmemekte ve bu hususta ciddi bir çaba da göstermemektedirler. Hatta bu amaçla örgütlenme ve bu kanalla kredi elde etmeyi dahi, davranış itibariyle normal karşılamayan esnafa rastlamak mümkündür.

2. Bankaca Doğrudan Doğruya Sağlanan Mesleki Kredilerin Durumu

Bunun için de tablo 41'i gözden geçirmemiz gerekiyor. Aşağıdaki tablo 41, Bankanın doğrudan doğruya "Küçük Sanayi Geliştirme İkraz Fonu" adıyla esnaf ve sanatkâra sağladığı mesleki kredilerin 1964-1973 yılları itibariyle Türkiye'de ve Kuzeydoğu illerindeki gelişmeleri ve bu illerin Türkiye'ye göre aldıkları payları belirtmektedirler.

TABLO 41

Bankaca Doğrudan Doğruya Sağlanan Mesleki Kredilerin
Türkiye ve Kuzeydoğu illerindeki Durumu

Yıllar	Türkiye Endeksi	Erzurum End. %	Erzincan End. %	Kars End. %	Ağrı End. %	Muş End. %
1964	100	100 1,7	100 0,8	100 1,3	100 0,3	100 0,4
1965	137	104 1,3	100 0,6	165 1,6	135 0,2	100 0,3
1966	173	94 0,9	91 0,4	173 1,3	207 0,3	86 0,2
1967	269	149 0,9	103 0,3	215 1,1	253 0,2	135 0,2
1968	377	219 1,0	160 0,3	268 0,9	245 0,1	267 0,2
1969	468	217 0,8	327 0,6	315 0,9	340 0,2	335 0,2
1970	506	347 1,2	293 0,4	292 0,7	424 0,2	506 0,4
1971	554	496 1,5	345 0,5	295 0,7	310 0,1	493 0,3
1972	658	514 1,3	287 0,3	247 0,5	257 0,1	435 0,2
1973	1027	607 1,0	206 0,1	428 0,5	192 0,05	351 0,1

Kaynak: Ek tablo 17. s. 73.

Tabloda görüldüğü gibi, bankaca doğrudan doğruya esnaf ve sanatkâra sağlanan bu tür mesleki kredilerdeki gelişme durumu, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlananlardan daha değişik bir manzara gözetmektedir. Yani burada daha büyük bir farklılaşma ve daha istikrarsız bir gelişme göze çarpmaktadır. Şöyle ki, 1964 baz yılına nazaran Türkiye gelişmesi 1973 yılında 1027 iken bölge illeri endeks rakamları ise, bundan çok farklı ve bu rakamın çok altında bir seviyeyi göstermekte olup, Erzurum 607, Erzincan 206, Kars 428, Ağrı 192 ve Muş ise 351'dir. Bu derece farklı gelişme Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan kredilerde yoktur^{97/}. Ayrıca, burada tüm mesleki krediler karşısındaki bölge illeri paylarının, bir müddet giderek düşüş gösterdikleri, sonra arttıkları ve bir müddet sonra da tekrar düştükleri göze çarpmakta ve böyle bir istikrarsız seyir açıkça dikkati çekmektedir. Böyle bir istikrarsız durum, kooperatifler kanaliyle sağlanan kredilerde olmadığı gibi bu derece aşırı farkta orada mevcut değildir.

Endeks rakamlarına bakarak değerlendirmek gerekirse, bu tür kredilerin Türkiye'de 10 yıl içerisinde 10 kat gelişme göstermelerine karşılık Erzurum'da 6 kat, Erzincanda 2 kat, Karsta 4 kat, Ağrıda 2 kat, ve Muşta ise 3 kat gibi olumsuz yönde bir farklılaşma göze çarpmaktadır.

3. Küçük Sanayi Geliştirme İkraz Fon Tahsislerinin Ortalama Durumu

Bankaca doğrudan doğruya sağlanan bu tür mesleki kredilerin Türkiye'de, Doğuda ve Kuzeydoğudaki on yıllık uygulamaları sonucu elde edilen fiili rakamlara dayanılarak ortalamaları bulunmuş ve buna göre tablo 42 tanzim edilmiştir.

^{97/} Bakınız: Tablo 40'in endeks gelişmelerine.

TABLO 41

Küçük Sanayi Geliştirme İkraz Fonlarının Ortalama Durumları

<u>Yıllar</u>	<u>Türkiyede</u>	<u>Doğuda</u>	<u>Kuzeydoğuda</u>
1964	23,551	20,202	21,950
1965	24,887	24,810	23,675
1966	26,699	25,451	22,898
1967	28,073	25,639	23,339
1968	29,456	27,241	26,375
1969	32,121	26,960	24,947
1970	34,680	20,200	27,425
1971	40,579	32,542	30,795
1972	47,935	36,115	32,931
1973	62,255	44,596	38,087

Kaynak: Ek tablo 16.

Tabloda, görüldüğü gibi, dönem sonlarına doğru ortalamalarda dikkat çekici farklılıklar göze çarpmaktadır. Yalnız dikkat edilirse ortalama farkları, dönemin ilk yıllarında o derece büyük olmamakta, ancak 1967 yılından sonra farklı bir gelişme kendisini hissettirmektedir. Son yıllara doğru bu farklılaşma gittikçe büyüyerek, 1973 yılı sonunda Türkiye'deki ortalama miktarı 62 bin iken, Doğuda 44 bin ve Kuzeydoğuda ise bu miktar 38 bin olmuştur.

Bu farklılık nedenlerini kanaatimizce şöylece özetlemek mümkündür: İlerdeki paragraflarda da değinildiği gibi, bir defa Doğu Bölgesi, diğer bölgelere nazaran kredi talebi hususunda henüz fikri bir gelişme düzeyine çıkmış değildir, ikinci olarak sanayi gelişmeleri daha çok Doğu Bölgesine nazaran diğer bölgelerde Ege, Marmara, İç Anadolu ve Güney Doğu) büyümeye müsaittir. Ve son olarak da 1970'lerden sonra bankanın, artan büyük kredi talepleri karşısında gereken finansman kaynaklarını yeteri ölçüde tedarik edemeyişi ve giderek yabancı kaynak baskısının altında kalmış olması^{98/} gibi nedenlerle, kredi miktarlarında zaruri kısıtlamalara gidilmesi ve kısıtlamanın da daha çok Doğu Bölgesinde uygulanmaya geçilmiş olmasıdır. Bu ise, eleştirdiğimiz politikanın bir nevi yürütüle gelen uygulaması sonucudur.

^{98/} Bkz: Ek tablo 1. Yabancı kaynakların toplam sermaye karşısındaki paylarına.

4. 1973 Yılındaki Kredi Ortalamaları:

Bankaca doğrudan doğruya "Küçük Sanayi Geliştirme İkraz Fonundan" tesis ve işletme kredisi olarak esnaf ve sanatkâra sağlanan krediler hakkında, daha açık bir fikir verebileceğimiz umudiyle, yalnız 1973 yılındaki ortalamaları ele alarak eleştirmeyi başka bir açıdan yararlı bulduk.

TABLO 42
1973 Yılı Sonundaki Tesis ve İşletme Kredilerinin Tahsis
Ortalama Durumu

Bölgeler ve İller	Tahsis Ortalamaları
Türkiyede	62.255.-
Doğuda	44.596.-
Kuzeydoğuda	38.087.-
Erzurumda	39.777.-
Erzincanda	37.631.-
Karsta	44.258.-
Ağrıda	22.500.-
Muşta	23.857.-

Kaynak: Ek tablo 18.

Görüldüğü gibi tabloda, tahsis ortalamaları bakımından en üst rakamın Türkiye ortalaması 62.255.- teşkil etmekte, onu 44.596.- TL'si ile Doğu Bölgesi takip etmektedir. Kuzeydoğu Bölgesi ortalaması ise, daha da düşük bir seviyede olup 38.087.- sı civarındadır. Görülüyor ki, Türkiye ile Kuzeydoğu ortalamaları farkı 24 bin kadardır. Bu ise, küçümsenerek bir rakam değildir. Bölgesel ortalamalar karşısında bölge illeri ortalamaları da, sırasıyla Erzurum 39.777.-, Erzincan 37.631.-, Kars 44.258.-, Ağrı 22.500.- ve Muş ise 23.857.-'dir.

Görüldüğü gibi, bölge illeri arasında da yalnız Karsın ortalaması Doğu Bölgesi ortalamasına eşit bir seviyede bulunmakta, diğerlerinin ise, bunun altında bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. (Erzurum)

C- ANKETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Anketleri işe yarar biçimde değerlendirebilmek için, 3 anket ayrı ayrı ele alınmış ve bu yönde bir değerlendirmeye gidilmiştir.

1. I no.lu Anketin Değerlendirilmesi:

Daha önceki paragraflarda da ifade ettiğimiz gibi, örnekleme yoluyla yapılan anketlerimiz genellikle (A) grubuna dahil mal üreten sanatkarlar üzerinde 70 sanatkâra uygulanmıştır. Bunlardan 35'i Erzin-can, Kars, Ağrı illeri ile, Tercan-Iğdır-Kağızman ve Sarıkamış ilçelerinde yayılmış olup geri kalan 35'i de Erzurum ili merkezinde uygulamaya tabi tutulmuştur.

Bütün bunlara rağmen, esnaf ve sanatkârların;

- a) Sosyal durumu,
- b) Ekonomik durumu,
- c) Temin, tedarik durumu, ve

d) Üretim durumlarıyla alakâlı neticeleri, bir ölçüde de olsa tesbit etme bakımından bazı ipuçları sağlamış olduğumuzu söyleyebiliriz, meselâ;

a) Sosyal Durum İtibariyle:

Tesbit edilen anket sonuçlarına göre, yaş bakımından sanatkârların % 45'i 40 yaşın altında, % 55'i ise 40 yaşın üstündedir. Neticede sanatkârların çoğunluğu orta yaşın üstündedir.

Tahsil durumu bakımından; esnafın % 21'i okur yazar, % 69'u ilkokul ve % 10'u da orta okul mezunudur. Sonuç tahsil yapanların çoğunluğu Devlet hizmetine kıymıştır.

Mesleğin gelişmesini engelleyen sebepler olarak, esnafın % 79'u sermaye yetersizliğinde, % 7'si kanuni vecibelerde ve % 14'ü de piyasa istikrarsızlığında buluyor. Gerçekten bugünkü fiyat artışları karşısında halihazırda tatbik edilmekte olan kredi miktarları kanaatimizce de beklenenin çok altındadır. Mesleki toplantılara esnafın ilgisi bakımından; % 36'sının toplantıların tümüne, % 51'inin bir kaçına ve % 13'ünün de hiç birisine katılmadığı sonucu karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Burada birkaçına katıldım diyenleri de katılmayanları ilave

edersek, sanatkârlar toplamından % 64'ünün örgüte ve banka kredilerine karşı ilgisiz kaldığı hususundaki görüşümüz kuvvet bulmaktadır.

b) Ekonomik Durum İtibariyle:

Kredi ihtiyacı olarak, anketlerde belirtilen 5 bin, 10 bin, 50 bin ve daha fazlası için tesbit edilen görüşlerden; 5 bin için ⁷⁴0,10 bin lira için % 19,50 bin lira için % 61 ve daha fazlası için ise % 20'dir. Halbuki, verilen kredilerden % 80'ini 5 bin liralara, % 56'sını 10 bin liralara ve % 20'sini de 10 binden fazlası teşkil etmektedir. Vadeler için yapılan anketlerdeki talep tesbitinde, bir yıl için % 11, beş yıl için % 74 ve 5 yıldan fazlası için % 15 olduğu halde, uygulanan vadeler ise, hiç arzu edilmeyen altı aylık müddet için % 85, bir yıllık için % 51 ve 2 yıllık için ise % 18'dir. Yani netice olarak uygulanmakta olan kredi miktarlarıyla vadeleri istenilenin çok altında bir düzeydedir.

c) Malların Temin ve Tedarik Durumu İtibariyle

Mal ve malzemelerin alım şekilleri bakımından anketlere göre, sanatkârın % 21'i yalnız peşin olarak, % 3'ü yalnız vadeli olarak ve % 76'sı ise kısmen peşin kısmen vadeli olarak mal almaktadırlar. Bu ise, sanatkârın mali güç itibariyle zayıf olduğuna bir işaret sayılabilir.

Mal ve malzemenin tedarik yerleri bakımından, yine anket sonuçlarına göre, % 27'si bulundukları il merkezinden % 73'ü ise diğer merkezi illerden (İstanbul, Bursa, Gaziantep) mallarını getirtmektedirler. Burada, küçük sanatkâr için diğer il merkezlerinden temin ve tedariki düşünülen belirli miktardaki mal ve malzemenin bir de nakliye masraflarının maliyete ekleneceği düşünülürse elbetteki büyük miktarda iş yapan aynı iş kolundaki tüccarla rekabet etme gücü kalmıyacak ve dolayısıyla piyasada tutunması da zor olacaktır.

d) Üretim Durumu İtibariyle:

Yaptığımız anketler sonunda, faaliyet kolları arasından bizzat üretimle alakalı olan imalatçılık kısmı sanatkârın % 50'si tarafından yapılmakta, % 18'i halâ sanatını tamircilikle geçirmekte, % 18'i sanatını bırakıp, hazır mal alım satımına koyulmakta ve % 24'ü de hem tamir ve hem de imalatı birlikte yürütmektedir. Dikkat edilirse imalatçılığın haricinde kalan kısımların, henüz gerektiği ölçüde mali bir gücü sahip olamadıkları anlaşılmaktadır.

imalatçılarının mali gücü henüz yeterli değildir

Üretimin hangi piyasalar için yapıldığı durumuna gelince, yine anketlerden aldığımız neticelere göre sanatkârın % 31'i yalnız sipariş üzerine iş yapmakta, % 71'i mahalli piyasanın ihtiyacını karşılamak üzere faaliyetini yürütmekte ve ancak % 4'ü ise ülkenin muhtelif yerlerine ürettiği malı gönderebilmektedir. Bu da şunu göstermektedir ki, faaliyet konusu olarak imalâtçılıkta bulunan % 50 sanatkârın ancak % 4'ü normal sayılabilecek bir imalâtçılığa girebilmiştir.

2. II no.lu Anketin Değerlendirilmesi:

Esnaf Kefalet Kooperatifleri yöneticilerine uygulanmak üzere 5'i il merkezi ve 10'u da ilçe merkezinde olmak üzere 15 kooperatif yöneticisiyle bizzat görüşülüp, anket formunu kendilerine ^Wsonduğum, gereken açıklamayı yaptığım halde, ancak 4'ü il merkezinden (Erzurum, Erzincan, Kars ve Ağrı) ve 6'sı da ilçe merkezinden olmak üzere elimize 10 adet değerlendirilebilecek anket formu ulaşabilmiştir.

- a) Kooperatifin daha rantbal çalışabilmesi için ne gibi önerileri olabileceğini sordüğümüz 10 yöneticinin ittifakla birleştiği noktalar;
 - aa) Kooperatifçilik eğitimine gereken ağırlığın verilmesi,
 - bb) Kredi dağıtımında kooperatif yöneticilerinin yetkili kılınması,
 - cc) Sağlanan kredilerin devamlı kontrol edilmesi hususlarıdır.
- b) Kredilerin Geri Dönüşlerindeki Güçlük Nedenleri ve Alınan Cevaplar ise:
 - aa) Faiz masraflarının fazla oluşu,
 - bb) Kontrolün devamlı olmayışı,
 - cc) Esnaf Kefalet Kooperatiflerine bu hususta tam yetkinin verilmeyişi,
 - dd) Kredilerin bazı politik nedenlerle affedilmeleri sonucu esnaf ve sanatkârı bu hususta lakaydiliğe sürüklemiş olması,
 - ee) Sağlanan kredi miktarları ile ihtiyacın karşılanamaması,
 - ff) Piyasa fiyatlarındaki devamlı değişiklik olduğu hususunda toplanmaktadır.

Ayrıca bazı yöneticilere, göre, bankanın kooperatifler bankası olarak çalışması ve yönetimde de Esnaf ve Sanatkârın temsilcilerinin

söz sahibi olması istenmektedir. Diğer bazılarına göre ise, hali hazır kooperatiflerin hemen hemen bütün bölgeyi kasederek, tüm yöneticilerinin köklü bir eğitimden geçmeleri ve bu hususta alakalı mevzuata vakıf olmaları gerektiği önerilmektedir.

3. III. no.lu Anketin Değerlendirilmesi:

Bu anket araştırma bölgemiz alanında faaliyet halinde bulunan şube yöneticilerinden 10 tanesine^{98/}, bizzat kendileriyle görüşülerek uygulanmıştır. Ancak, bunlardan dördü il merkezlerinden; (Erzurum, Erzincan, Ağrı ve Kars) ve 2'side ilçelerden (Iğdır, Sarıkamış) olmak üzere 6 şubeden sonuçlar alınabilmektedir.

Bu anketlerle, bazı ek bilgilerle birlikte daha çok şubelerin sağladıkları mesleki kredilerin miktarları ve bunların gelişmeleri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç alınan III nolu anketlerle ilgili olarak 1969 yılında açılmış bulunan Iğdır şubesi ile 1970 de faaliyete başlamış bulunan Sarıkamış şubeleri yakın tarihlerde hizmete girmeleri nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmış ve ancak diğer dört il merkezindeki şube sonuçları üzerinde eleştirmeye gidilmiştir.

Özellikle mesleki krediler itibariyle elde edilen sonuçları, daha anlamlı bir şekilde değerlendirebilmek için bazzat tesbit edilen fiili rakamlar endeksler haline sokulmuş ve tablo 43'de birarada gösterilmeye çalışılmıştır.

^{98/} Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Bayburt, Muş, Iğdır, Sarıkamış, Oltu ve Tercan şubeleridir.

TABLO 43

Kuzeydoğu İlleri Mesleki Kredileri ile Doğu ve Türkiyedeki
Mesleki Kredilerin Gelişmeleri

Yıllar	Ek tabloya göre,		Anket sonuçlarına göre			
	Türkiyede	Doğudaki	Erzurumda	Erzincanda	Karsta	Ağrıda
1964	100	100	100	100	100	100
1965	126	110	105	121	299	146
1966	172	58	120	149	357	152
1967	237	183	157	208	365	196
1968	315	218	158	311	694	313
1969	393	256	185	399	684	335
1970	449	279	187	448	571	347
1971	513	291	187	397	613	392
1972	623	315	203	430	704	370
1973	799	350	229	390	822	298

Kaynak: T.Halk Bankası yıllık raporları ve 3 nolu anket formları.

Tabloda görüldüğü gibi, 1964 baz yılına göre 1973 yılı sonunda mesleki krediler gelişmelerinin Türkiye için, 799 rakamına ulaşması karşısında, bu rakama paralel olarak ancak bölgenin Kars ilinde bir gelişme görülmekte (822), diğer illerde ise normal gelişmenin yarısından daha aşağıda (299, 390, 298) bir seviye göze çarpmaktadır.

Bölge illeri arasındaki bu farklılığı, banka şube yöneticilerinin özel davranış ve değişik doğrultudaki çabalarına bağliyabileceğiniz gibi, o mntıka da faaliyet gösteren kooperatif yöneticilerinin şahsi gayretlerinin bir sonucu olarakta ifade etmek mümkündür.

Böylece 3 nolu anket, T.Halk Bankası yıllık raporlarından elde edemediğimiz bölge illeri ile alakalı mesleki kredilerin fiili rakamlarını ve bunlar arasındaki farklılıkları bize belirleme imkânı vermiş ve ayrıca Kuzeydoğu ile Türkiyeye sağlanan mesleki kredi miktarlarının karşılaştırma olanağını sağlamıştır.

BÖLÜM IV

ÖZET VE SONUÇ

A- ÖZET

Önceleri, küçük krediye ihtiyacı olan dar gelirli ve orta halli esnaf ve sanatkârları tefeci ve murabahacıların elinden kurtarmak amacıyla 1933'lerde kurulmuş ve 1938'lerde ancak fiili hizmete başlamış bulunan T.Halk Bankası, üzerine almış olduğu bu amme hizmetini, mahdut denebilecek bir sermaye ile^{100/} 1950 yılına kadar Halk Sandıkları ve Ajansları vasıtasıyla şöyle böyle yürütebilmiştir.

1950 yılında çıkartılan 5652 sayılı kanunla, Halk Bankasının memleket içinde şube ve ajans açabileceği kabul edilmiş ve bu arada bankanın gaye ve görevinde kanunda açıkça belirtilmiştir. Buna göre, Halk Bankasının görevi, esnaf ve esnaf dernekleri ve küçük sanat kooperatifleri gibi esnaf teşekküllerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ve Halk Sandıklarına kredi açmaktır. Eskiden esnaf ve sanatkârı yalnız murabahacıların elinden kurtarmak gibi dar ve pasif bir görevle görevlendirilmiş olan banka, bundan böyle geniş bir topluma ve bunların teşkilatlarına yönelik aktif bir göreve davet edilmiş bulunmaktadır^{101/}.

1956'da yürürlüğe giren yeni bir kanunla bankanın nominal sermayesi 150 milyona çıkarılmış ve bunun içerisinde Maliye Bakanlığının payı da 50 milyona yükseltilmiştir.

1964 de getirilen değişiklik ile, sandık ve ajanslar, bankanın şubeleri haline getirilmiştir. Bunların bütün mevcut alacak ve borçları bankaya intikal ettirilmiştir. Ayrıca esnaf ve sanatkârlarca meydana getirilen kredi kurumları ve kooperatifler Halk Bankası kredilerinden faydalandıkları takdirde bankanın denetimine tabi olacaklardır.

1965 de nominal sermaye 300 milyona çıkarılmış ve bunun içerisinde Maliye Bakanlığı payı 1/2 oranında olup, 150 milyona yükseltilmiştir.

1968 de esnaf, sanatkâr ve bunların dernek ve kooperatifleriyle alakalı kredi işlemlerine ilişkin beyanname tanzimi, hesap hü-

^{100/} 3 milyon lira sermaye ile.

^{101/} Esnaf ve Sanatkâran Sosyal ve Ekonomik Sorunları.

lasaları, menkul rehni ve gayrimenkul ipoteği gibi işlemler ile bunlara benzer sair muamelelerin damga vergisinden, noter ve tapu harçlarından ve diğer masraflardan istisna edilmiş olmalarını sağlayan değişiklikler getirilerek muameleler önemli ölçüde kolaylaştırılmıştır.

1969'da, bankanın nominal sermayesi bugünkü son durumu olan 1 milyara çıkartılmış ve bu sermayesinde (A), (B) ve (C) grubu diye üç çeşit hisse senetleriyle karşılanması kararlaştırılmıştır. Buna göre, sermayenin % 65'ini teşkil eden (A) grubu hisse senetleri Hazineye, % 5 ini teşkil eden (B) grubu hisse senetleri İktisadi Devlet Teşekküllerine ve % 30'unu teşkil eden (C) grubu hisse senetleri ise, diğer gerçek ve tüzel kişilere aittir.

Böylece, ticari ve ekonomik sahada ülkemiz için geniş bir toplum teşkil eden esnaf ve sanatkârların kredi ihtiyaçlarını fiilen karşılamakla görevlendirilmiş olan T.Halk Bankasının, görevini beklenen ölçüde yerine getirebilmesi için sermaye miktarının giderek artırılmakta olduğunu görüyoruz. Ancak arttırılmasını yerinde bulduğumuz bu sermayenin tablo 1'de görüldüğü gibi, ödenmiş miktar itibariyle gerçek bir artışa kavuşmadığı, yalnız nominal sermayede bir kâğıtlılığın meydana gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yine tablo 1'in 3 ve 4. sütunlarında belirlendiği gibi nominal sermayede bu derece devamlı bir artış olmasına rağmen, ödenmiş sermayede ona paralel bir artma görülmemektedir. Bunun için 1964 de ödenmiş sermaye payı nominal sermayenin % 88'ini teşkil ederken, 1973 de bu pay % 31,9'a düşmüştür^{102/}.

Hukuki yapı itibariyle, bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak amme hizmeti gören T.Halk Bankası, kendi özel kanunu olan 2284 sayılı kanunun yetki sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürdüğü gibi, bir banka olması nedeniyle Bankalar Kanunu, bir anonim şirket olması nedeniyle, T.T.K.na ve bir İktisadi Devlet Teşekkülü olması nedeniyle de 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri Kanununun kendisine yüklediği sorumluluklar çerçevesinde görev yapma durumundadır.

T.Halk Bankasının hizmet sahası, herşeyden önce hizmet sınırlarını çizen ilgili kanunlar, Devlet Kalkınma Planları ve yıllık hükümet icra programlarının belirlediği ve öngördüğü hususlarla bu hususları kapsayan faaliyet sahasıdır. Bu yetki sahasının sınırları içinde kalmak

^{102/} Bakınız: s.28 'deki tablo 1, sütun 3 ve 4.

şartıyla, özellikle esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin çeşitli kredi ihtiyaçlarının karşılanması, işletmelerinin modern araç ve gereçlerle donatılması, söz konusu kitlelerin güçlü bir örgüte kavuşturulması, mesleki ve teknik bilgilerin artırılması, bu arada Esnaf ve sanatkârın sosyal dayanışmalarının sağlanması ve ürünlerinin pazarlaması gibi hususlarla, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi sitelerinin kuruluş projelerinin hazırlanması ve finansmanına aracılık edilmesi ve ayrıca son senelerde büyük bir döviz birikimine neden olan yurt dışı işçilerimizin birikmiş paralarının ülkenin sanayi gelişmesine kaydırılması gibi çeşitli hizmetlerin yerine getirilmesi veya bunlara yardımcı olunmasıdır.

İlk zamanlar, sandık ve ajanslar şeklinde hizmet ifa eden T.Halk Bankası, bilâhare şube açma yetkisini alarak^{103/} banka şubeleri tarzında faaliyetini sürdürmüştür. 1955 de 37 şubesi bulunan banka 1963 de 60 şube ve 1973 de ise 237 şube ile görevini yürütmektedir.

Böylece, banka bir taraftan genel müdürlüğün kontrolü altına girerek artan şube teşkilatı ile hizmeti ülkenin geniş alanına yaymağa çalışırken, diğer taraftan da Uluslararası Halk Kredisi Konfederasyonu ile ilişkiler kurmayı ihmal etmemiştir. Merkezi Pariste bulunan Milletlerarası Halk Kredisi Konfederasyonuna 1950 de üye olmuş ve bugüne kadar bu ilişkileri düzenli bir şekilde sürdürmüştür. Milletlerarası Konfederasyon faaliyeti olarak sürdürülen bu çalışmalar "kongreler" ve "etüd günleri" diye iki grupta toplanmaktadır.

Bundan sonra bankanın kredi politikasına ışık tutacak nitelikteki bilgileri kapsayan ve çalışmalarımızın temelini teşkil eden "Türkiye Halk Bankası finansman kaynakları ve plâsman durumu" başlığını taşıyan ikinci bölüm ele alınmıştır. Burada genellikle, bankanın kaynakları ve bu kaynaklara dayalı kredilerin durumu eleştirilmiştir. Hedefimiz, bankanın 1964-1973 yılları arası 10 yıllık genel kredi politikasını tesbit etmek olduğuna göre, bu politikayı etkileyen unsurlar olarak öncelikle bankanın finansman kaynaklarının analizi yapılmıştır.

Bilindiği gibi, her bilançoda pasifi oluşturan iki ana kaynak bulunmaktadır. Öz ve yabancı kaynak diye isimlendirilen bu kaynakların 1964 den başlayıp 1973 yılı sonuna kadar banka bilançolarına ilişkin durumları değişik yönlerdeki gelişmeleriyle ek tablo 2'de görüldüğü gibidir.

^{103/} 1950 tarih 5652 sayılı T.Halk Bankası değişiklik kanunu.

Buna göre, 1964 yılında öz kaynak net pasifin % 31'i iken, 1973 de bu pay % 8'e düşmüştür. Yabancı kaynak ise 1964 de % 69 iken 1973 yılı sonunda % 92'ye çıkmış bulunmaktadır.

Burada, gittikçe artan bir yabancı sermaye baskısı görülmektedir. Fonlar, kooperatif blokelere, Merkez Bankası reeskontu, mevduatlar ve diğer yabancı kaynaklar olarak gruplandırılan beş çeşit yabancı sermayeden^{104/} ancak masraf yükü nisbeten az olan (% 4) fonlar, pasif toplama oranla dönem boyunca bir miktar gelişme göstermiş (% 6,2'den % 14,2'ye) olmasına rağmen, masraf yükü (% 6-8,5) daha fazla olan ve pasifteki payı da 1964'de % 32 iken 1973 de % 66'a yaklaşan mevduatlarla diğer yabancı kaynaklar ise daha hızlı bir gelişme göstermişlerdir. (Mevduatlar % 19,4'ten % 47'ye, diğer yabancı kaynaklar % 12,6 dan % 18,8'e)

Böylece, maliyeti yüksek olan yabancı sermayenin mali yüküne ek olarak, ayrıca 1971'lerde çıkarılan personel kanununun getirdiği sair yüklerde katıldığında, bankanın son üç yıllık bilançolarının zararla sonuçlanmış olduğunu normal karşılamak gerekir.

Kredilerin ayarlanmasında büyük bir etken unsur olarak kabul ettiğimiz kaynakların gelişmelerini bu şekilde özetledikten sonra, şimdi de kredilerin durumuna bir göz atalım.

Hemen söyleyelim ki, ek tablo 2'de görüldüğü gibi Türkiye çapında sağlanan tüm mevduatlar, tüm krediler ve bu kredilerin özel ve kamu sektörleri arasındaki dağılımı ve gelişmelerine karşılık T.Halk Bankasının tüm krediler gelişmesi en yüksek endeks rakamı ile (795) önde gelmektedir. Bu durum, kredi dağıtımındaki gelişme bakımından Halk Bankası için olumlu bir sonuçtur. Fakat, banka plâsmanlarının ticari ve mesleki krediler tarzında dağılımı ve bunların gelişmeleri^{105/} gözden geçirildiğinde, yukarıda belirtilen olumlu sonuçlara rağmen bankanın, asıl görev sahasından uzaklaşıp daha çok ticari sahaya doğru yön değiştirmiş olduğu ve kredi dağıtım hususundaki ağırlığını da giderek ticari kredilere yöneltmiş bulunduğu anlaşılmaktadır.

Halk Bankası tüm kredilerinin net aktif toplamı karşısındaki payı 1964 de % 83 iken 1973 te % 68'e düşmüştür. Buna karşılık mesleki kredilerdeki bu pay 1964'te % 73 iken 1973 de % 49'a inmiş olduğu halde, ticari krediler 1964'te net aktifin % 10'u kadarı iken 1973 de % 19'u nu teşkil edecek tarzda iki katına yakın bir artma göstermiştir^{106/}. Görülüyorki, gittikçe mesleki krediler payı azalmakta ve ticari krediler payı ise artmaktadır.

^{104/} Bakınız: s. 44'te, tablo 9'daki % nisbetlerine.

Önceki paragraflarda da belirtildiği gibi mesleki krediler, genellikle iki kanalla esnaf ve sanatkâra plâse edilmektedir. Bu kaynaklardan biri Esnaf Sanatkâr Kooperatifleri, diğer ise doğrudan doğruya banka yöneticilerinin kendileridir. Bu her iki kuralla dağıtılan kredilerin çeşitleri de kanaatimizce gerekenden fazla olup, bunlar içerisinde Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlananlar sırasıyla:

- 1- Kısa vadeli krediler,
- 2- İşletme, özel tertip ve tesis kredileri,
- 3- Donatım kredileri,
- 4- Taşıt tamir ve edindirme kredileri,
- 5- Küçük sanayi kredileridir.

İkinci kanal olarak bankaca doğrudan doğruya ilgililere dağıtılan mesleki krediler ise;

1. Küçük sanayi kredileri,
- 2- Küçük sanayi tesis ve edindirme kredileri,
- 3- Küçük sanayi makina imalat kredileri,
- 4- Organize sanayi bölgeleri kredileri,
- 5- Küçük sanayi siteleri kurma kredileri,
- 6- Küçük san'at kooperatifleri kredileri,
- 7- 494 sayılı kanun kredisi,
- 8- Diğer mesleki kredilerdir.

S. 49'da Ek tablo 9 ile sayfa 66'da tablo 17 rakamları gözden geçirildiğinde, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan kredilerin tüm mesleki krediler karşısındaki payı, 1964 de % 91 ve bankanın doğrudan doğruya saladığı pay ise % 9 olduğu halde, bu nisbet 1973 yılı sonunda Esnaf Kefalet Kooperatifleri için % 74'e inmiş, ve bankaca doğrudan doğruya sağlanan pay ise % 26'a çıkmıştır. Bu durum, bankanın mesleki krediler bakımından güttüğü politika hususunda önemli bir belirti olup, bankaca doğrudan doğruya sağlanan mesleki kredilere giderek ağırlık verildiği sonucunu hatırlatmaktadır.

1964 de saptanan kredi limitleri fiyatların gittikçe artması ve paranın satınalma gücündeki aşırı düşüşler karşısında, dönem boyunca ilk defa 1972 de sonrada 1973 de birer değişiklikliğe uğramış ve daha

105/ Bakınız: s.52'de, tablo 11 endekslerine

106/ Bakınız: s.55 'de, tablo 13 % paylarına.

sonra 1974 yılının Nisan ayında limitler yeniden ele alınarak yeni düzenlemelere gidilmiştir^{107/}.

Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan krediler miktarında zamanla bir kısıtlamaya gidilmiş olmasına rağmen^{108/} yine de Esnaf Kefalet Kooperatifi payısındaki artışın ortak sayısını etkilediği ve ortak adedi artışında kredilerde olumlu yönde değişiklikler meydana getirdiği, 27 ve 28 nolu tablolar üzerinde yapılan korelasyon uygulamaları sonucu anlaşılmıştır. Ayrıca, net aktif gelişmelerinin de, tüm plasmanları, ticari kredileri ve mesleki kredileri aynı şekilde etkilemekte olduğunu yine tablo 29-30 ve 31 deki korelasyon uygulama sonuçları bize göstermiş bulunmaktadır.

"Türkiye Halk Bankası kredilerinin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesindeki uygulamaları" başlığını taşıyan ve üçüncü bölüm olarak ele alınan kısımda ise, bankanın dönem boyunca (1964-1973) Türkiyede sağladığı tüm kredilerle mesleki kredilerinin, önce bölgeler arası dağılımı eleştirilmiş, sonrada bölge illerine sağlanan söz konusu kredilerin Türkiye gelişmeleri karşısındaki durumları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Buna göre, tüm krediler itibariyle bölgeler arasında, ek tablo 7 rakamlarından anlaşıldığı gibi, en düşük gelişmeyi Doğu Anadolu Bölgesi göstermekte ve bölgeler arası pay dağılımı bakımından da, yine en az payı Güney Doğudan sonra Doğu Anadolu almakta ve dönem boyuncada giderek bu pay azalmaktadır.

Ek tablo 8- rakamlarına göre ise, mesleki kredilerin bölgeler arası dağılımı tesbit edilmekte ve 1964 baz yılına nazaran 1973 de, yine en düşük gelişmeyi Kuzeydoğu Bölgesi göstermektedir^{109/}. 1964 te aynı bölge, tüm mesleki kredilerin % 5,6 payına sahipken, 1973 de bu payı % 2,5'e indirerek bölgeler arasında en zayıf duruma düşmüştür.

^{107/} Bakınız: s.78, tablo 25.

^{108/} Bakınız: s.66, tablo 17.

^{109/} Bakınız: Ek tablo 8'de diğer bölgelerin 1973 endeksleri sırasıyle, 504, 504, 619, 623, 789, 811, 1046 ve 1340'dır. Türkiye endeksi 799'dur. s. 50.

Ek tablo 14'de Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan mesleki kredi gelişmelerinin Kuzeydoğu Bölgesindeki durumu, Türkiye gelişmesinin altında bir gelişme göstermekte ve pay itibariyle de 1964 de % 4,6 iken 1973 de % 3,4'e düşmüş bulunmaktadır.

Ek tablo 15 rakamlarında ise, bankaca doğrudan doğruya sağlanan meslekikredilerin bölgeler arası dağılımı bir önceki tablodaki duruma benzemekte olup 1964'de % 6 ile en düşük payı yine Doğu Anadolu almakta ve bu pay gittikçe düşerek 1973 de % 4'ü teşkil etmektedir.

Görülüyorki, Türkiye Halk Bankasının 1964-1973 yılları arası takip ettiği kredi politikası, Doğu veya Kuzeydoğu Bölgeleri için pek olumlu görülmemekte, hatta 1964'deki durumuda giderek zayıflamakta ve yukarıda belirtilen her dört çeşit kredi dağıtım şeklinde de Doğu ve Kuzeydoğu Bölgeleri için ayrılan paylar miktar itibariyle az olduğu gibi, zamanla da bu payların daha da azaldığı tablo rakamlarından açıkça anlaşılmaktadır.

Uygulama bölgesi olarak ele aldığımız Kuzeydoğu Bölgesi illerinin mesleki kredi durumları için 19 ve 23 nolu tablolar birlikte incelendiğinde, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan kredilerle, bankaca doğrudan doğruya sağlanan krediler arasında değişik durumlar göze çarpmaktadır. Şöyle ki; Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan bölge illeri mesleki kredi gelişmeleri, Türkiye gelişmelerine yakın bir seyir takip ettiği halde, banka kanaliyle sağlanan bölge illeri mesleki krediler çok düşük bir gelişme göstermektedir. Bunlardan bir kısmı Türkiye gelişmesinin yarısına, bir kısmı da 1/3'üne eşit bir düzeydedir^{110/}. Demek oluyor ki, mesleki krediler arasında, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlananlarda daha olumlu ve istikrarlı bir gelişme evcut iken, bankaca doğrudan doğruya sağlanan mesleki kredilerde böyle bir normal gelişme olmadığı gibi, bölge illerinde de giderek azalan bir pay ve değişik bir gelişme düzeyi göze çarpmaktadır^{111/}. Bütün bunlara rağmen, yalnız küçük sanayi siteleri için banka aracılığı ile sağlanan fonların, 1973'te ki gelişen endeks rakamı değişik bir görünümde olup Türkiyede 946, Doğuda 3884 ve Kuzeydoğuda da 2226 olmak suretiyle, Doğu gelişmesinin Türkiye gelişmesinden daha fazla olduğu dikkati çekmektedir^{112/}.

^{110/} Bakınız: s. 71 ve 86'daki 19 ve 26' tablo rakamlarına.

^{111/} Bakınız: Ek tablo 17 rakamlarına. s. 73.

^{112/} Bakınız: s. 76, tablo 24 rakamlarına.

B- SONUÇ

Asrımız şartlarının zorlaması sonucu, ülkemizin Batı ile ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirme hususunda giriştiği teşebbüsler ve yapılan bazı anlaşmalar neticesinde, ülke ekonomisinde tarihi ve geleneksel bir varlığa sahip olan esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicilerin temelden gelen bir değişmeye maruz kaldıkları ve teknolojinin getirdiği çalışma düzenindeki hızlı tempoya ayak uyduramadıkları, her geçen gün biraz daha dikkati çekmektedir. Ülkemizin coğrafi durumu itibarıyla, nüfusumuzun % 80 ini teşkil eden köy ve kasaba halkından büyük bir kısmının sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle kentlere yerleştikleri görülmektedir. Son zamanlarda esnaf ve sanatkâr diye isimlendirilen bu kitlenin, yeni teknik gelişmeler karşısında toplumumuzun ekonomik ve sosyal yönden dengesini sağlayacak etkili ve giderek güçlenen temel unsuru olduğu anlaşılmış ve neticede bu dengeyi gerçekleştirecek politikaların ele alınması da zorunlu hale gelmiştir.

Bu nedenle, problemin çözümü söz konusu kitlenin günün şartlarına uygun tarzda ihtiyaç duydukları kredi potansiyelinin istenen düzeyde, düşük bir maliyetle ve kontrollü bir şekilde sağlanmasına bağlı görülmektedir. Bu ise, ancak Devlet gücü gibimali ve idari yönden kuvvetli bir mekanizmanın desteğinde, kamu görevi yapan bir teşkilât kanaliyle sağlanabilmektedir. Bugün için ülkemizde bu teşkilât, İktisadi bir Devlet Teşekkülü olan Türkiye Halk Bankasıdır. Bu bakımdan devletin mali yönden güçlenerek söz konusu orta halli kitleye, beklenen yeterli krediyi sağlayabilecek tedbirleri alması artık bir Devlet politikası gereği olmuştur. Bunun için de, memlekette üretim hacmi artarken tüketim seviyesini sabit tutmak veya hiç olmazsa üretime nazaran tüketimin daha az bir hızla gelişmesini temin edecek politikanın uygulanışı, birikim hacminin artmasını sağlama bakımından gerekli görülmüştür^{113/}. yakın geçmişte kalkınmış olan ülkelerin uygulamış oldukları normal yolda bu olmuştur.

Bugün, gerçekten toplu ve dengeli bir iktisadi kalkınmayı hedef edinen memleketler, artık büyük kişisel servetlerin doğmasını önliyecek ve toplu kalkınmayı sağlayacak plan ve programların uygulanmasını gerekli görmektedirler^{114/}.

^{113/} Dr.Necdet Serin, Birleşmiş Milletler Uzmanlar Kurulu Raporu Çevirisi s.49, Ankara 1964.

^{114/} 1963 yılından itibaren kalkınmayı kabul eden memleketimizle birlikte birçok Orta ve Uzak Doğu Ülkelerinde olduğu gibi

Bu görüşten ilham alarak, 1963 yılından itibaren plânlı kalkınmayı kabul eden ve 1., 2. ve 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânlarının uygulanışı ile, memleketimizde de nisbeten bu yönde yararlı olabilecek mali kurumların güçlendirilmesine doğru bir hamle yapılmıştır.

Bilindiği gibi bugünkü demokratik ülkelerde plân, millet toplumunu hür ve medeni bir ortamda, demokrasi ve karma ekonomi düzeni içinde adalete ve tam çalışma esasına bağlı olarak, herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaştırmayı gaye edinmektedir. Bu itibarla plânlı döneme giren Türkiyemizde de, bir yandan fert başına gelirin hızlı ve devamlı olarak arttırılması hedef alınırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak için mümkün olduğu ölçüde çok sayıda vatandaşa iş imkânları bulmak ve kalkınmanın nimet ve külfetlerini fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde paylaşdırmak suretiyle iktisadi ve sosyal düzende olumlu gelişmeleri ilerletmek, prensip olarak amaç kabul edilmiştir. Buna göre, İktisadi Devlet Teşekkülü olarak bir amme hizmeti yüklenmiş olan Türkiye Halk Bankası, 1. 2. ve 3. Beş Yıllık Plân ve programların öngördüğü biçimde ve mali imkânları ölçüsünde esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kredi ihtiyaçlarının karşılanması hususunda bir görev kabul etmiş ve bu görevi 1938'lerden itibaren fiilen sürdürmüştür.

Böylece, gerek Devlete ait milli gelir birikimleri, gerekse tasarruf kanaliyle özel kesim tarafından mali ve kredi kurumlarında toplanan paralar, büyük bir titizlikle ve uygulanabilir bir plân ve program dahilinde, dürüst ve kuvvetli yöneticilerle, yetenekli teknik elemanlar öncülüğünde ekonomik alt yapıların hazırlanması şartı ile, sosyo-ekonomik bir güce sahip esnaf, sanatkâr ve küçük sanayici kitlesinin hizmetine dengeli ve kontrollü bir şekilde sunulmuş ve en etkin biçimde geliştirilmesine çalışılmıştır.

Aslında Halk Bankası bugünkü mevcut imkânlarıyla, memleketimizde ekonomik toplumumuzun denge unsuru özelliğini taşıyan esnaf ve sanatkârların bir bütün olarak ele alınması ve adı geçen toplumun hızla gelişen endüstri düzenine ve modern toplum yaşantısına geçiş ve intibakı hususunda ki görevini, tam anlamıyla yerine getirebilecek bir mali güce sahip değildir. Çünkü ek tablo 6'daki 10 yıllık kaynak gelişmeleri

ile ek tablo 11'daki kredi dağıtım gelişmeleri, bankanın böyle bir güce sahip olmadığını göstermektedir. Ek tablo 6'daki çeşitli kaynak gelişmeleri arasında 3235 endeks rakamı ile, en süratli gelişmeyi masraf yükü en çok olan mevduatlar gösterdiği halde, aynı hızla gelişme gösteren mesleki kredilere rastlandığı gibi, ticari kredilerde de bu gelişmeyi görmek mümkün olamamıştır. Bunun için, mesleki krediler 799 ve ticari kredilerde 2207 endeks rakamı ile mevduat gelişmesinin çok altında kalmışlardır. Ve yine bunun içindir ki, tüm kaynak toplamı gelişmelerine (1340) karşılık, tüm kredi gelişmeleri daha düşük düzeyde (969)^{115/} seyretmiş ve bunlar arasında da mesleki kredilere nazaran ticari krediler 3 kata yakın bir fazlalıkla gelişme göstermiştir.

Ayrıca ek tablo 2'ye bakıldığında, giderler tablosunda "verilen faiz ve komisyonlar"la, gelirler tablosundaki "alınan faiz ve komisyon" rakamlarının değişik gelişmeler gösterdiği görülecektir. Meselâ, faiz masrafları 1964 bazı yılına göre sırasıyla 183- 577- 415- 595- 775- 979- 1235- 1442 ve 1452 gibi bir endeks gelişmesi gösterirken tahsil edilen faiz gelirleri ise, aynı bazı yılına göre 149- 220- 330- 457- 557- 663- 772- 979 ve 1126 gibi bir gelişmeye tabi olmaktadır. Görülüyor ki, 10 yıl içerisinde faiz giderleri 15 misline yakın bir gelişme gösterirken faiz gelirlerindeki gelişme 11 kat civarındadır. Bir de buna, 1971 deki personel kanunun getirdiği personel masraf yükü yüklendiğinde, bunun tabii bir sonucu olarak, banka bilançosu zararla kapanacaktır. Nitekim aynı tablo, 1971-1972 ve 1973 yıllarının zararla kapandığını göstermektedir.

Buraya kadar yaptığımız sonuç açıklamasından sonra eleştirilerimizi, çalışmamızın giriş bölümünde belirtilen amaçla irtibatlandırmak suretiyle kısa bir değerlendirme yapıp ^{neticeyi} sorunlar ve önerilerimiz şeklinde daha belirgin bir tarzda sonuçlandırmak istiyorum. Bunun için:

1. Türkiye Halk Bankasının 1964-1973 yıllarına ait bilançolarına ilişkin net aktif toplamaları karşısında sağlanan kredi miktarı^{116/}

^{115/} Bakınız: Ek tablo 6 ve 11 rakamlarına. s.40 ve 52.

^{116/} Bakınız: Ek tablo 11 rakamlarına. s.52.

Yani aktive göre kredi miktarları gittikçe azalmış ve bir kısmının zamanla diğer sahalara kaydırılmış olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla fêrt başına sağlanan kredi miktarıda, yapılan anket uygulamalarımızla da tesbit edildiği gibi yetersiz bir seviyededir^{117/}. Hattâ bilançoların pasifinde ki kaynakların gelişmesi kadar bir kredi gelişmesini görmek mümkün olamamıştır^{118/}.

2. 1964-1973 yılları arası uygulanmakta olan Türkiye Halk Bankası kredilerinin gelişme durumları, eldeki raporlarda mevcut fiili rakamlara dayalı olarak incelenmiş ve ek tablo 2'de olduğu gibi, Türkiye'deki tüm banka kredileri gelişmelerinden daha üstün bir gelişme gösterdiği görülmüştür^{119/}. Ancak, bu üstün gelişmenin, asıl görevi olması itibariyle Halk Bankasının mesleki krediler bölümünde olması beklenirken, bu böyle olmamış, daha çok ağırlığın ticari kredilere yöneldiği ek tablo 4'ün fiili rakamı ve endekslerinden anlaşılmıştır^{120/}. Her ne kadar ticari kredilere verilen ağırlığın nedenleri, faiz nisbetlerinin daha fazla oluşuna dayandırılıyor- sa da, aslında pek az faiz farkıyla uygulanmakta olan mesleki kredi faiz nisbetlerini bir miktar daha artırarak böylece, esnaf niteliğini taşımayan topluma sağlanan kredi kaynağının, asıl ihtiyaç ve hak sahipleri olan esnaf kitlesine yöneltmenin daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Ayrıca, bölgeler arası kredi dağılımı hakkında elde ettiğimiz sonuçlarla, ek tablo 7'de tüm kredilerin, ek tablo 8'de de mesleki kredilerin bölgelere dağılımı ve dönem boyunca aldıkları pay miktarları açıkça görülmektedir. Buna göre, 1964 te tüm kredilerden % 8 pay alan Doğu Anadolu 1973 de, diğer bölgelerin artış veya yerinde sayma durumlarına karşılık % 6,6 gibi en çok düşüş gösteren bir bölge durumundadır. Mesleki krediler bakımından ise, yine 1964'te % 5,6 pay almış olan Kuzeydoğu Bölgesi 1973 te bunun daha da altına düşerek % 2,5 gibi bir payla diğer bölgelerden çok farklı ve olumsuz yönde bir sonuçla karşımızda bulunmaktadır^{121/}.

^{117/} Bakınız: Anketlerin değerlendirilmesi, s.113.

^{118/} Bakınız: Ek tablo 6 ve ek tablo 11 rakamlarına. s.40 ve 52.

^{119/} 1964 baz yılına göre 1972 de tüm banka kredileri 418, Halk Bankası Kredileri 725, mesleki krediler 626'dır.

^{120/} 1964 baz yılına göre 1973'te mesleki krediler 799, ticari krediler ise 2207'dir.

^{121/} Bakınız: Ek tablo 8 rakamlarına. s. 50.

Yukarıdaki durumlara göre sonuç olarak diyebiliriz ki, T.Halk Bankası, tüm krediler ve mesleki kredilerin dağılımı bakımından dönem süresince bölgeler arası değişik politikalar uygulamakta ve Ege Bölgesi ile Orta Kuzey bölgelerine gittikçe çoğalan imkânlar tanımaktadır. Buna karşılık, diğer bölgelerin bazılarında^{122/} 10 yıllık dönem boyu değişmeyen bir pay dağılımı uygulanmakta ve Doğu ve Kuzeydoğu bölgelerinde ise, giderek azalan bir pay dağılım politikası sürdürülmektedir.

3. Bir de mesleki kredilerin dağılışı tarzı bakımından elde ettiğimiz sonuçları değerlendirdiğimizde, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan mesleki kredilerin ortalamaları bakımından, ek tablo 14 te belirlendiği gibi, Ağrı ili hariç diğerlerinde büyük bir fark görülmektedir^{123/}. Halbuki bankaca doğrudan doğruya sağlanan mesleki kredi ortalamalarında, 1967 yılına kadar hemen hemen birbirine denk bir durum göze çarpmakta ise de, 1967-1973 yılları ortalamaları giderek birbirinden farklı görünümler arz etmektedir. Öyle ki, 1973 yılı ortalamaları Türkiye için 62.255 TL. iken Doğu 44.596 TL. ve Kuzeydoğu ise 38.087 TL. olup yaklaşık olarak Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Bunun için ayrıca, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan mesleki kredilerle, bankaca doğrudan doğruya sağlanan mesleki kredilerin ek tablo 14 ve ek tablo 17 deki endeks gelişmeleri birarada izlendiğinde, yürütülen politikaya ilişkin sonuçlar daha açık şekilde göze çarpmaktadır. Şöyleki; Esnaf Kefalet Kooperatifi kanaliyle sağlanan mesleki kredi gelişmeleri, Türkiye'ye göre Kuzeydoğu ve Kuzeydoğu illeri için ayrılan kredi payları 1964-1973 yılları arasında büyük farklılıklar göstermediği halde, bankaca doğrudan doğruya sağlanan meslekikredilerde hem gelişmeler bakımından bariz farklar bulunmakta, hem de 1964 de bölge ve bölge illerinin aldığı paylar gittikçe aşırı bir şekilde düşerek olumsuz yönde farklılık göstermektedir. Yani ek tablo 10 da belirlendiği gibi, Esnaf ve sanatkâra dengeli bir şekilde mesleki kredilerin dağılımında büyük titizlik gösterdiği anlaşılan Esnaf Kefalet Kooperatifleri, 1964 te mesleki kredilerin % 91 kadarını dağıtmış iken, 1973 te ancak bunun % 74 ünü dağıtacak seviyede bırakıldığı görülmüştür. Ölçüsüz farklılaşmalarla kredi sağlandığı tesbit edilen ve bankaca doğrudan doğruya dağıtılan krediler payı ise, 1964 de % 9 iken, 1973 de bu pay % 26'a çıkarılmıştır. Bu demektir ki, bankanın dönem boyu mesleki krediler

^{122/} Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri.

^{123/} Türkiye ortalaması 5572 TL., Kuzeydoğu 5347 TL. Erzurum 5968 TL, Erzincan 6400 TL., Kars 5480 TL., Ağrı 2751 TL., Muş 4512 TL.dır.

dağıtım hususunda uyguladığı politika, rakamlarla da tesbit ettiğimiz bazı düşündürücü durumlara rağmen, bankaca doğrudan doğruya sağlanan kredilere daha fazla önem verme istikametindedir.

1. Sorunlar :

Yukarıdaki açıklamalarımızdan sonra, çalışmamızın genel kapsamı içerisinde Türkiye Halk Bankasının üzerine almış olduğu görevi yerine getirirken, muhatabı bulunduğu Esnaf ve Sanatkâr kitlesiyle olan ilişkileri hakkında tesbit ettiğimiz sorunları şu şekilde sıralamayı uygun gördük:

a) Sınıflandırma Bakımından:

Halâ bugüne kadar esnaf ve küçük sanayici olarak nitelediğimiz ve gerçekten krediye muhtaç olan bu zümrenin nitelikleri bakımından tüm anlamıyla ayırt edilememiş olması.

b) Organizasyon Bakımından:

Küçük sanayici, el sanatları ve esnafın bir araya toplayan yöneticilerde, beklenen ölçüde teknik bilgi, pazarlama ve mevzuat hususlarında yeterli bilginin henüz sağlanamamış olması. Bugünkü örgütlerden büyük bir kısmının, bu kapasitedeki yöneticilerle yönetildiği için bunların, devamlı bir gelire ve iyi bir defter ve kayıt düzenine sahip olamadıkları gibi, esnaf ve sanatkâra da tam anlamıyla yardımcı olamamaktadırlar.

c) Kuruluş Yeri Bakımından:

Küçük sanayi ve el sanatları ile ilgili iş yerleri şehir ve kasabalarda genellikle gelişmiş güzel dağılmış olup birbirlerinden habersiz ve elverişsiz şartlarla çalışmakta olduklarından, gereken tesanütkurulmamış ve müşterek istek ve ihtiyaçları da böylece beklenen şekilde değerlendirilememiştir.

d) Teknik Bilgi Noksanlığı :

Daha çok el emeğine ve şahsi yeteneğe dayanan sanat kullanımında, sanatkârları yetiştirecek, yenilikleri ve sanatın inceliklerini öğretecek bir örgüt henüz yerleşmiş değildir. Genel olarak, ötedenberi bilinen ilkel usullerle çalışılmakta ve teknik gelişmelere intibakt^{da} zorluk çekilmektedir.

e) Sermaye Yetersizliği:

Aslında, kıt sermaye potansiyeline sahip bulunan esnaf ve sanatkârın yegane kredi temin kaynağı T.Hlak Bankasıdır. Halk Bankasının ise, bugünkü mahdut kaynakları ile, bu derece kalabalık ve büyük bir mali sıkıntı içerisinde bulunan esnaf ve sanatkârın kredi ihtiyacını tatmin edici bir şekilde karşılaması mümkün değildir. Hale giderek artan fiyatlar karşısında bu sorun iyice büyümüştür.

f) Enerji Noksanlığı:

Birçok küçük sanayici ile yaptığımız anket uygulamalarına ilişkin temaslarımız sırasında, enerji noksanlığının bugün için özellikle sanatkâr bakımından büyük bir sorun olduğu ve bu yüzden seri imâlata gitme hazırlıklarının yarıda kaldığı bir çok sanatkâr tarafından ifade edilmiştir.

g) Kredi Uygulama Tarzındaki Durum

Esnaf ve sanatkâra kredi sağlanması düşünülürken, krediye gerçekten ihtiyaç duyanların seçiminde Esnaf teşekküllerinin bu husustaki önerilerinden faydalanılmamış, daha çok banka yöneticilerine bu hususta yetki verilmiştir. Dolayısıyla, kredi kontrollerinin başarılı bir şekilde yürütülemeyişi, banka yöneticilerini kredi limitlerini ayarlama bakımından asgari hadde tutmaya ve vadeleri de daha kısa olarak saptamaya zorlamıştır.

Ayrıca, iş başına yeni geçen hükümetlerin politik nedenlerle çoğu kereler vadelerin uzatılması ve takip masraflarının affedilişi gibi taviz verici davranışları, takipteki kredilerin giderek artışına vesile olmuştur.

Banka şubelerinin bulunmadığı kasabalardaki esnaf ve sanatkârın krediye şiddetle ihtiyaçları olsa dahi, kredi almakta zorluk çektikleri yaptığımız anket araştırmaları anında anlaşılmıştır. Kredi isteğinde bulunan esnaf ve sanatkârdan, bankanın maddi karşılık isteme hususundaki ısrarı da, sanatkârı bir ölçüde tedirgin etmiş ve bu durum birçok ihtiyaç sahibi esnaf ve sanatkârların kredi talebinde bulunmalarından vazgeçmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla, kredilerin tüccar kitlesine kaydırılmış olma zorunluğu doğmuştur. Çeşitli isimler altında esnaf ve sanatkara sağlanan kredi çeşitleri gereksiz görülmüş ve bu yüzden de, günün şartlarına göre kredi limitlerinin ayarlanmasında zorluk çekildiği kanısına varılmıştır.

2. Öneriler:

Yukarıda sıralamağa çalıştığımız soruların tespitiinden sonra, ülkede: Ekonomik, sosyal/^{ve} siyasal olmak üzere üç yönlü fonksiyonla görev yapan T.Halk Bankasının, bu görevini yürütürken izlenmesi gereken yol ve alması lazım gelen tedbirler olarak önerilerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

a) Örgütlenmeye Sür'atle Gidilmelidir:

Sorunlar arasında belirttiğimiz gibi, şubenin gitmediği yere kredinin de kolaylıkla gidemedğine tanık olduğumuz için, krediden yararlanma fırsatını aynı ölçüde ihtiyaç sahiplerine tanıma bakımından, şubelerin açılmayan yerlerde görev alması ve buna hız verilmesi gerekli görülmektedir.

b) Kooperatifçilik Teşvik Edilmelidir:

Bizzat gördük ki, Esnaf Kefalet Kooperatifleri kanaliyle sağlanan kredilerde, hem dönem içerisindeki gelişme durumları ve hem de bölgeler arası mesleki kredi dağılımı bakımından banka yetkililerince doğrudan doğruya sağlanan kredilere nazaran, daha istikrarlı ve dengeli bir durum vardır. Hattâ, ülkede küçük sanayi ve el sanatlarıyla uğraşanlarla esnafın, teşkilâtlı ve kontroüllü bir sistem dahilinde banka kredilerinden kolaylıkla ve sürekli olarak yararlanabilmesi için, söz konusu kitlenin kooperatifler bünyesinde birleşmelerindeki yararlar, her geçen gün daha kuvvetle anlaşılmaktadır. Bunun için, yurdumuzda yıldan yıla gelişme gösteren esnaf ve sanatkârın kooperatifleşme hareketine bankanın rehberlik yapması ve bu yönde ki olumlu çabalarını daha da arttırması gerekmektedir. Bu kooperatifler, bir taraftan ortaklarına sağladıkları kefaletle birlikte çevrelerinin ekonomik ve sosyal yapısına olumlu yönde katkılarda bulundukları gibi, diğer taraftan da esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin bilinçli bir şekilde kaynaşmalarına ve sosyal gruplar arasında gereken ekonomik dengeyi sağlamak suretiyle de, söz konusu kitlenin sosyal yönden dayanışmalarına yardımcı olmaktadır.

c) Eğitime Önem Verilmelidir:

Burada, hizmet içi ve hizmet dışı olmak üzere iki çeşit eğitim akla gelmektedir. Bankanın kendi personelini hizmet içi eğitime tabi tutması asli görevleri arasındadır. Bunun yanında, kooperatifçiliğin gelişmesini

sağlamak, sanatkâr ve küçük sanayici ile bunların atelyelerinde çalışan usta ve kalfaları modern tekniğin gerektirdiği bilgilerle donatmak bakımından dışa dönük eğitim çalışmalarına da devam edilmelidir. Kooperatif ortaklarına özellikle kooperatifçilik eğitimi yeteri derecede uygulanmalıdır.

Ayrıca, sanatkârın ilkel metodlarla öğrendiği mesleki bilgisini, daha etkili hale getirmek ve geliştirmek için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonunun işbirliği ile belirli devreler için yürütülen eğitim çalışmaları, bundan böyle sanat okullarının bulunduğu yerlerde ve bir program dahilinde, gece eğitimlerine devamlı bir şekilde sanatkârın tabii tutulması sağlanmalıdır. Bu çalışmalar sonucunda, derece alan sanatkarlar arasında yarışmaların tertip edilmesi, hattâ başarı kazananlar plan ve projeleri ile birlikte sermaye sağlanması gibi uygulamalarla, hem sanat üstünlüğünün korunacağı ve hem de bu hususta Devletçe ayrılan fonların yerinde ve zamanında kullanılıacağı sağlanmış olacaktır.

d) Mallar Tanıtılmalı ve Pazar Sağlanmalıdır:

Banka, finanse ettiği sanatkâr ve küçük sanayicinin ürünlerini tanıtmak, onlara iç ve dış pazarlar bulmak ve dolayısıyla bu kitlenin sosyo-ekonomik alanlarda kalkınmalarına yardımcı olmak gibi, bugüne kadar bu yönde sürdürdüğü hizmetlerine daha da fazla hız vermelidir. Belirli ve mahdut imkânlarla mal imâl eden esnaf ve sanatkârın mallarına zamanında pazar bulunmaması halinde, kısa zamanda büyük mali zorluklarla karşılaşacağı muhakkaktır. Bu bakımdan, özellikle ağır sanayie geçişte önemi haiz olan mamül malların yurt içi ve dışı pazar ve panayırnlarda sergilenmelerine, önceki yıllarda gösterilen ilginin daha da arttırılması gerekmektedir.

e) Kredi Çeşitleri Azaltılmalı ve Şahıs Limitleri Yeniden Ayarlanmalıdır:

Önceki paragraflarda da belirtildiği gibi, çeşitleri 9 kadar olan mesleki kredilerden herbirinin özelliklerini bilmek ve ona göre gerekli işlemleri yürütmek, bugünkü haliyle esnaf ve sanatkârı bir hayli yormakta ve hattâ tedirgin etmektedir. Bu bakımdan mümkün mertebe kredi

çeşitleri asgari hadde indirilmelidir. Kredi çeşitlerinin azaltılması halinde şahıs limitlerinde de kendiliğinden bir artma olacak ve böylece miktar azlığı nedeniyle yararsız olarak dağıtıldığını savunduğumuz krediler yararlı hale getirilmiş olacaklardır.

Ayrıca, araştırma sonucu tesbit ettiğimiz bölgeler arası kredi dağıtım dengesizliğinin giderilmesine azami dikkat gösterilmelidir. Hattâ az gelişmişliği bilinen Doğu ve Kuzeydoğu Bölgelerine, bu özelliklerinden dolayı daha çok imkânlar tanınmalı ve bu husus bankanın genel politikası . haline getirilmelidir.

İlgililere kredi sağlamadaki işlemlerle alâkalı kırtasiyecilik muameleleri asgari ölçüye indirilmeli, bu hususta kooperatifler, esnaf ve sanatkâra tam anlamıyla yararlı olabilecek duruma getirilmelidir.

f) Son olarak, esnaf ve sanatkâra daha cazip gelen ve Devlet katkısının da desteğinde, daha çok kendi tasarruf ve birikimleriyle beslenecek olan ve yöneticileri de kendileri tarafından atanmak üzere "Esnaf ve Sanatkârlar Bankası" şeklinde yeni bir bankanın kurulmasına gidilmeli ve böylece söz konusu toplumun sermaye ihtiyaçlarının daha yakından karşılanması sağlanmalıdır.

Saygılarımla

Şubat 1975

B İ B L İ Y O G R A F Y A

A- K İ T A P L A R :

- AKGÜÇ, Öztin : Mali Tablolar Analizi. Ankara, 1973
- " : Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finaalsal Kuruluşları. İstanbul 1971.
- AKPINAR, Turgut : Bankalar ve Devlet. Ankara, 1966.
- AKSÖZ, İbrahim : Ziraî Kredi. Erzurum 1972.
- AYDIN, Teşet : İşletme Organizasyonundaki Gelişmeler. Ankara 1973.
- ÇAKICI, Latif : Sanayi İşletmelerinde Rantabilite. Ankara 1973
- DÜNDAR, F.Birol : Türkiyede Plânlı Dönemde Para Politikası. Ankara 1971.
- ERLAÇIN, Şükrü : Banka İşletmeciliği ve Banka Politikası. İzmir 1967
- ELMALI, Mustafa : Sanayileşme, Siyasi İstikrar ve Türkiyede Sanayi Kredisi. Ankara 1960
- ERGİN, Feridun : Para Siyaseti. İstanbul, 1969
- FERMAN, Cumhur : İşletme İktisadi Dersleri, Ankara, 1966
- " " : Banka İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi ve İşletme Bütçeleri Ankara, 1970
- " " : Ticaret İşletmesi Ders Notu Özetleri. Ankara, 1965
- " " : Fiyat Hareketlerinin Muhasebe Prensipleri Üzerine Tesiri ve Bilanço Teorileri. Ankara 1954
- GÜLLAP, Talât : Türkiye'de ve İktisaden Geri Kalma Memleketlerde Bankacılığın Ekonomik Gelişmedeki Rolü. Erzurum, 1972
- " " : Türkiye Ekonomisinde Talep Enflasyonu ve Para Politikası. Ankara, 1973

II

- KARACAN, Alirıza : Tarımsal Kredi Kooperatifçilik Sorunları ve Toplum Kalkınmasında Kredi ve Kooperatiflerin Rolü. Erzurum, 1973
- KOÇ, Yüksel : Mali Analiz Temrikleri. Ankara, 1972
- KURTKAN, Amiran : Türkiyede Küçük Kredi Meselesi. İstanbul, 1968
- LEFTWICH, Richard : Kaynakların Tahsisi. Çeviren Talat Güllap. Ankara, 1973
- NURKSE, Radner : Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü. Çeviren Ş.Adalı. İstanbul, 1964
- PEKER, Alpaslan : Yönetim Muhasebesi. I. Kitap İstanbul, 1974
- SAMUELSON, Paula : İktisat, Çeviren: Y.Demirgil. İstanbul, 1966
- SERİN, Necdet : Yeter Derece Gelişmemiş Ülkelerin İktisadi Kalkınmaları ile İlgili Tedbirler. "Birleşmiş Milletler Uzmanlar Kurulu Raporu"ndan çeviri. Ankara, 1964
- TUNCER, Selahattin : Gelirin Yeniden Dağılımı. İktisadi Araştırma Vakfı Yayınlarından. İstanbul 1970.
- UNEY, Erdem : Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru, "Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu"ndan çev. Ankara, 1973
- ZAİM, Sabahaddin : Çalışma Ekonomisi. İstanbul 1968.

B- M A K A L E L E R

- KURTKAN, Amiran : "Türkiyede Küçük Kredi Meselesi". İktisat Mecmuası Cilt 21. No: 1-4. Say. 280-349. İstanbul 1970.
- E.HAGEN, Everett, : "Ekonomik Gelişme Nasıl Başlar". Çev. B.Murat Güven. Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Ak.Dergisi. Cilt II. No: 3. Sayfa 1205-1223. Bursa 1973.
- F.BRİGHAM, Eugene : "Küçük İşletmelerde Sermaye Maliyeti Masrafı". Çev.D.Bayar. Eskişehir İ.ve T. İlimler Akademisi Dergisi. Cilt 9. Sayı I. s.71-97. Eskişehir 1973
- KALDOR, Nicholes : "Az Gelişmiş Ülkelerde Endüstrileşme Sorunları" Çev.Tunç Toganç. D.P.T. Dergisi. 9.D.P.T. 942. Ankara 1970.

- KARTAY, Hami, : "Sanayileşmemiz ve Harp Sanayii" 16 Ocak 1975
günlü Orta Doğu Gazetesi
- DİNLER, Zeynel : "Bölgesel Kalkınma Politikasının İlke, Amaç ve
Vasıtaları" Bursa İ. ve T. İ. Akademisi Dergisi.
Cilt II. No: 2, s.562-585. Bursa 1973.
- RODAN, P.N.Rosanstein : "Milli Kalkınma Çabalarının Değerlendirilmesi"
Çev.M.Vehbi Dinçerler. D.P.T. Dergisi, s.11.
s.99-110. Ankara 1971.
- AKMANSU, Mehmet : "Sermaye Piyasası" Maliye Teşvik Kurulu Maliye
Dergisi. Sayı 3. s.3-28, Ankara 1973.

C- R A P O R L A R

I. II. ve III. Beş Yıllık Kalkınma Planları. (1963-1967). (1968-1972)
(1973-1977)

1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973 Yılları, yıllık prog-
ramları ve icra planları

Esnaf ve Sanatkârların Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırma Raporu.
Cilt I-II-III. D.P.T. Yayınları Ankara 1971

Banka Kredi Sisteminin Yeniden Düzenlenmesi D.P.T. Yayınları Ankara 1971

Devlet Yatırım Bankası 1973 Yıllık Raporu. Ankara 1974

Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez.
Birliği 3. Olağan Genel Kurul Toplantısı Raporu.
Ankara 1966.

T.Halk Bankası 1964-1973 Yılları Yıllık Faaliyet Raporları.

Türkiye Özel Sektör ve Kalkınma Raporu, Ticaret Odaları, Sanayi Oda-
ları ve Ticaret Borsaları Birliği. Ankara 1966.

İktisadi Rapor. Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Bor-
saları Birliği. Ankara 1966.

Faaliyet Raporu- Mali Rapor. T.Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Tica-
ret Borsaları Birliği. Ankara 1971.

IV

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu VII. Genel Kurul Faaliyet Raporu. Ankara 1974.

T.Halk Bankası ve Mesleki Krediler. H.Bankası Genel Müd.Küçük Sanayi Krediler Md. Yayınlarından. No: 12.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Esnaf, Sanatkar ve Küçük Sanayici Özel İhtisas Komisyonu Ekonomik Sorunlar Alt Komisyonu Raporu. Ankara 1971

D- K A N U N L A R

Türkiye Halk Bankası Kanun ve Gereğesi

Türk Ticaret Kanunu

Bankalar Kanunu

" Türkiye Halk Bankası (1964-1973) yılları arası kredi politikası ve kuzeydoğu bölgesi uygulamaları" konulu araştırmaya ilişkin Esnaf, Sanatkar ve küçük sanayiciye uygulanan anket formu .

(FORUM - I)

- Anketin uygulandığı yer : ()
- Anketin uygulandığı tarih : ()
- Anketin uygulandığı iş nevi : ()

I- Sosyal durumunuz:

1- Yaşınız:

- a) 40 ın altındadır: ()
- b) 40 ve 40 dan yukarıdır : ()

2- Tahsiliniz:

- a) Okur yazarım : ()
- b) İlkokul mezunuyum: ()
- c) Ortaokul mezunuyum : ()
- d) Lise mezunuyum : ()

3- İşe başlama tarihiniz:

- a) 1950 den evvel başladım: ()
- b) 1950-1960 dan evvel başladım: ()
- c) 1960 dan sonra " ()

4- İşletmenizin hukuki yapısı :

- a) İşletmeyi tek başıma yürütüyorum, ()
- b) Hususi ortaklık halinde yürütüyoruz, ()

5- Meslek ve İşinizin geleceği hakkındaki görüşleriniz:

- a) Geleceğimi iyi görüyorum, ()
- b) İş şöyle böyle yürümektedir, ()
- c) İşimden pek ümitli değilim, ()

6- Mesleğinizin gelişmesini engelleyen sebepler :

- a) Sermaye yetersizliğindendir, ()
- b) Yeni çıkan kanunların getirdiği kanunî vecibelerin fazlalığındandır, ()
- c) Benzer işletmelerin çoğalmasındandır, ()
- d) Mallarınıza pyasa bulmaktaki güçlüklerdir, ()

7- İşletme veya İşyeri sahibi olarak sosyal dayanışma ve imkan arama kuruluşları olan dernek ve kooperatiflerle ilişkileriniz:

- a) Esnaf derneğine kayıtlıyım. ()
- b) Esnaf kefalet kooperatifiğine kayıtlıyım, ()
- c) Her ikisine de kayıtlıyım, ()
- d) Hiçbirine kayıtlı değilim, ()

8- Dernek veya kooperatife kaydınızı yaptırdıktan sonra yıllık toplantılara katıldınız mı?

- a) Hepsine katıldım, ()
- b) Bir ikisine katıldım, ()
- c) Hiçbirine katılmadım, ()

II- Ekonomik Durum:

1- Krediye ihtiyacınız ne zaman oldu: ()

- a) İşe başlarken hissettim. ()
- b) İş genişletmeği düşündüğüm de hissettim ()
- c) 1970 den sonra kredi aradım ()

2- Krediye ne miktar ihtiyacınız oldu:

- a) 1000-5000 lira arası , ()
- b) 5000-10.000 lira " ()
- c) 10.000-50.000 lira arası ()
- d) 50.000 den fazlaya, ()

3- Kredilerin vadesi sizce nasıl olmalıdır:

- a) Bir yıl vade kafidir, ()
- b) 1-5 yıl arası olmalıdır, ()
- c) Beş yıldan fazla olmalıdır, ()

4- Aldığınız kredileri en çok nerede kullandınız:

- a) Makina ve tezgah alımında, ()
- b) Hazır mal alımında , ()
- c) Hammadde alımında, ()

5- Şimdiye kadar aldığınız kredilerin masraf nisbeti sizce ne kadar olmuştur:

- a) % 4 ü geçmemiştir, ()
- b) % 4-9 arası olmuştur, ()
- c) % 9-13 arası olmuştur, ()
- d) % 13 den fazla olmuştur, ()

6- Kooperatife üye olduktan sonra kaç defa ve kaçarliralık kredi aldınız:

- a) Altı ay vade ile, ... defa liralık, ()
- b) Bir yıl vade ile defa liralık, ()
- c) Bir yıldan fazla vade ile defa liralık ()

7- Aldığınız kredileri zamanında ödemekte zorluk çektiniz mi?

- a) Çok çektim, ()
- b) Biraz çektim ()
- c) Hiç çekmedim, ()

8- Ödemekte güçlük çekti iseniz sebebini neye hamle ediyorsunuz:

- a) Vadenin çok kısa oluşuna, ()
- b) Faiz masraflarının fazla oluşuna, ()
- c) İşinizin iyi gitmediğine, ()
- d) Piyasadaki fiyatların istikrarsızlığına, ()

9- Aldığınız kredilerin yıllık gelirinize etkisi oldumu:

- a) Gelirimi % 25-50 arası artırdı, ()
- b) Gelirimi % 50-100 artırdı, ()
- c) Hiç etkisi olmadı, ()

10- Aldığınız kredilerde, borcunuzu garantiye bağlamak hususunda ilgili kuruluşlar sizden ençok ne gibi karşılıklar istiyor:

- a) Ortakların kefaletini istiyor, ()
- b) Dışardan bir tüccarın imzasını istiyor, ()
- c) Yukarıkilerin her ikisini istiyor, ()
- d) Makina ve teçhizatın ipoteyini istiyor, ()

III- Mallarınızın temin ve tedarik durumu:

1- Mal veya malzemenizi temin ve tedarik etmekteki durumunuz:

- a) Mallarımı tamamen peşin alırım, ()
- b) Mallarımı tamamen vadeli alırım, ()
- c) Kısmen peşin kısmen vadeli alırım, ()

2- Mal veya malzemenin tedarik yerleri:

- a) Bulduğum il merkezi civarından, ()
- b) Bulduğum il merkezi dışındaki üretim merkezlerinden ()
- c) İstihsal kooperatiflerin kanaliyle, ()

IV- Üretim durumunuz:

1- İşletmenizin faaliyetine konu olan çalışmalarınız:

- a) Yalnız tamir işi yapmaktayım, ()
- b) Yalnız imalatçılıkla uğraşmaktayım, ()
- c) Hazır alıp hazır satmaktayım, ()
- d) Hem tamir hem imalat yapmaktayım, ()

2- İşletmenizle alakalı üretiminiz:

- a) Spariş üzerine çalışıyorum, ()
- b) Mahalli pyasa için üretim yapıyorum, ()
- c) Yurdun her tarafına gönderiyorum, ()
- d) Dış pyasalara kadar mal sevk ediyorum, ()

Anket Uygulayıcısı

Atatürk Üniversitesi İşletme
Fakültesi Muhasebe Bölümü Öğre-
tim görevlisi,

Sabahattin YILMAZ

"Türkiye Halk Bankası (1964-1973) yılları arası kredi politikası ve kuzey-doğu bölgesi uygulamaları" konulu araştırmaya ilişkin Esnaf Kefalet Kooperatifi yöneticilerine uygulanan anket formu.

(FORUM. 2)

1- Anketin uygulandığı yer:

a- İli

b- İlçesi b..

2- Kooperatifinizin ;

a- Kuruluş tarihi :

()

b- Kooperatife bağlı kaza sayısı:

()

c- 1973 deki kayıtlı üye sayısı :

()

d- Esnaf olup kooperatife kaydını yaptırmayan tahmini esnaf sayısı:

()

3- Kooperatifteki yöneticiliğinizin süresi,

()

4- Kooperatifin daha rantabl çalışabilmesi için ne gibi önerileriniz olabilir:

a-

b-

c-

5- Kredilerin geri dönüşlerindeki güçlükler sizce nelerdir:

a-

b-

c-

6- Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin bugünkü durumu ile devam etmesini uygun buluyormusunuz:

a- Evet ()

b- Hayır () Niçin ;

7- Halk Bankasından ayrı olarak Esnaf Kefalet Kooperatifinin faaliyet göstermesinde fayda umuyormusunuz ?

a- Evet ()

b- Hayır () Niçin;

8- Kooperatifinizin bulunduğu yerdeki esnaf ve sanatkâr sayısı:

Yıllar	<u>Esnaf, sanatkâr Kayıt dışı kaldığını tahmin</u>	<u>Esnaf Kefalet koopera-</u>
	<u>derneğine kayıt. ettiğiniz esnaf ve san. sa.</u>	<u>tiğine kayıtlı adedi</u>
1964		
1965		
1966		
1967		
1968		
1969		
1970		
1971		
1972		
1973		

Anketi Uygulayan

Atatürk Üniversitesi

İşletme Fakültesi

Muhasebe Bölümü Öğretim Görevlisi

Sabahattin YILMAZ

" Türkiye Halk Bankası (1964-1973) yılları arası kredi politikası ve kuzey-doğu bölgesi uygulamaları" konulu araştırmaya ilişkin uygulama bölgesi olarak seçilen kuzeydoğu bölgesi illerindeki Halk Bankası Şube Yöneticileri ne uygulanan anket formu.

(FORUM - 3)

1- Anketin uygulandığı yer: ()

2- Şubenizin açılış tarihi: ()

3- Şubenize bağlı olarak çalışan Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin (1964-1973) yılları arası durumu:

Yıllar	a-) Kooperatifin adı ve yeri	b-) İştirak Sermayeleri	c-) Ortak Sayısı	d-) Kredi tahsisiniz	e-) Kredi bakiyeleri
1964					
1965					
1966					
1967					
1968					
1969					
1970					
1971					
1972					
1973					

4- Şubenizin finansman kaynakları:

Yıllar	a- Mevduat miktarı		b- Diğer kaynaklar		
	1-Tasaruf mevd.	2-Diğer Mevd.	1- Genel müd. fon tahsisi	2- İştirak sermayesi	3-Diğer kaynaklar
1964					
1965					
1966					
1967					
1968					
1969					
1970					
1971					
1972					
1973					

5- Şubenizin (1964-1973) yılları arası sağladığı kredilerin çeşitleri itibariyle miktarları:

Krediler	: 1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
----------	--------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

I- Ticari Krediler

II- Mesleki Krediler

A- Esnaf Kefalet Koop.
kefaletiyle.

- Kısa vadeliiler
- İşletme ve tesis "
- Donatım "
- Taşıt tamir ve ed.
- Küçük sany.kredi.

B-Doğrudan doğruya
sağlanan kredi.

- Küçük sanayi Kred.
- Küçük S.tes.ve eden
- Küçük S.mak.-imalat
- " S.siteleri kurma
- Organize sanayi böl.
- Küçük sanat koop.
- 499 Sayılı kanun "
- Diğer mesleki kredi.

Anketi Uygulayan
Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi
Muhasebe ve Finansman Bölümü öğretim
Görevlisi
Sabahattin Yılmaz